

Program nauczania przedmiotu

Historia sztuki
dla
liceum sztuk plastycznych

Katarzyna Kawka, Beata Lewińska

Program nauczania przedmiotu

Historia sztuki

dla

liceum sztuk plastycznych

Warszawa 2024

**Program przeznaczony jest do realizacji
w pięcioletnim liceum sztuk plastycznych
(III etap edukacyjny – szkoła ponadpodstawowa)**

Autorki programu:

Katarzyna Kawka – nauczycielka historii sztuki w Państwowym Liceum Sztuk Plastycznych im. Wojciecha Gersona w Warszawie. Ukończyła historię sztuki na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Ma wieloletnie doświadczenie w pracy dydaktycznej. Jako egzaminatorka bierze udział w pracach Okręgowej Komisji Egzaminacyjnej w Warszawie. Odnosi znaczące sukcesy pedagogiczne: kilkoro jej uczniów zostało finalistami Olimpiady Artystycznej – sekcja plastyki – i zdobyło indeksy wyższej uczelni na kierunek historia sztuki. Wykształciła wielu przyszłych historyków sztuki.

Beata Lewińska – wieloletnia nauczycielka historii sztuki i dyrektor Państwowego Liceum Sztuk Plastycznych im. Wojciecha Gersona w Warszawie. Ukończyła Państwowe Liceum Sztuk Plastycznych w Jarosławiu, historię sztuki na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim oraz studia doktoranckie z zakresu nauk humanistycznych – historię sztuki w Instytucie Sztuki PAN. Od kilkunastu lat pracuje na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, gdzie wykłada między innymi dydaktykę historii sztuki. Pełni funkcję rzeczoznawcy podręczników nauczania plastyki w MEiN. Jest autorką programu nauczania historii sztuki, dopuszczonego w 2005 r. przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego do użytku w szkołach plastycznych, książki: *Kształcenie artystyczne w szkołach plastycznych w Polsce w latach 1944–2017*, a także wielu podręczników (w tym współautorką serii *Ars Longa. Przemiany sztuki od Wenus z Willendorfu do Supermarket Lady*), przewodników metodycznych, albumów i opracowań oraz artykułów o sztuce i dydaktyce sztuki. Pracowała przy podstawach programowych plastyki i historii sztuki MEiN oraz podstawach przedmiotów artystycznych MKiDN. Współpracuje z Centralną Komisją Egzaminacyjną, zwłaszcza w zakresie formułowania wymagań edukacyjnych egzaminu maturalnego z historii sztuki.

Spis treści

I. OGÓLNA KONCEPCJA PROGRAMU	9
II. CELE KSZTAŁCENIA	11
1. CELE OGÓLNE	11
2. CELE SZCZEGÓŁOWE	12
III. OPIS OSIĄGNIĘĆ UCZNIĄ NA KONIEC ETAPU KSZTAŁCENIA	15
IV. WARUNKI I SPOSOBY REALIZACJI PROGRAMU	
ORAZ WSKAZÓWKI METODYCZNE	17
1. OGÓLNE METODY ORAZ FORMY DZIAŁAŃ	17
2. METODY WPROWADZAJĄCE NOWE TREŚCI NAUCZANIA	18
Wykład z prezentacją multimedialną	18
Rozmowa nauczająca (dialog sokratejski)	19
Uczenie się we współpracy	20
Dyskusja	22
Nauczanie pojęć	22
Praca z podręcznikiem	23
Opis i analiza dzieła sztuki	24
Praca z tekstem źródłowym	24
Drama	26
Debata oksfordzka	28
Film o sztuce	29
Projekt	30
Praca z wykorzystaniem nowoczesnych narzędzi cyfrowych	32
3. METODY SŁUŻĄCE KONTROLI I OCENIE	33
Test pomiarowy	33
Praca klasowa	34
Kartkówka	34
4. WYMAGANIA BAZOWE	35
5. KORELACJE MIĘDZYPRZEDMIOTOWE	35
6. DOSTOSOWANIE MATERIAŁU DO INDYWIDUALNYCH POTRZEB I MOŻLIWOŚCI UCZNIÓW	36
V. OCENIANIE	39
VI. TREŚCI KSZTAŁCENIA – MATERIAŁ NAUCZANIA	
I OPIS OSIĄGNIĘĆ UCZNIĄ	41

KLASA I

1. WSTĘP DO HISTORII SZTUKI	41
2. SZTUKA ERY PREHISTORYCZNEJ	46
3. SZTUKA STAROŻYTNA I	47
SZTUKA STAROŻYTNEJ MEZOPOTAMII	47
SZTUKA STAROŻYTNEGO EGIPITU	49

KLASA II

4. SZTUKA STAROŻYTNA II	51
SZTUKA MORZA EGEJSKIEGO W EPOCE BRĄZU	51
SZTUKA STAROŻYTNEJ GRECJI	53
SZTUKA ETRUSKÓW	56
SZTUKA STAROŻYTNEGO RZYMU	58
5. SZTUKA WCZESNOCHRZEŚCIJAŃSKA I ŚREDNIOWIECZNA	61
SZTUKA WCZESNOCHRZEŚCIJAŃSKA	61
SZTUKA BIZANTYŃSKA I BIZANTYNIZUJĄCA	63
SZTUKA ISLAMU NA PÓŁWYSPIE IBERYJSKIM	65
SZTUKA WCZESNOŚREDNIOWIECZNA	66
SZTUKA ROMAŃSKA W EUROPIE ZACHODNIEJ I W POLSCE	67
SZTUKA GOTYCKA W EUROPIE ZACHODNIEJ I W POLSCE	71

KLASA III

6. SZTUKA RENESANSOWA	78
SZTUKA QUATTROCENTA	78
SZTUKA CINQUECENTA	81
SZTUKA MANIERYSTYCZNA	83
SZTUKA RENESANSOWA I MANIERYSTYCZNA POZA WŁOSZAMI	85
SZTUKA RENESANSOWA I MANIERYSTYCZNA W POLSCE	87
7. SZTUKA BAROKOWA I ROKOKO	89
SZTUKA BAROKOWA WE WŁOSZACH	89
SZTUKA BAROKOWA W HISZPANII	92
SZTUKA BAROKOWA WE FRANCJI	94
SZTUKA BAROKOWA W EUROPIE PÓŁNOCNEJ (Flandria, Holandia, kraje niemieckie oraz Anglia)	96
PÓŹNY BAROK I ROKOKO W EUROPIE	100
BAROK I ROKOKO W POLSCE	102

KLASA IV

8. KLASYCYZM W SZTUCE EUROPEJSKIEJ II POŁOWY XIX WIEKU I POCZĄTKU XIX WIEKU	105
SZTUKA NEOKLASYCYZMU W EUROPIE ZACHODNIEJ	105
STYL STANISŁAWOWSKI I KLASYCYZM W POLSCE	108
9. SZTUKA XIX WIEKU	110
ROMANTYZM W SZTUCE EUROPEJSKIEJ	110
ARCHITEKTURA XIX WIEKU	112

AKADEMIZM I SZTUKA OFICJALNA W XIX WIEKU	115
PRERAFaelICI	116
REALIZM W MALARSTWIE EUROPEJSKIM	117
WOKÓŁ IMPRESJONIZMU	118
POSTIMPRESJONIŚCI	121
SYMBOLIZM XIX WIEKU	122
ARTS & CRAFTS MOVEMENT	124
RZEŻBA XIX WIEKU	125
ROMANTYZM, HISTORYZM I REALIZM	
W MALARSTWIE POLSKIM	127
SECESJA I MODERNIZM	129
KLASA V	
10. SZTUKA I POŁOWY XX WIEKU	133
FOWIŚCI	133
EKSPRESJONIŚCI	134
KUBIŚCI I TENDENCJE POSTKUBISTYCZNE	136
FUTURYŚCI	137
ÉCOLE DE PARIS	138
ART DÉCO	139
AWANGARDA ROSYJSKA	140
ABSTRAKCYJONIZM W EUROPIE ZACHODNIEJ	141
DADAIŚCI	142
SURREALIŚCI	143
SZTUKA POLSKA DWUDZIESTOLECIA MIĘDZYWOJENNEGO	145
ARCHITEKTURA I POŁOWY XX WIEKU	147
RZEŻBA I POŁOWY XX WIEKU	148
11. SZTUKA II POŁOWY XX WIEKU	149
REALIZM SOCJALISTYCZNY W POLSCE	149
AMERYKAŃSKI EKSPRESJONIZM I ABSTRAKCYJONIZM	
PO II WOJNIE ŚWIATOWEJ	151
INFORMEL W EUROPIE	152
SZTUKA KINETYCZNA I ABSTRAKCYJONIZM GEOMETRYCZNY	153
SZTUKA POPULARNA (POP-ART)	154
NOWY REALIZM WE FRANCJI	155
DZIAŁANIA, AKCJE, DOKUMENTACJE	156
NEOFIGURACJA I SZTUKA FIGURATYWNA	157
ARCHITEKTURA PO II WOJNIE ŚWIATOWEJ	158
RZEŻBA PO II WOJNIE ŚWIATOWEJ	159
GRAFFITI I STREET ART	160
WYBRANE ZAGADNIENIA ZE SZTUKI POLSKIEJ PO II WOJNIE	161
VII. WYBRANE PUBLIKACJE BIBLIOGRAFICZNE Z ZAKRESU DYDAKTYKI	165
VIII. WYBRANA LITERATURA PRZEDMIOTU	167

1. OPRACOWANIA OGÓLNE	167
2. STAROŻYTNOŚĆ	170
3. ŚREDNIOWIECZE	170
4. NOWOŻYTNOŚĆ	171
5. WIEK XIX	172
6. WIEK XX	173

I. OGÓLNA KONCEPCJA PROGRAMU

Program jest zgodny z *Podstawą programową kształcenia artystycznego* sformułowaną w rozporządzeniu *Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 28 lipca 2023 roku w sprawie podstaw programowych kształcenia w zawodach szkolnictwa artystycznego* (*Dziennik Ustaw z 2023 r., poz. 1754*).

Z uwagi na fakt, że większość uczniów szkół plastycznych wybiera historię sztuki jako przedmiot maturalny, dla którego wymagania określono w podstawie programowej przewidzianej dla kształcenia ogólnego, treści programu dobrano tak, aby uwzględniały zapisy rozporządzenia *Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 stycznia 2018 roku w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego dla liceum ogólnokształcącego, technikum oraz branżowej szkoły II stopnia* (*Dziennik Ustaw z 2018 r., poz. 467 z późniejszymi zmianami*).

Program obejmuje treści kształcenia oraz procedury i warunki niezbędne do realizacji celów, metody nauczania, zagadnienia związane z dostosowaniem treści kształcenia i wymagań do indywidualnych potrzeb i możliwości uczniów, a także techniki kontroli i oceny. Ponadto program wraz z materiałem pozwala z łatwością sformułować wymagania edukacyjne zarówno wobec ucznia kształconego w klasie, jak i takiego z orzeczeniem o potrzebie nauczania indywidualnego, a także uwzględnia przewidywane osiągnięcia.

Nauczanie historii sztuki realizowane jest w układzie historyczno-problemowym, to znaczy, że materiał wprowadzany jest chronologicznie – od pradziejów do sztuki współczesnej. Całościowo uwzględniono kultury antyczne oraz epoki, kierunki i style pojawiające się w określonej przestrzeni geograficznej od początku do końca ich trwania, niezależnie od chronologii. W dzieje sztuki wprowadza uczniów część wstępna, która przybliży dyscypliny artystyczne, klasyfikuje je oraz przedstawia zagadnienia dotyczące analizy formy dzieł sztuki. Materiał historyczny poprzedzony jest wstępem do historii sztuki, który przewidziany jest w klasie I.

Treści kształcenia przedstawione zostały dwutorowo: uwzględniają materiał nauczania jako spis zagadnień oraz opis umiejętności ucznia po

zakończeniu każdego działu. Umiejętności te zostały określone w porządku opartym na najbardziej popularnych taksonomiach celów kształcenia dziedziny poznawczej (taksonomia Bolesława Niemierki oraz taksonomia Benjamina Blooma). W celu precyzyjnego określenia wymagań został opracowany i dodany tzw. kanon dzieł, które należy wziąć pod uwagę podczas realizacji programu. Dzieła wybrane do kanonu przygotowało środowisko nauczycieli historii sztuki uczących w szkołach plastycznych w całej Polsce. Zostały one włączone do każdego działu.

Nauczanie historii sztuki można prowadzić na różnych przykładach. Istnieją oczywiście reprezentatywne dzieła, których nie można pominąć, ale ostatecznie nauczyciel ma możliwość wyboru (dotyczy to zwłaszcza sztuki drugiej połowy XIX w. i całego wieku XX). Kanon nie ma charakteru wiążącego. Nowoczesne nauczanie historii sztuki zmierza bowiem w kierunku nabycia przez ucznia umiejętności, a nie wiedzy pamięciowej. Z wyjątkiem najbardziej kluczowych przykładów istotne będzie właściwe przyporządkowanie dzieła do konkretnego stylu, a nie odgadnięcie jego tytułu i autora. Dla rozwoju wspomnianych umiejętności ważne są przede wszystkim pomoce dydaktyczne, uwzględniające nie tylko dzieła, które uczeń powinien rozpoznawać, ale także te, które egzemplifikują przedstawiany problem.

Program przewidziany jest do realizacji w pięcioletnim liceum sztuk plastycznych, w którym historia sztuki nauczana jest w liczbie 8 godzin tygodniowo w cyklu kształcenia, w następującym układzie godzin:

- klasa I – 1 godzina
- klasa II – 2 godziny
- klasa III – 2 godziny
- klasa IV – 2 godziny
- klasa V – 1 godzina (proponowany układ ze względu na krótszy rok szkolny – 2 godziny w pierwszym półroczu nauki)

Program uwzględnia wymagania wobec przeciętnego ucznia szkoły plastycznej oraz wymagania wobec ucznia zdolnego, o specyficznych potrzebach edukacyjnych (są to najczęściej uczniowie przygotowujący się do olimpiady artystycznej – sekcja plastyki).

II. CELE KSZTAŁCENIA

1. CELE OGÓLNE

- rozwijanie zainteresowań sztuką;
- przygotowanie ucznia do odbioru i tworzenia dzieł sztuki;
- rozbudzenie twórczej i refleksyjnej postawy wobec siebie i świata oraz wobec wartości estetycznych i etycznych;
- rozwijanie inwencji, wyobraźni i wrażliwości ucznia poprzez zapoznanie go z najwybitniejszymi osiągnięciami sztuki;
- kształcenie umiejętności interpretowania, wartościowania oraz świadomego korzystania z szeroko pojętych zjawisk z zakresu sztuki;
- rozwijanie wrażliwości na świat i ludzi poprzez odwołania do ogólnoludzkich wartości moralnych, etycznych i estetycznych zawartych w dziełach sztuki;
- systematyczne ukazywanie kultury i tradycji jako podstawy ciągłości sztuki światowej i narodowej oraz jako czynnika twórczych przemian;
- ukazywanie uczniom różnych funkcji sztuki – estetycznej, poznawczej, użytkowej, emocjonalno-terapeutycznej i religijnej;
- podejmowanie działań promujących uczniów aktywnych i szczególnie uzdolnionych;
- rozwijanie zdolności rozumienia przez ucznia przemian w dziejach sztuki w kontekście ich uwarunkowań kulturowych;
- kształcenie świadomości ucznia, że sztuka jest ważną sferą działalności kulturalnej człowieka.

2. CELE SZCZEGÓŁOWE

- rozpoznawanie wybranych dzieł z różnych epok, stylów oraz kierunków sztuk plastycznych, umiejscawianie ich w czasie i w przestrzeni geograficznej;
- kształcenie umiejętności przyporządkowania twórczości poszczególnych artystów do stylów i kierunków, w obrębie których tworzyli;
- poznanie twórczości najwybitniejszych artystów;
- kształcenie umiejętności identyfikowania dzieł na podstawie charakterystycznych środków warsztatowych i formalnych oraz przyporządkowania ich właściwym autorom;
- kształcenie umiejętności łączenia dzieła z miejscem, w którym się znajduje (muzea, galerie, kościoły, miasta);
- zdobywanie wiedzy na temat podstawowych technik plastycznych;
- rozpoznawanie dawnych i współczesnych dyscyplin artystycznych;
- poznanie podstawowych terminów i pojęć z zakresu historii sztuki;
- kształcenie umiejętności rozpoznawania podstawowych motywów ikonograficznych, świętych, bogów greckich i alegorii wybranych pojęć na podstawie atrybutów i sposobów przedstawień;
- poznanie podstawowych funkcji dzieł;
- ćwiczenie umiejętności porównywania stylów i kierunków z uwzględnieniem źródeł inspiracji, wzajemnego oddziaływania, wpływu mecenatu artystycznego, wydarzeń historycznych i kulturalnych oraz estetyki;
- kształcenie umiejętności rozpoznawania w dziele sztuki tematu i wskazywania jego źródła ikonograficznego;
- zdobywanie umiejętności w formułowaniu samodzielnych, jasnych i logicznych pisemnych wypowiedzi na temat sztuk;
- kształcenie umiejętności analizowania treści i formy dzieła;
- ćwiczenie umiejętności opisywania i analizy porównawczej dzieł z uwzględnieniem ich cech formalnych;

-
- kształcenie umiejętności analizowania wybranych tekstów pisarzy, filozofów i artystów, interpretowania ich i wskazywania wpływu tych wypowiedzi na charakter stylów, epok i tendencji w sztuce;
 - kształcenie umiejętności analizowania wypowiedzi krytyków na temat sztuki;
 - kształcenie nawyków samodzielnego poszukiwania informacji na temat sztuki i zjawisk artystycznych;
 - orientowanie się w aktualnych trendach artystycznych i wydarzeniach;
 - zainteresowanie bieżącymi wydarzeniami kulturalnymi związanymi ze sztuką dawną i współczesną.

III. OPIS OSIĄGNIĘĆ UCZNI NA KONIEC ETAPU KSZTAŁCENIA

Uczeń

- korzysta z różnych źródeł informacji o sztukach plastycznych i ich historii;
- stosuje terminy i pojęcia z zakresu sztuk plastycznych;
- posługuje się właściwym językiem sztuki podczas prezentacji własnych osiągnięć artystycznych;
- dokonuje ewaluacji własnej pracy;
- uczestniczy w wystawach i innych wydarzeniach artystycznych;
- podejmuje wyzwania, biorąc udział w różnych konkursach i przeglądach;
- dokonuje chronologicznego przeglądu dziejów sztuki oraz charakterystyki poszczególnych epok, stylów, tendencji i kierunków, a także twórczości poszczególnych artystów;
- dostrzega zagadnienia dotyczące historii sztuki we właściwym kontekście historycznym, kulturowym i estetycznym;
- na podstawie analizy formalnej i treściowej dokonuje świadomej oceny wartości artystycznych, estetycznych oraz technicznych dzieł sztuk plastycznych; formułuje własne sądy i opinie;
- wymienia i rozróżnia instytucje kultury związane ze swoim zawodem;
- dba o własny rozwój, podnosi kwalifikacje i dąży do dalszego kształcenia, zdobywając wyższe umiejętności.

IV. WARUNKI I SPOSOBY REALIZACJI PROGRAMU ORAZ WSKAZÓWKI METODYCZNE

1. OGÓLNE METODY ORAZ FORMY DZIAŁAŃ

W realizacji programu zdecydowanie przeważają lekcje szkolne, których nie może być mniej niż 240 godzin dydaktycznych. Jednak oprócz lekcji bardzo ważne w nauczaniu historii sztuki jest stosowanie innych form działań i metod kształcenia. Zaleca się między innymi:

- lekcje muzealne,
- wycieczki i objazdy,
- wykłady i prezentacje na temat sztuki w instytucjach zewnętrznych (muzea, galerie, uniwersytety),
- zwiedzanie wystaw,
- spotkania z wybitnymi artystami,
- konkursy przedmiotowe.

Lekcje prowadzone w szkole powinna cechować różnorodność stosowanych metod. Metody te dzielą się na:

- wprowadzające nowe treści nauczania,
- służące kontroli i ocenie.

2. METODY WPROWADZAJĄCE NOWE TREŚCI NAUCZANIA

■ Wykład z prezentacją multimedialną

Wykład jest metodą przekazywania wiedzy ujętej strukturalnie. Dla słuchaczy jest to metoda bierna, toteż powodzenie wykładu zależy od tego, czy wykładowcy uda się skupić ich uwagę. Z punktu widzenia nauczyciela wykład jest metodą szczególnie trudną, ponieważ nauczyciel bierze na siebie całkowitą odpowiedzialność za efekty. Ponadto wykład wymaga solidnego przygotowania treści i nadania jej atrakcyjnej formy. Wykład pozwala na przyswojenie wybranych informacji, nie rozwija jednak aktywności uczniów z wyjątkiem szybkiego zapamiętywania i notowania. Nauczyciel prowadzący wykład ma niewielką możliwość kontrolowania uwagi słuchaczy. W warunkach szkolnych często musi przerywać tok wypowiedzi, aby przywołać klasę do porządku. Nie ma żadnej możliwości oceny pracy uczniów na bieżąco. Ponadto badania dydaktyków wskazują, że skuteczność wykładu jest bezpośrednio związana z umiejętnością utrzymania uwagi uczniów, co ze względu na jednostajny charakter wykładu jest bardzo trudne. Jak zauważa Krzysztof Kruszewski: *Uwaga ukierunkowana na jeden przedmiot musi słabnąć i zostać przeniesiona na inny, co staje się okresem wypoczynku dla funkcjonującego systemu poznawczego zajętego opracowaniem i opanowywaniem wiadomości, znajdujących się w polu uwagi. [...] Po okresie wypoczynku uwaga wraca do pierwotnego obiektu, ale zmęczenie następuje nieco szybciej: okresy obejmowania uwagą treści wykładu są coraz krótsze, okresy ucieczki uwagi i wypoczynku coraz dłuższe.*

Mimo swoich ograniczeń wykład jest metodą często wykorzystywaną. Dydaktycy zalecają, aby mówić „od siebie”, czyli z przekonaniem, odwołując się do własnych doświadczeń (narracja jest żywsza) oraz włączać do wykładu anegdoty, cytaty itp. Jeśli nauczyciel zdecyduje się na prowadzenie dłuższego wykładu, może pobudzić zainteresowanie uczniów, stosując różne sposoby wizualizacji. Najczęściej wykorzystuje się demonstracje przykładów dzieł sztuki w postaci slajdów lub reprodukcji albumowych. Znacznie wyższą skuteczność w przyswajaniu treści odnosi się jednak, kiedy łączy się wykład z prezentacją multimedialną, w której wykorzystane są reprodukcje dzieł sztuki, fotografie, rzuty i inne graficzne opracowania architektury, teksty podające materiał nauczania w najbardziej syntetycznej

formie, cytaty z wypowiedzi teoretyków, pisarzy i artystów o sztuce itp. Dlatego wskazane jest, aby każdy temat realizowany był z wykorzystaniem tego rodzaju pomocy przygotowanych przez nauczyciela.

Często stosowaną metodą jest także tzw. miniwykład, ograniczony do 15 minut. Po tak rozpoczętej lekcji można zaproponować uczniom pracę innymi metodami. Miniwykład jest szczególnie korzystną metodą, jeśli chcemy w krótkim czasie przekazać wstępne informacje, ułatwiające zrozumienie nowych zagadnień, lub przygotować do uczestnictwa w zajęciach prowadzonych innymi metodami. Stosuje się go także w celu podsumowania zagadnienia.

■ **Rozmowa nauczająca (dialog sokratejski)**

Rozmowa nauczająca nazywana jest też dialogiem sokratejskim. Biorąc pod uwagę udział receptorów ucznia w procesie poznania, zalicza się ją do metod opartych na słowie mówionym. Ze względu na źródło wiedzy i współdziałanie ucznia w jej zdobywaniu klasyfikowana jest jako metoda poszukująca.

Rozmowa nauczająca jest dialogiem między nauczycielem a uczniami prowadzonym według wzorów dialogów sokratejskich. Nauczyciel wprowadza nowe treści poprzez zadawanie pytań ułożonych w logicznym ciągu, przewidując przy tym odpowiedzi uczniów. Nie można jej pomylić z dyskusją, która odbywa się na zasadach czysto partnerskich. Pytania zadawane przez nauczyciela muszą być jasno sformułowane, precyzyjne i dostosowane do poziomu intelektualnego uczniów.

Ze względu na to, że rozmowa nauczająca odwołuje się do określonego zasobu wiedzy uczniów, muszą oni być do niej przygotowani. Można uczniom zlecić wcześniejsze przeczytanie danego rozdziału z podręcznika lub innych źródeł. Kiedy uczniowie nie będą przygotowani, pogadanka przerodzi się w monolog nauczyciela, czyli wykład.

Rozmowa nauczająca rozwija myślenie syntetyczne i analityczne oraz kształtuje umiejętność komunikowania się. Pozwala uczniom uporządkować znane już treści i pozyskać nowe informacje. Jest to metoda szczególnie zalecana przy wprowadzaniu nowego tematu historycznego. Należy jednak zauważyć, że tempo lekcji prowadzonej tą metodą jest wolniejsze niż lekcji prowadzonej metodą wykładu.

Pewną modyfikacją tej metody jest rozmowa nauczająca prowadzona z wykorzystaniem prezentacji multimedialnych, na przykład nauczyciel

pokazuje slajdy i prosi uczniów o sformułowanie cech stylu obejrzanych dzieł. Następnie podsumowuje uzyskane informacje. Zatem prezentacje multimedialne można wykorzystywać także do prowadzenia zajęć metodami aktywizującymi. Do tak prowadzonych zajęć można wykorzystać przygotowane do wykładu prezentacje, odwracając kolejność slajdów: najpierw pokazać dzieła egzemplifikujące temat, zachęcając uczniów do wypowiedziania się na temat ich treści i formy, a dopiero na końcu dokonać podsumowania, pokazując cechy sztuki danego środowiska czy kierunku i przekazując podstawowe informacje dotyczące realizowanego zagadnienia.

■ **Uczenie się we współpracy**

Uczenie się we współpracy to nie tyle metoda, ile idea. Polega ona na tym, że uczniowie wspólnie pracują i uczą się od siebie nawzajem. Łatwiej jest im też ujawniać poglądy i werbalizować swoje myśli. Dzięki współpracy szybciej i skuteczniej przyswajają wiedzę. We współczesnej edukacji psychologowie podkreślają w tej metodzie wartości dydaktyczne i wychowawcze.

Podczas współpracy uczniowie negocjują, wypracowują kompromisy i dążą do zespołowego sukcesu. W tradycyjnym sposobie nauczania, nauczyciel bierze na siebie odpowiedzialność za przekazanie wiedzy i w związku z tym nie zawsze wystarcza mu czasu na kontrolę i ocenę uczniów, a ci nie mają możliwości poznania rezultatów swojej pracy. Dzięki współpracy na lekcji licealiści ćwiczą umiejętności mówienia, argumentowania, słuchania, a nauczyciel może skoncentrować się na poznawaniu i ocenie ich działania.

Uczenie się we współpracy można stosować w parach lub grupach kilkuosobowych. Jeśli nauczyciel zdecyduje się na prowadzenie zajęć tą metodą, musi pamiętać, że trzeba się do niej starannie przygotować. Nauczyciel dokonuje podziału uczniów na grupy i przydziela im konkretne zadania. Może to zrobić, dzieląc klasę na grupy o wyrównanym potencjale intelektualnym, a następnie przydzielić im jednakowe zadania. Drugą możliwością jest podział uczniów na grupy o zróżnicowanym potencjale i przyznanie uczniom z niepowodzeniami edukacyjnymi zadań łatwiejszych. Należy zwrócić uwagę na to, aby pracowali wszyscy uczniowie. W każdej grupie powinien znaleźć się koordynator pracy i sekretarz. Można wyznaczyć też inne funkcje.

Nauczyciel może zdecydować się na przydzielenie jednakowych zadań, które dodatkowo dadzą się podzielić w obrębie grupy, wtedy dobrze

jest wyłonić tzw. ekspertów. Na przykład w klasie jest pięć jednakowych grup i każda z nich ma zapoznać się z twórczością najwybitniejszych przedstawicieli malarstwa renesansowego. W obrębie grupy pracę należy rozdzielić się w taki sposób, aby przykładowo jeden uczeń zapoznał się z życiem i twórczością Michała Anioła, drugi – Leonarda da Vinci itd. Po zapoznaniu się z tekstami na temat artystów uczniowie powinni opowiedzieć o tych twórcach pozostałym członkom grupy, czyli przedstawić im wyniki swojej pracy. Przy takim podziale zadań każdy członek zespołu staje się ekspertem od jednego artysty. Po przygotowaniu swojej części pracy uczeń może uzgodnić „stan badań” z innymi ekspertami tego samego tematu będącymi członkami pozostałych zespołów. Po konsultacjach eksperci powracają do swoich zespołów i dzielą się swoją wiedzą z kolegami i koleżankami. A oto zalecane przez dydaktyków niektóre techniki uczenia się we współpracy:

- zwróć się do sąsiada – wyjaśnianie niezrozumiałych części lekcji lub wybór najważniejszych zagadnień poruszanych na lekcji,
- czytająca grupa – uczniowie wspólnie opracowują tekst i odpowiadają na pytania,
- układanka – praca w grupach polegająca na tym, że każdy uczeń otrzymuje inne zadanie (diagram),
- grupa zadaniowa – przed projekcją filmu, wykładem, tekstem lub prezentacją uczniowie w grupach ustalają, co wiedzą na dany temat,
- odpytujący przyjaciel – uczniowie zadają sobie w parach pytania dotyczące faktów, które powinni zapamiętać z lekcji,
- wspólne ćwiczenie – uczniowie wykonują w parach ćwiczenie, dzieląc się rolami,
- sprawdzanie zadania domowego – uczniowie sprawdzają w grupie zadanie domowe i dyskutują nad ewentualnymi różnicami w odpowiedziach. Niektórzy podejmują decyzję o zmianach w pracy, co powinno być uzasadnione pisemnie,
- wspólne uczenie się do testu – w trakcie lekcji powtórzeniowej uczniowie wspólnie przygotowują się do testu,
- grupa rozwiązuje problem – problem do rozwiązania jest jeden dla całej grupy, każdy jej członek musi mieć wkład w rozwiązanie problemu,

- projekt badawczy – uczniowie pracują w grupach nad wspólnym problemem, ale każdy na innym materiale, następnie sporządzają wspólny raport,
- podsumowanie w parach – dotyczy podsumowania np. pisemnego rozdziału z podręcznika lub fragmentu lekcji.

■ Dyskusja

Dyskusja jest metodą w dużej mierze podobną do rozmowy nauczającej. O ile jednak w pogadance nauczyciel odwołuje się do wiedzy i doświadczeń uczniów i kieruje ich wypowiedziami, o tyle w dyskusji mamy do czynienia z wymianą poglądów, w której uczeń jest partnerem. Dyskusję można przeprowadzić, gdy celem jest wykształcenie umiejętności wypowiedzenia się na temat dzieł sztuki i wartościowania ich. Jest to więc jedna z najbardziej aktywnych metod nauczania. Należy uczniów pobudzić do samodzielnego omawiania przykładów dzieł sztuki, a następnie wykorzystać ich wiedzę w dyskusji. Nauczanie historii sztuki jest bardziej skuteczne, gdy uczniowie potrafią sformułować własne opinie na temat omawianych dzieł, kierunków i tendencji, niż wtedy, gdy posługują się suchymi informacjami na ich temat.

W klasie IV, kiedy zakres materiału poszerza się o zagadnienia dotyczące sztuki nowoczesnej i najnowszej, która budzi nieraz kontrowersyjne opinie, można wprowadzić do dyskusji debatę „za i przeciw”.

Warto pamiętać, że tempo lekcji prowadzonej metodą dyskusji jest wolniejsze niż prowadzonej metodą wykładu. Jednak skuteczność zapamiętywania treści jest znacznie większa. Jeśli w klasie pojawią się problemy z dyscypliną, np. uczniowie nie potrafią się wzajemnie słuchać lub mówią nie na temat, można wprowadzić przedmiot – rekwizyt, który jest przekazywany osobom zabierającym głos niczym pałeczka w sztafecie.

■ Nauczanie pojęć

Nauczanie pojęć jest techniką wprowadzania uczniów w problematykę teorii sztuki. Nauczyciel ułatwia uczniom zrozumienie pojęć poprzez pobudzanie ich i zachęcanie do samodzielnego formułowania definicji. W nauczaniu pojęć niezbędne jest zastosowanie ćwiczeń pozwalających na natychmiastowe

wykorzystanie świeżo zdobytej wiedzy teoretycznej. Dotyczy to zwłaszcza opisywania dzieł architektury, dla której charakterystyczne jest to, że nowe pojęcia wprowadzane są z każdą nową epoką.

■ Praca z podręcznikiem

Niektórzy dydaktycy uważają podręcznik za zbędny środek dydaktyczny w nowoczesnej szkole. Zastąpić go mogą bowiem różnorodne i ogólnie dostępne materiały, np. teksty źródłowe, opracowania i multimedia. Jednak nie wszyscy uczniowie mają jednakowe możliwości dostępu do nich. Czasem zdarza się, że nauczyciel prowadzi lekcje metodami aktywnymi, nie korzystając z podręcznika, a część uczniów nie uczestniczy w lekcji. W takiej sytuacji pozbawieni możliwości skorzystania z podręcznika mają niewielkie szanse nadrobienia zaległości.

Tak więc rola podręcznika w epoce nowoczesnych środków dydaktycznych nie zmniejsza się, o ile ma charakter poszukujący. Absolutnie nie należy wymagać od uczniów streszczania poszczególnych części podręcznika, a tym bardziej uczenia się na pamięć całych jego fragmentów. Zamiast tego uczniowie mogą sporządzić plan tekstu, odpowiedzieć na zadane pytania, określić główne założenia, wypisać i wyjaśnić nowe pojęcia, sformułować cechy stylu artysty czy określić funkcje sztuki. Zatem każde działanie z podręcznikiem musi być celowe, a uczeń powinien otrzymać konkretne instrukcje, na co ma zwrócić uwagę.

Współczesne podręczniki mają najczęściej charakter uniwersalny, to znaczy łączą kompendia materiałowe przygotowujące do analiz (teksty źródłowe czy ilustracje) z syntetycznymi treściami gotowymi do przyswojenia. W ten sposób wychodzą naprzeciw oczekiwaniom uczniów i nauczycieli.

W pracy z podręcznikiem nauczyciel powinien wskazać uczniom różnice między tekstem podstawowym a materiałami uzupełniającymi, takimi jak: teksty źródłowe, cytaty z tekstów literackich i ilustracje. Dzięki podręcznikowi historii sztuki można:

- określić funkcje sztuki w danej epoce,
- przedstawić charakterystykę artysty,
- przeprowadzić analizę dzieła,
- określić najważniejsze cechy stylu, epoki, szkoły, twórcy itp.,

- sporządzić słownik terminów plastycznych,
- porównać tekst podręcznika z innymi opracowaniami na dany temat.

■ Opis i analiza dzieła sztuki

Jest to jedna z najważniejszych metod stosowanych na lekcjach historii sztuki, a zarazem metoda kształtująca podstawowe umiejętności z zakresu przedmiotu. Podstawa programowa formułuje konkretne wymagania odnośnie kompetencji ucznia. Uczeń powinien dokonywać opisu i analizy porównawczej dzieł, uwzględniając ich cechy formalne (np. w architekturze: plan i układ przestrzenny, opis fasady i pozostałych elewacji, konstrukcja, dekoracja; w rzeźbie: bryła, kompozycja faktura; w malarstwie: kompozycja, kolor, światłocień), a także określić te środki ekspresji, które identyfikują analizowane dzieło i wskazują na jego styl. W związku z tym na lekcjach historii sztuki bardzo często stosowane są ćwiczenia z zakresu pełnej (lub ograniczonej do niektórych zagadnień) analizy dzieła.

Opisując dzieło malarskie lub rzeźbiarskie pod względem treści, należy:

- określić gatunek, którego omawiane dzieło jest przykładem (jeśli można je zakwalifikować do konkretnego gatunku),
- opisać treść dzieła, rozpoczynając od cech najbardziej ogólnych aż do szczegółów,
- rozpoznać temat (jeśli mamy do czynienia z dziełem figuratywnym),
- posługując się słownikami symboli, wyjaśnić znaczenie poszczególnych elementów, przedmiotów, znaczenia barw (jeśli opisujemy dzieło symboliczne).

■ Praca z tekstem źródłowym

Kształcenie umiejętności ucznia w posługiwaniu się tekstem źródłowym jest jednym z podstawowych zadań nauczyciela. W nauczaniu historii sztuki o wiele większe znaczenie ma źródło ikonograficzne niż tekst kultury, jednakże ten ostatni kształci umiejętność samodzielnego zdobywania wiedzy,

poszukiwania potrzebnych wiadomości, aktywizuje i rozwija intelektualne możliwości ucznia. Powinien on zdawać sobie sprawę, że podstawą każdej wiedzy o przeszłości, a więc także historii sztuki, są źródła historyczne. W podstawie programowej sformułowane jest wymaganie, aby uczeń analizował wybrane teksty pisarzy, filozofów i artystów, interpretując je i wskazując wpływ tych wypowiedzi na charakter stylów, epok i tendencji w sztuce oraz na kształt dzieła. Ponadto, analizując wypowiedzi krytyków na temat sztuki, uczeń uczy się formułować własne zdanie.

W historii sztuki nauczanej na tym etapie kształcenia jest tylko niewielka liczba cytatów z manifestów artystycznych czy najbardziej istotnych wypowiedzi teoretyków o sztuce, które uczeń powinien kojarzyć z autorem. W przypadku pozostałych tekstów źródłowych bardziej istotne jest kształcenie umiejętności czytania źródła ze zrozumieniem i wyciągania właściwych wniosków w kontekście epoki.

Praca z tekstem źródłowym może być przeprowadzona na lekcji – indywidualnie lub grupowo, a także zlecona uczniowi jako praca domowa. Teksty czytane na lekcji powinny być krótkie i mają przygotować ucznia do dyskusji, ćwiczeń itp. Wymiernym efektem pracy z tekstem jest sporządzenie notatki i wypunktowanie w niej najważniejszych treści lub przygotowanie mapy mentalnej.

W podanej na końcu programu bibliografii wymienione zostały najważniejsze zbiory i opracowania tekstów źródłowych: filozofów, pisarzy, artystów, kronikarzy i krytyków. Powinny one się znaleźć w podręcznej biblioteczkę każdego nauczyciela.

Analiza i krytyka źródeł powinna odbywać się według ustalonych zasad:

- wprowadzenie ucznia do tematyki, której dotyczy analizowany tekst, przekazanie informacji o autorze, charakterze tekstu, czasie i miejscu jego powstania,
- wychwycenie i wyjaśnienie trudnych terminów, pojęć i zwrotów,
- ukierunkowana pytaniami analiza tekstu, sporządzenie notatek,
- ocena uzyskanych informacji pod kątem zgodności z wcześniej sformułowanymi pytaniami,
- konfrontacja danych pochodzących z analizy źródła z wiedzą uczniów, materiałem podręcznikowym, literaturą pomocniczą itp.

W sytuacji, kiedy pojawiają się różne interpretacje tekstów źródłowych, należy przeprowadzić dyskusję w celu wymiany merytorycznych poglądów. Zasady te można stosować także podczas pracy z literaturą popularnonaukową. Prowadzenie zajęć z wykorzystaniem tekstów źródłowych nie powinno wpływać na tempo pracy.

■ Drama

Drama należy do grupy metod waloryzacyjnych i dlatego jest szczególnie ceniona we współczesnej edukacji. Większość metod kształcenia rozwija głównie zdolności poznawcze, podczas gdy rozpowszechniona w Wielkiej Brytanii drama uznawana jest za metodę odwołującą się do emocji. Należy pamiętać, że nauczyciel nie tylko uczy, ale i wychowuje. Jeżeli stosuje metody bierne, kształtuje takie postawy. Bardzo ważną cechą dramy jest to, że ma ona charakter powszechny, a każda osoba działa na poziomie swojego rozwoju. W dramie nie ma typowego podziału na aktorów i publiczność – wszyscy są uczestnikami, a prowadzący dramę starają się eliminować elementy rywalizacji, charakterystyczne dla gier dydaktycznych. Zanim nauczyciel zdecyduje się na prowadzenie zajęć metodą dramy, powinien ustalić:

- cel zajęć,
- temat lekcji,
- miejsce fikcyjnego rozwoju dramy,
- role dla uczniów,
- funkcję i rolę dla nauczyciela,
- sytuację wyjściową (zdarzenie, od którego zacznie się drama),
- strukturę zajęć,
- środki dydaktyczne,
- zasady pracy grupy.

Opisane w podręcznikach dydaktycznych techniki dramy skłaniają uczniów do wchodzenia w role, dzięki czemu poznanie jest pełniejsze. Opisy technik dramy nauczyciel może znaleźć w dostępnych na rynku publikacjach. Na lekcjach historii sztuki wykorzystać można następujące techniki:

☛ **Gorące krzesło** – wywiad, który prowadzi się dwuosobowo na wielu planach albo z udziałem wszystkich. Jeden z uczestników przyjmuje konkretną rolę (np. wciela się w postać artysty), a pozostali zadają pytania na temat jego życia, pracy, pytają, co czuł, kiedy tworzył itp. W ten sposób skutecznie poznają życie i twórczość danego artysty. Do tego rodzaju roli trzeba się jednak dobrze przygotować. Mogą więc w niej występować uczniowie wykazujący szczególną aktywność.

☛ **Obraz** – tworzony przez uczestników na podstawie konkretnego dzieła sztuki. W ten sposób omówić można ikonografię, układ kompozycyjny itd. W trakcie tworzenia obrazu, czyli ustawiania postaci według reprodukcji, uczniowie wielokrotnie oglądają reprodukcję i w ten sposób więcej zapamiętują. Odmianą tej techniki jest żywy obraz, w którym to, co dzieje się na płótnie, jest tylko zatrzymaną chwilą, a aktorzy mogą odgrywać scenę, poruszając się, prowadząc dialogi itd., czyli kontynuując zdarzenie. Technika ta jest doskonała w pracy z uczniami klas w prezentacji scen rodzajowych i religijnych.

☛ **Magazyn figur woskowych** – polega na wcielaniu się w rolę postaci z obrazu. Uczniowie poprzez takie działania łatwiej zapamiętują osoby występujące w kompozycjach wielofiguralnych.

☛ **Film** – uczniowie realizują go przykładowo na podstawie obrazów artysty. W zespołach tworzą „żywe obrazy”, wcielając się w postacie z dzieł. Następnie budują retrospekcyjne stop-klatki, aby pokazać, co się zdarzyło chwilę wcześniej, i jak to mogłoby wyglądać na obrazie. Podobnie, na zasadzie antycypacji, przewidują rozwój sytuacji w przyszłości. Taka ekranizacja może być poprzedzona ćwiczeniem literackim – tworzeniem „na gorąco” scenariusza lub scenopisu.

☛ **Plan, model, makieta, mapa** – uczniowie rysują plany twierdz, grodów, pałaców, kościołów, miast, a następnie wykorzystują „projekty” do „zbudowania” konkretnego obiektu lub miasta.

☛ **Muzeum** – uczniowie oprowadzają zebranych po fikcyjnym muzeum i prezentują zabytki historyczne i artystyczne. Można w tej technice wykorzystać rekwizyty, fikcyjne dokumenty, reprodukcje, mapy, listy itp.

☛ **Rzeźba** – jeden z uczniów jest „materiałem rzeźbiarskim”, a drugi – twórcą. Projektem rzeźby jest ilustracja konkretnego dzieła. Rzeźbiarz tworzy zgodnie z projektem i w ten sposób zapamiętuje układy kompozycyjne.

Uczniowie mogą wykorzystywać techniki dramy w quizach. W ten sposób przypominają sobie najważniejsze dzieła malarskie i rzeźbiarskie. Na przykład grupa uczniów przyjmuje odpowiednie pozy wzorowane

na posągach, a pozostała część klasy odgaduje, z którym dziełem im się to kojarzy. Wymienione tu przykłady technik dramy stanowią tylko niewielką część możliwości, jakie daje ta metoda. Praca z wykorzystaniem technik dramy jest atrakcyjna zwłaszcza dla młodszych uczniów, ale metoda ta pochłania dużo czasu, dlatego wykorzystuje się ją bardzo rzadko.

■ **Debata oksfordzka**

Debata oksfordzka zdecydowanie uatrakcyjnia przebieg zajęć edukacyjnych. Pochodzi ona z uniwersytetu oksfordzkiego i można ją wykorzystać na lekcjach, podczas których przedstawia się dwa odmienne stanowiska, np. w czasie lekcji na temat konceptualizmu – debata za tradycyjnym warsztatem i przeciw niemu czy lekcja na temat teorii sztuki z wykorzystaniem tekstów źródłowych: „Spór Opata Sugera ze św. Bernardem z Clairvaux”. W debacie oksfordzkiej zdecydowanie zabronione jest obrażanie bądź wyśmiewanie mówców strony przeciwnej. Debata wiąże się z dyskusją nad tezą. DebatajĄ przeciwnicy tezy oraz jej obrońcy.

Debacie przewodniczy marszałek, który ma do pomocy sekretarza czuwającego nad organizacją czasu i kolejnością wypowiedzi. Jako gospodarz obwieszcza on początek i koniec debaty, zarządza głosowanie, a także wyraża podziękowanie każdemu uczestnikowi dyskusji. Marszałek jako jedyny ma prawo udzielać głosu (poza wtrąceniami publiczności), zapowiada poszczególnych uczestników debaty, może też odebrać głos każdemu mówcy lub wtrącającemu, np. z powodu przekroczenia limitu czasowego albo rażącego naruszenia norm kultury dyskusji. Na nim spoczywa obowiązek czuwania nad spokojem w sali. W szczególnych przypadkach marszałek może wyprosić z sali osobę łamiącą zasady debaty.

Sekretarz pełni funkcję pomocnika marszałka. W trakcie przemówień informuje mówców o czasie, jaki pozostał im do końca wystąpienia (np. kładąc na pulpicie kartki z zapisaną liczbą minut). Sekretarz debaty to funkcja idealna dla osoby, która lubi być w centrum wydarzeń, nie wysilając się przy tym zbyt. Marszałek i sekretarz mają obowiązek zachowania bezstronności.

Pomieszczenie, w którym odbywa się debata, jest podzielone na dwie części (np. poprzez ustawienie stołów). Strona broniąca tezy siada po prawej stronie marszałka, ich oponenti zajmują przeciwną stronę. W środku siedzą osoby niezdecydowane. Naprzeciwko nich na podwyższeniu siedzą marszałek prowadzący obrady i sekretarz czuwający nad

czasem i porządkiem debaty. Podczas obrad zakazane są opuszczanie sali i zmienianie miejsc. Głos udzielany jest na przemian obu stronom. Każda ze stron przydziela w swoim zespole funkcje: 1) osoba, która przedstawia najważniejsze założenia tezy, 2) „młot na czarownice”, czyli osoba, która ma za zadanie zbijać argumenty przeciwnika, oraz 3) osoba, która dokona podsumowania. Jedna strona przekonuje o słuszności tezy, druga – stara się ją podważyć i obalić. W tym celu mówcy obu stron zabierają głos na przemian. Zależnie od ustaleń przed rozpoczęciem debaty każdy z nich ma na to od trzech do pięciu minut. Jako pierwszy występuje mówca broniący tezy. Potem do głosu dochodzi opozycja, następnie przemawia kolejny zwolennik proponowanej tezy. W ten sposób debata toczy się aż do wyczerpania listy chętnych do zabrania głosu albo do momentu przekroczenia limitu czasowego przeznaczanego na dyskusję. Debatę kończy mówca atakujący tezę. W trakcie trwania debaty również publiczność może zabierać głos. Aby być dopuszczonym do głosu, trzeba zwrócić na siebie uwagę marszałka. Po udzieleniu przez niego pozwolenia osoba przedstawia się (jej nade zapisuje sekretarz) i dopiero wtedy może wyrazić swoją opinię. Ostatnią częścią debaty jest głosowanie. Tradycyjnie w Oksfordzie odbywa się ono poprzez wyjście przez odpowiednie drzwi. Tutaj można stosować głosowanie przez podniesienie ręki. Po głosowaniu zwolennicy tezy przenoszą się na tę stronę sali, którą reprezentują debatujący „za”, a przeciwnicy na stronę debatujących „przeciw”.

■ Film o sztuce

Rola filmów o sztuce nieustannie wzrasta, ponieważ zmieniły się mechanizmy percepcji współczesnego człowieka i jest on bardziej wrażliwy na bodźce wizualne. Ponadto ekranowa wizja sztuki jest ciekawsza od tradycyjnej, także muzealnej, toteż budzi większe zainteresowanie. Film o sztuce jest dziełem, którego tematem, bez względu na długość metrażu, są autentyczne dzieła sztuki, autentyczni artyści oraz autentyczne elementy ich warsztatu.

Według Zbigniewa Czeczota-Gawraka filmy o sztuce dzielą się na:

- Dzieła o charakterze pomocy dydaktycznych na lekcjach historii sztuki i innych przedmiotów. W takich filmach zasadniczą rolę odgrywają komentarz słowny oraz graficzne układy obrazujące analizę dzieł i stylów.

- Popularnonaukowe filmy o sztuce przeznaczone dla szerszych kręgów widzów. Komentarz w tych filmach jest mniej dydaktyczny, natomiast zwiększa się rola muzyki towarzyszącej obrazowi.
- Produkcje impresyjno-poetyckie w stylu poematów o sztuce. Filmowiec podejmuje w nich dialog z artystą lub dziełem i przedstawia osobistą wizję tematu. Komentarz w takim filmie odgrywa rolę drugorzędną, za to ważną funkcję pełni muzyka.
- Filmy reportażowe ukazujące nie tylko dzieła, lecz także artystę, jego technikę, źródła inspiracji i środowisko, w którym tworzy.

Filmy o sztuce są nowym, atrakcyjnym środkiem dydaktyki szkolnej, użytecznym nie tylko na lekcjach sztuki, ale też historii, języka polskiego i ogólnej wiedzy o kulturze. Stanowią cenne narzędzie służące analizie dzieł oraz jeden z najskuteczniejszych środków popularyzowania sztuki w szerszych kręgach społeczeństwa. Uznaje się je również za jeden z najlepszych sposobów mówienia o najnowszych tendencjach w kulturze, dlatego warto pozyskiwać je jako pomoce dydaktyczne na lekcji historii sztuki.

Aby osiągnąć jak najwyższą skuteczność przyswajania treści filmu, nauczyciel powinien przygotować zestaw pytań lub zagadnień do wynotowania w trakcie projekcji bądź kartę pracy do wypełnienia. W przeciwnym razie trudno będzie uzyskać pełne zaangażowanie uczniów.

■ Projekt

Projekt jest jedną z najbardziej aktywizujących metod. Jak zauważają Agnieszka Mikina i Bożena Zając: *Gospodarka rynkowa, niestabilność rynku pracy oraz zmiana modelu ścieżki i kariery zawodowej stawia przed młodym człowiekiem, wchodzącym na rynek pracy, zupełnie inne niż do tej pory oczekiwania*. Nauczyciel nie tylko uczy, ale i wychowuje. Jeśli prowadzi zajęcia metodami mało aktywnymi, wychowuje młodzież bierną i niechętną jakiegokolwiek samodzielnemu działaniu. Natomiast prowadząc zajęcia metodą projektu, kształtuje przede wszystkim postawy przedsiębiorcze, które sprawdzają się w dorosłym życiu. Metoda projektu pozwala rozwinąć umiejętność planowania i osiągnięcia zamierzonych celów, nawiązywania kontaktów, kreatywność, samodzielność i odpowiedzialność, a realizowana również w modelu uczenia się

we współpracy wspomaga umiejętność pracy w zespole i zdolności organizacyjne.

Każdy projekt powinien mieć jasno określony cel główny i cele pośrednie, które są stopniami do osiągnięcia celu końcowego. Należy proponować uczniom określone zadania i poprosić o dokonanie wyboru. Następnie zawiera się z uczniami kontrakt na wykonanie określonych zadań. Powinien on uwzględniać następujące elementy:

- temat projektu,
- cel główny zadania (ewentualnie cele pośrednie),
- uzasadnienie wyboru zadania (jeśli jest wybór),
- termin wykonania projektu,
- klarowne kryteria oceny,
- podpisy obu stron.

Dzięki projektom, które są kontraktami między nauczycielem a uczniami, licealiści przygotowują się do podejmowania poważniejszych zadań. Ponadto uczą się odpowiedzialności, punktualności oraz dobrej organizacji swojej pracy. Projektem może być indywidualna praca ucznia (na przykład sporządzenie i wygłoszenie referatu) lub praca grupowa – przygotowanie wystawy, przeprowadzenie wywiadu z artystą, wykonanie gazetki okolicznościowej, napisanie tekstu do szkolnej publikacji, a nawet przygotowanie reportażu w formie filmu.

Znawcy przedmiotu rozróżniają projekty przedmiotowe i interdyscyplinarne, realizowane na lekcjach kilku przedmiotów. W szkole artystycznej w ramach jednego projektu interdyscyplinarnego można połączyć nauczanie projektowania komputerowego z historią sztuki. Przykładowo uczniowie opracowują jeden kierunek w sztuce. Przygotowany materiał w wersji elektronicznej stanowi przydatną pomoc dydaktyczną, a uczniowie w trakcie realizacji projektu poznają życie i twórczość artystów reprezentujących dany kierunek, źródła ich inspiracji, analizują dzieła sztuki itd.

Wykonywanie zadań projektowych można podzielić na trzy fazy:

- faza I – przygotowanie projektu,
- faza II – wykonanie projektu,
- faza III – prezentacja i ocena projektu.

Przed rozpoczęciem pracy metodą projektu nauczyciel powinien zawrzeć z uczniami kontrakt, w którym należy określić następujące elementy:

- temat projektu,
- zakres działania,
- terminy wykonania poszczególnych etapów pracy,
- termin zakończenia projektu,
- kary za niedotrzymanie terminu,
- sposób komunikowania się ucznia z nauczycielem prowadzącym projekt,
- sposób komunikowania się z innymi nauczycielami (dotyczy projektów interdyscyplinarnych),
- przewidywane koszty wykonania i sposób finansowania projektu,
- terminy korzystania z pracowni (plastycznych, komputerowych – jeśli projekt tego wymaga),
- kryteria oceny projektu,
- data zawarcia kontraktu,
- podpis nauczyciela prowadzącego projekt,
- podpisy uczniów przystępujących do projektu,
- inne ważne informacje, jeśli projekt tego wymaga.

■ **Praca z wykorzystaniem nowoczesnych narzędzi cyfrowych**

Nowoczesne technologie mogą być szerzej wykorzystane w procesie edukacyjnym, zarówno podczas dłuższej absencji ucznia, jak i w nadzwyczajnej sytuacji. Lekcje z wykorzystaniem metod i technik kształcenia na odległość oznaczają aktywność nauczyciela i ucznia, która może odbywać się z użyciem komputerów stacjonarnych, laptopów i innych narzędzi komunikacyjnych. Dobrze sprawdzającą się metodą jest prowadzenie „na żywo” lekcji przy pomocy platform komunikacyjnych udostępnianych m.in. przez Microsoft Office 365 dla Edukacji, Google etc. Przygotowane przez nauczy-

ciela prezentacje multimedialne udostępnianie są uczniowi lub zespołowi klasowemu. Podczas pokazu slajdów nauczyciel prowadzi wykład, pogadankę, rozmowę nauczającą bądź ćwiczenia związane z analizą dzieła lub innego tekstu kultury. Poprzez komunikator uczniowie mogą przedstawić wyniki pracy zespołowej lub wygłosić przygotowany referat.

W Internecie dostępne są rozmaite materiały na portalach edukacyjnych. Polecane są platformy edukacyjne Khan Academy czy <https://epodreczniki.pl/>. Zasoby internetowe umożliwiają także przeprowadzanie testów on-line. Przykładowe aplikacje to Forms, Kahoot, Quizlet.

Komunikacja z uczniem może odbywać się także przez dziennik elektroniczny, pocztę elektroniczną, media społecznościowe – przy zachowaniu bezpiecznych warunków korzystania z Internetu.

Zadaniem ucznia może być przygotowanie pracy pisemnej na wybrane zagadnienia z zakresu omawianych treści, analiza dzieła sztuki czy napisanie recenzji wystawy prezentowanej on-line. Obecnie większość instytucji kulturalnych, w tym muzea, udostępniają na szeroką skalę swoje zasoby dzieł sztuki, przygotowują wykłady, wystawy, a także lekcje muzealne. Korzystanie z takich form uatrakcyjnia proces nauczania, a ponadto pozwala na zdobywanie umiejętności samodzielnego poszukiwania informacji.

3. METODY SŁUŻĄCE KONTROLI I OCENIE

■ Test pomiarowy

Celem przeprowadzenia testu pomiarowego jest sprawdzenie wiadomości ucznia po przerobieniu materiału z całej epoki, np. starożytności, średniowiecza, renesansu, baroku itd. Test przypomina arkusz maturalny, ale w zakresie ograniczonym do jednej epoki. Bardzo ważne jest to, aby test pomiarowy spełniał wszystkie wymagania podstawy programowej w ramach trzech podstawowych celów:

1. Przystwojenie wiadomości z zakresu historii sztuki.
2. Tworzenie wypowiedzi na temat sztuki.
3. Analiza i interpretacja dzieł sztuki i tekstów kultury.

W teście powinny się zatem znaleźć zadania otwarte i zamknięte, a także otwarte poszerzonej wypowiedzi (na przykład krótkie wypracowanie). Szczególnie istotne znaczenie dla oceny umiejętności uczniów mają zadania z zakresu opisu i analizy dzieł. W takich zadaniach można sięgać do materiału już przerobionego, np. w analizie porównawczej zestawień dzieł z danej, sprawdzanej testem epoki z odpowiednio dobranym dziełem z czasów wcześniejszych, gdyż jest to najlepszy sposób na przygotowanie uczniów do egzaminu maturalnego.

■ Praca klasowa

Praca klasowa ma za zadanie sprawdzić wiadomości z węższego zakresu. Najczęściej przeprowadza się tego rodzaju sprawdzian po przerobieniu części działu, np. renesansu włoskiego w ramach epoki renesansu. Praca klasowa może mieć różną formę – regularnego testu z wąskiego zakresu wiedzy lub pisemnej wypowiedzi ucznia na 2–3 zagadnienia.

We współczesnej edukacji polecana jest metoda sprawdzania wiedzy uczniów nie za pomocą tradycyjnej „klasówki”, ale w formie pracy grupowej, w czasie której uczniowie nie mogą korzystać z pomocy, a odwołać się mają jedynie do swojej wiedzy i zdobytych umiejętności.

■ Kartkówka

Różni się od sprawdzianu tym, że obejmuje węższy zakres materiału (przykładowo ogranicza się do lekcji na temat architektury włoskiego renesansu), zazwyczaj z 2–3 ostatnich lekcji. Kartkówka również może przybrać formę testową, ale ze względu na fakt, że powinna być przeprowadzona w ciągu kilkunastu minut, zaleca się test jednokrotnego wyboru. Bardzo lubianą przez wielu uczniów formą kartkówki jest tzw. samosprawdzający się test. Nauczyciel przygotowuje pytania testowe jednokrotnego wyboru (do 20 pytań). Prosi uczniów, aby zamiast podpisu oznaczyli kartkówkę swoimi numerami z dziennika lub innymi znakami. Następnie uczniowie odpowiadają na pytania, co nie powinno zająć więcej niż 10 minut. Po upływie tego czasu nauczyciel zbiera testy, a następnie rozdaje je ponownie w taki sposób, aby do żadnego ucznia nie trafił jego własny arkusz. Później nauczyciel czyta test i podaje dobre odpowiedzi (jest to zatem natychmiastowa informacja zwrotna dla uczniów). Uczniowie punktuja

prawidłowe odpowiedzi według załączonej do testu legendy, a następnie podliczają punkty. W ten sposób w ciągu kilkunastu minut nie tylko wszyscy uczestnicy są ocenieni, ale znają prawidłowe odpowiedzi oraz mają świadomość, które zagadnienia należałoby uzupełnić.

4. WYMAGANIA BAZOWE

Do realizacji programu niezbędne są sala lekcyjna (pracownia) wyposażona w komputer z dostępem do Internetu, głośniki, ekran oraz rzutnik multimedialny do demonstracji i prezentacji. W sali powinna także znajdować się podręczna biblioteczka z najważniejszymi publikacjami z zakresu literatury przedmiotu, np. wymienionymi w programie.

5. KORELACJE MIĘDZYPRZEDMIOTOWE

Historia sztuki jest dziedziną, która w wielu aspektach ma wiele wspólnego i koreluje z innymi przedmiotami szkolnymi. Przede wszystkim dotyczy to przedmiotów artystycznych, takich jak:

- podstawy projektowania – zagadnienia dotyczące formy plastycznej dzieła sztuki, a zwłaszcza: kompozycji i jej rodzajów, a ponadto iluzji przestrzeni, efektów optycznych;
- rysunek i malarstwo – zagadnienia dotyczące formy plastycznej dzieła graficznego i malarskiego, a zwłaszcza: kompozycji dzieła, barwy i jej cech, kontrastów barwnych, skali walorowej, innych środków ekspresji. Ponadto zagadnienia związane z gatunkami w malarstwie;
- rzeźba – zagadnienia dotyczące formy plastycznej dzieła rzeźbiarskiego, a zwłaszcza: kompozycji, faktury, sposobu kształtowania przestrzennego, funkcji rzeźby i jej klasyfikacji z tym związanej.

Ponadto historia sztuki w niektórych zagadnieniach koreluje z przedmiotami ogólnokształcącymi i dodatkowymi, takimi jak:

- historia – zagadnienia dotyczące uwarunkowań historycznych i geograficznych dzieła sztuki, wprowadzenie do epok itd., osadzenie w epoce,

- język polski – zagadnienia dotyczące cech oraz stylistyki epok i kierunków, paralele w zakresie tych przedmiotów, osadzenie dzieła sztuki w kontekście ikonologicznym, umiejętności pisania dłuższej wypowiedzi pisemnej na zadany temat,
- religia – zagadnienia dotyczące ikonografii chrześcijańskiej, a zwłaszcza żywotów świętych i ich atrybutów,
- etyka oraz filozofia – zagadnienia dotyczące historii estetyki i formułowania doktryn artystycznych.

Wskazane jest, aby nauczyciele historii sztuki i wyżej wymienionych przedmiotów współpracowali ze sobą w zakresie przekazywanych treści.

6. DOSTOSOWANIE MATERIAŁU DO INDYWIDUALNYCH POTRZEB I MOŻLIWOŚCI UCZNIÓW

Główna część materiału nauczania dostosowana jest do potrzeb ucznia przeciętnego i dla niego zaproponowany został kanon dzieł. Warto jednak zaznaczyć, że historia sztuki w szkołach plastycznych budzi szczególne zainteresowanie niektórych uczniów. W związku z tym zrodziła się potrzeba, aby poszerzać treści o dodatkowe zagadnienia, zwłaszcza dla uczniów przygotowujących się do olimpiady artystycznej – sekcja plastyki.

■ Praca z uczniem zdolnym

Nauczyciel historii sztuki na pracę z uczniem zdolnym może mieć przyznane dodatkowe godziny. Warto je wykorzystać na powtarzanie i poszerzanie wiadomości dotyczących epok, kierunków i artystów. W programie nie zostały sformułowane dodatkowe zagadnienia, ponieważ historia sztuki jest przedmiotem humanistycznym i kluczowe jest poszerzanie treści na podstawie lektury. Do programu dołączona została obszerna bibliografia. Uczniom zainteresowanym poszerzeniem wiedzy poleca się konkretne lektury (całe lub poszczególne rozdziały). Ponadto nie ma potrzeby formułować kolejnego kanonu dzieł i zagadnień, który bardziej może ograniczać ucznia niż rozwijać. Jednak w trakcie lekcji warto pokazywać dodatkowe reprodukcje dzieł egzemplifikujące zagadnienie. Uczniowie najbardziej zainteresowani mogą posługiwać się tymi przykładami lub innymi, wyszukany samodzielnie.

■ **Praca z uczniem z niepowodzeniem edukacyjnym lub słabo zmotywowanym**

Praca z uczniem z niepowodzeniem edukacyjnym lub słabiej zmotywowanym jest bardzo trudna. Pomocą może być przede wszystkim znajomość zasad oceniania kształtującego, które w tym przypadku jest najlepszą formą pracy z uczniem.

W ramach przygotowania do pracy z uczniami z niepowodzeniem edukacyjnym należy:

- Przeprowadzić diagnozę wstępną słabych i mocnych stron uczniów/ucznia w kontekście ich/jego funkcjonowania na lekcjach historii sztuki.
- Przeprowadzić diagnozę słabych i mocnych stron stosowanych metod w stosunku do tego zespołu klasowego lub ucznia.
- Dokumentować to, co uczeń umie, oraz to, czego nie umie.
- Motywować poprzez stosowanie pochwał.
- Podczas oceniania stosować komentarze odnoszące się wyłącznie do tego, co opanował, lub czego nie opanował, a nie do sposobu funkcjonowania ucznia w szkole, jego wyglądu, cech charakteru itd.
- Zaczynać lekcję od przekazanie uczniom jej celów, sformułowanych w sposób operacyjny, to znaczy czego się dziś nauczą i do czego im ta wiedza i umiejętności są potrzebne (jeśli nauczyciel historii sztuki wykorzystuje podczas lekcji prezentacje multimedialne, warto zobrazować cele, poświęcając im jeden slajd).
- Znaleźć na końcu lekcji czas na podsumowanie.
- Indywidualizować pracę z uczniami, formułując wymagania adekwatne do możliwości ucznia/zespołu klasowego.
- Nie traktować podręcznika jako zasobu wiedzy koniecznego do opanowania (ma to być kompendium, z którego uczeń umie korzystać).
- Organizować lekcję w taki sposób, aby na kolejność jej modułów uczniowie mieli wpływ.

■ **Praca z uczniem z orzeczeniem**

Jeżeli w trakcie realizacji programu pojawi się potrzeba czasowej rezygnacji z niektórych wymagań wynikająca z uwarunkowań medycznych bądź psychologicznych ucznia, zalecenia powinny być realizowane zgodnie z treścią orzeczenia i ustaleniami po udzielonej uczniowi w szkole pomocy psychologiczno-pedagogicznej. Należy jednak pamiętać, że orzeczenie nie zwalnia z realizacji podstawy programowej. Zatem trzeba w taki sposób dostosować metody i techniki prowadzenia lekcji oraz oceniania ucznia, aby edukacja zakończyła się dla niego otrzymaniem oceny pozytywnej.

V. OCENIANIE

System oceniania dotyczący przedmiotu historia sztuki musi być spójny z celami i zadaniami szkoły. Ocenianie jest procesem gromadzenia informacji o uczniach, wspieraniem ich szkolnej kariery i podnoszeniem motywacji do nauki. Ma ono na celu:

- informowanie ucznia o poziomie jego osiągnięć edukacyjnych,
- udzielanie uczniowi pomocy w samodzielnym planowaniu swojego rozwoju,
- motywowanie do dalszych postępów w nauce i zachowaniu,
- przekazywanie rodzicom (opiekunom) informacji o postępach ucznia, jego wyjątkowych uzdolnieniach, zachowaniu lub trudnościach w nauce,
- umożliwienie nauczycielowi doskonalenia organizacji i metod pracy.

Ważna jest zamiana oceniania sumującego na ocenianie kształtujące, które zakłada, że uczeń w trakcie realizacji materiału jak najczęściej otrzymuje informacje na temat swoich postępów. Informacje powinny odnosić się do kolejnych etapów nauki i wskazywać uczniowi dalszą drogę rozwoju. Bardzo ważną cechą oceniania kształtującego są jasno sformułowane cele lekcji i kryteria oceny, dlatego w drugiej części niniejszego programu po każdym dziale z wyszczególnionym materiałem nauczania przedstawione zostały także optymalne osiągnięcia ucznia. Pomoce dydaktyczne przewidziane do realizacji przedmiotu, np. prezentacje multimedialne, powinny odpowiadać wyznaczonym celom lekcji i informować o tzw. „NaCoBeZu”, czyli na co nauczyciel będzie zwracał uwagę i co uczeń powinien umieć po lekcji. Należy zatem osiągnięcia uczniów zamienić na cele operacyjne każdej lekcji. W ten sposób uczeń będzie dokładnie wiedział, czego może się nauczyć. Cele powinny być czytelne dla każdego ucznia. Ważnym elementem oceniania kształtującego jest też samoocena

osiągnięć ucznia, dlatego po przeprowadzonej lekcji warto uczniów poprosić o dokończenie zdań:

- Dziś nauczyłem/nauczyłam się...
- Zrozumiałem/zrozumiałam, że...
- Przypomniałem/przypomniałam sobie, że...
- Osiągnąłem/osiągnęłam założony cel, gdyż...

Dzięki tak opisanemu ocenianiu uczniowie wiedzą, że nauczyciel nie zaskoczy ich dodatkowym kryterium oceny, i starają się zwrócić uwagę na to, co nauczyciel będzie oceniał, oraz jak powinni się przygotować.

Sprawdzanie wiadomości ma charakter układu spiralnego, tzn. powraca się do tego samego zakresu po przerobieniu większej części materiału – w rzeczywistości uczeń otrzymuje informację zwrotną na temat poczynionych postępów już w trakcie edukacji, czyli mamy do czynienia z ocenianiem kształtującym. Ocenie podlegają następujące elementy pracy uczniów:

- praca uczniów na lekcji,
- zadania domowe,
- inne przejawy aktywności ucznia, np. realizacje projektów (w tym referaty, recenzje wystaw, indywidualne zainteresowanie przedmiotem),
- systematyczne przyswajanie wiedzy (sprawdzanej np. w formie odpytywania z wąskiego zakresu materiału, ograniczonego zazwyczaj do trzech ostatnich tematów).

Ocena bieżąca ucznia powinna uwzględniać aspekt społeczno-wychowawczy, tzn. wkład pracy ucznia, jego możliwości intelektualne i postęp w rozwoju. Dzięki temu można uzyskać systematyczną informację o szkolnych osiągnięciach uczniów.

Ocena śródroczna lub roczna nie powinna stanowić jedynie średniej z wystawianych ocen cząstkowych, choć dziennik elektroniczny daje możliwość ustalenia wagi ocen dla poszczególnych czynności lub form oceniania ucznia.

Taki pomiar jest propozycją dla nauczyciela. Nauczyciel może jednak wystawić ostatecznie inną ocenę końcową, ponieważ w ocenianiu kształtującym bardzo ważny jest progres ucznia.

VI. TREŚCI KSZTAŁCENIA – MATERIAŁ NAUCZANIA I OPIS OSIĄGNIĘĆ UCZNIA

KLASA I

1. WSTĘP DO HISTORII SZTUKI

■ **Materiał nauczania:**

- dziedziny sztuk plastycznych,
- definicja pojęć: *sztuka, dzieło sztuki, estetyka* w ciągu wieków,
- bibliografia historii sztuki,
- pojęcie stylu na przykładach kilku wybranych dzieł z historii sztuki,
- pojęcia: *treść dzieła sztuki, ikonografia*, (tematyka i główne motywy ikonograficzne mitologiczne i chrześcijańskie) oraz środki artystyczne (forma dzieła sztuki),
- budowa dzieła sztuki malarskiej: kompozycja, kolor, światłościę, relacje przestrzenne, faktura,
- struktura dzieł sztuki rzeźbiarskiej: bryła, kompozycja, faktura, relacje z otoczeniem,
- struktura dzieł architektury: układ przestrzenny, plan, bryła, konstrukcja, dekoracja,
- sztuka użytkowa: rzemiosło artystyczne, wzornictwo przemysłowe, architektura wnętrz i inne,

- techniki malarskie i graficzne z uwzględnieniem specyfiki poszczególnych technik metalowych, m.in.: enkaustyka, mozaika, witraż, fresk, miniatura, malarstwo tablicowe i sztalugowe, temperowe, olejne, pastelowe, akwarelowe, akrylowe, drzeworyt, miedzioryt, akwaforta, litografia, sitodruk, chryzelefantyna, rzeźba w drewnie, kamieniu, złocie, relief, odlew w brązie, emalia, intarsja i inkrustacja,
- przykładowe techniki współczesne, m.in. collage (kolaż), instalacja, assemblage (asamblaż), emballage (ambalaż), ready made, dekalkomania, frottage (frottaż), happening i performance,
- funkcje dzieł sztuki, m.in. sakralna, sepulkralna, estetyczna i dekoracyjna, dydaktyczna, ekspresywna, użytkowa, reprezentacyjna, kommemoratywna, propagandowa, kompensacyjna, mieszkalna i rezydencjonalna, obronna i magiczna,
- najważniejsze kolekcje dzieł sztuki w Europie i w Polsce wraz z przykładowymi dziełami:
 - muzea w Paryżu:
 - ☛ Luwr: stela Hammurabiego, *Nike z Samotraki*, *Wenus z Milo*, Leonardo da Vinci – *Mona Lisa*, *Święta Anna*, Jacques-Louis David – *Przysięga Horacjuszy*, Eugène Delacroix – *Wolność wiodąca lud na barykady*,
 - ☛ Musée d'Orsay: Édouard Manet – *Olimpia*, *Śniadanie na trawie*, Vincent van Gogh – *Gwiazdzista noc*,
 - ☛ Centrum Pompidou (sztuka współczesna),
 - muzea we Włoszech:
 - ☛ Galeria Uffizi we Florencji: Sandro Botticelli – *Primavera*, *Narodziny Wenus*,
 - ☛ Galleria dell'Accademia we Florencji: Michał Anioł – *Dawid*,
 - ☛ Muzea Watykańskie: *Apollo Belwederski*, *Grupa Laokoona*, freski kaplicy Sykstyńskiej Michała Anioła, freski w Stanzach Watykańskich Rafaela Santi,
 - ☛ Galleria dell'Accademia w Wenecji: Giorgione – *Burza*,

- muzea w Londynie:
 - ☛ National Gallery: Jan van Eyck – *Portret Arnolfinich*, Diego Velázquez – *Wenus z lustrem*, William Turner – *Deszcz, para, szybkość*, Tate Britain (sztuka brytyjska), Tate Modern (sztuka nowoczesna),
 - ☛ British Museum: rzeźby z Partenonu – marmury Elgina,
- inne:
 - ☛ Kunsthistorisches w Wiedniu: Pieter Bruegel (Starszy) – *Wieża Babel*, *Myśliwi na śniegu*, *Wesele chłopskie*, Rubens – *Portret Heleny Fourment w futrze*, Johannes Vermeer – *Alegoria malarstwa*, Benvenuto Cellini – *Saliera*,
 - ☛ Gemäldegalerie Alte Meister w Dreźnie: Rafael Santi – *Madonna Sykstyńska*,
 - ☛ Altes Pinakothek w Monachium: Albrecht Dürer – *Autoportret w futrze*,
 - ☛ Pergamonmuseum w Berlinie: brama Isztar, ołtarz pergamański,
 - ☛ Neues Museum w Berlinie: popiersie Nefertiti,
 - ☛ Państwowe Muzeum Ermitażu w Petersburgu: Jean-Honoré Fragonard – *Skradziony pocałunek*,
 - ☛ Galeria Trietiaowska w Moskwie: Andriej Rublow – ikona *Trójca Święta*,
 - ☛ Rijksmuseum w Amsterdamzie: Rembrandt van Rijn – *Wymarsz strzelców*, Johannes Vermeer – *Mleczarka*,
 - ☛ Muzeum Prado w Madrycie: Hieronim Bosch – *Ogród rozkoszy ziemskich*, Diego Velázquez – *Panny dworskie*, Francisco de Goya y Lucientes – *Rozstrzelanie powstańców madyryckich*,
- Stany Zjednoczone:
 - ☛ Museum of Modern Art, Metropolitan Museum, Guggenheim Museum, National Gallery of Art w Waszyngtonie,

- muzea i galerie w Polsce:
 - ☛ Muzeum Narodowe w Poznaniu: Claude Monet – *Plaża w Pourville*, Jacek Malczewski – *Melancholia*, *Błędne koło*,
 - ☛ Muzeum Narodowe w Gdańsku: Hans Memling – *Sąd Ostateczny*,
 - ☛ Muzeum Narodowe we Wrocławiu: *Panorama Racławicka*,
 - ☛ Muzeum Narodowe w Krakowie: Leonardo da Vinci – *Dama z gronostajem*, Rembrandt van Rijn – *Krajobraz z miłosiernym Samarytaninem*, Henryk Siemiradzki – *Pochodnie Nerona*, Władysław Podkowiński – *Szał*, Stanisław Wyspiański – *Główka Helenki*, *Widok z okna pracowni artysty na Kopiec Kościuszki*,
 - ☛ Muzeum Sztuki w Łodzi: Władysław Strzemiński – *Sala Neoplastyczna*,
 - ☛ Muzeum Narodowe w Warszawie: Jan Matejko – *Bitwa pod Grunwaldem*, Aleksander Gierymski – *Żydówka z pomarańczami*, Józef Chełmoński – *Babie lato*,
 - ☛ w Warszawie także: Zachęta – Narodowa Galeria Sztuki, Centrum Sztuki Współczesnej Zamek Ujazdowski oraz Muzeum Sztuki Nowoczesnej w Warszawie,
 - ☛ Muzeum Diecezjalne w Siedlcach: El Greco – *Ekstaza św. Franciszka*.
- Chronologia dziejów sztuki od prehistorii do współczesności.

■ Opis osiągnięć ucznia:

Uczeń

- wymienia dziedziny sztuki oraz techniki artystyczne,
- definiuje pojęcia: *sztuka*, *dzieło sztuki*, *ikonografia*, *styl*, *treść dzieła sztuki*,
- podaje podstawową bibliografię historii sztuki,
- wymienia i rozróżnia składowe struktury oraz środki artystyczne dzieła malarskiego, rzeźbiarskiego i architektonicznego,

- wymienia podstawowe gatunki dzieła sztuki i określa jego tematykę,
- wyjaśnia i wymienia, jakie funkcje może pełnić dzieło sztuki,
- rozróżnia rodzaje architektury, biorąc pod uwagę m.in. przeznaczenie i materiał,
- definiuje poznane techniki artystyczne,
- wymienia i charakteryzuje najważniejsze kolekcje dzieł sztuki w Europie (w tym w Polsce) i w Stanach Zjednoczonych,
- przedstawia chronologię dziejów sztuki,
- rozróżnia dziedziny sztuki (architektura, malarstwo, rzeźba, grafika) oraz rodzaje sztuki użytkowej zgodnie z naturalnym, historycznym jej rozwojem (rzemiosło artystyczne, wzornictwo przemysłowe, architektura wnętrz, grafika użytkowa itp.),
- wyjaśnia wpływ założeń estetycznych i krytyki sztuki na kształt dzieła w ciągu wieków,
- na wskazanym przykładzie potrafi określić strukturę dzieła sztuki,
- rozpoznaje podstawowe techniki rzeźbiarskie, malarskie oraz graficzne.

■ **Formy sprawdzania osiągnięć ucznia:**

- zadania z zakresu opisu dzieła sprawdzające umiejętność zastosowania pojęć i terminów,
- odpowiedź i wypowiedź ustna,
- kartkówka,
- praca klasowa.

2. SZTUKA ERY PREHISTORYCZNEJ

■ Materiał nauczania:

- chronologia pradziejów,
- sztuka okresu paleolitu: drobna rzeźba, malarstwo jaskiniowe,
- sztuka okresu mezolitu i neolitu – początki osadnictwa, architektura megalityczna: menhiry, dolmeny i kromlechy; Stonehenge jako najlepiej zachowany kromlech,
- przedmioty codziennego użytku,
- sztuka pradziejowa na ziemiach polskich.

■ Opis osiągnięć ucznia:

Uczeń

- przedstawia przybliżoną chronologię sztuki pradziejowej,
- omawia rozwój malarstwa jaskiniowego i drobnej rzeźby w epoce paleolitu,
- wymienia formy architektury megalitycznej,
- definiuje pojęcia: *megality*, *menhiry*, *dolmeny*, *kromlechy*,
- omawia ogólnie sztukę pradziejową na ziemiach polskich,
- wyjaśnia, w jaki sposób warunki życia i wierzenia w epokach: paleolitu, mezolitu i neolitu wpływały na charakter sztuki pradziejowej,
- wskazuje na mapie omawiane jaskinie z malowidłami prehistorycznymi,
- rozpoznaje dzieła sztuki prehistorycznej (epoka, nazwa obiektu, kraj):
 - Wenus z Willendorfu,
 - malowidła z Lascaux (Sala Byków) i Altamiry w Hiszpanii,
 - zespół Stonehenge (plan, bryła, rekonstrukcja),
 - zabudowa Biskupina.

■ **Formy sprawdzania osiągnięć ucznia:**

- zadania z zakresu analizy dzieła sprawdzające umiejętność zastosowania pojęć i terminów,
- odpowiedź i wypowiedź ustna,
- kartkówka.

3. SZTUKA STAROŻYTNA I

SZTUKA STAROŻYTNEJ MEZOPOTAMII

■ **Materiał nauczania:**

- chronologia dziejów, zasięg terytorialny, uwarunkowania naturalne oraz ludy zamieszkujące tereny Mezopotamii,
- sztuka sumeryjska: płaskorzeźba i rzeźba pełnoplastyczna, budownictwo sakralne – zigguraty,
- sztuka Asyryjczyków – rozwój miast na przykładzie Niniwy, płaskorzeźba i rzeźba asyryjska,
- sztuka starobabilońska i nowobabilońska: stela Hammurabiego, miasto Babilon i jego budowle.

■ **Opis osiągnięć ucznia:**

Uczeń

- charakteryzuje na wybranych przykładach kulturę starożytnej Mezopotamii,
- wyjaśnia rolę sztuki kultur Mezopotamii,
- zna wybrane dzieła z kultury sumeryjskiej, asyryjskiej, staro- i nowobabilońskiej,
- przedstawia najważniejsze obiekty miast Niniwy i Babilonu,

- definiuje pojęcia: *ziggurat, lizena, kanon, orant, lamassu, stela, inkrustacja*,
- wykazuje, jaki wpływ na sztukę Mezopotamii miały religia, sytuacja geograficzna i system organizacji ośrodków,
- porównuje pod względem formalnym i treściowym dzieła sztuki sumeryjskiej i asyryjskiej, wskazując wpływ charakteru oraz warunków rozwoju obu kultur,
- samodzielnie wyszukuje informacje na temat starożytnego miasta Babilon z podanej wcześniej bibliografii,
- przeprowadza analizę dzieła oraz analizę porównawczą wybranych dzieł,
- rozpoznaje dzieła sztuki Mezopotamii (epoka, nazwa dzieła):
 - ziggurat z Ur,
 - sztandar z Ur,
 - orant sumeryjski,
 - stela Hammurabiego,
 - ranna lwica – relief z Niniwy,
 - asyryjska rzeźba lamassu,
 - miasto Babilon z bramą Ishtar.

■ **Formy sprawdzania osiągnięć ucznia:**

- zadania z zakresu analizy dzieła sprawdzające umiejętność zastosowania pojęć i terminów,
- odpowiedź i wypowiedź ustna,
- kartkówka.

SZTUKA STAROŻYTNEGO EGIPITU

■ **Materiał nauczania:**

- chronologia dziejów starożytnego Egiptu,
- wpływ warunków geograficznych i społecznych na rozwój sztuki egipskiej, rola wierzeń,
- odkrycia archeologiczne na terenie Egiptu, udział polskich archeologów w odkrywaniu zabytków starożytnego Egiptu i ratowaniu ich przed zagładą,
- architektura sepulkralna w Egipcie w okresie Starego, Średniego i Nowego Państwa; geneza piramidy i inne formy pochówku; okręgi sepulkralne w Sakkarze, Dahszur, Gizie i Dolinie Królów,
- architektura sakralna; typy świątyń egipskich na przykładach Horusa w Edfu, Hatszepsut w Deir el-Bahari, Ramzesa II w Abu Simbel, Amona i Chonsu w Karnaku oraz świątyni Amona w Luksorze,
- rzeźba i malarstwo: wpływ statusu społecznego na charakter przedstawienia, kompozycyjne i kolorystyczne kanony postaci ludzkiej; stosunek do natury; synteza i symbolizm w plastyce egipskiej; rewolucja religijna i kulturalna czasów Echnatona.

■ **Opis osiągnięć ucznia:**

Uczeń

- wskazuje, w jaki sposób na charakter sztuki egipskiej wpłynęły uwarunkowania kulturowe i religijne,
- omawia odkrycia archeologiczne mające szczególne znaczenie dla poznania kultury starożytnego Egiptu,
- określa, w jaki sposób polscy archeolodzy uczestniczyli w odkrywaniu i ratowaniu przed zagładą zabytków starożytnego Egiptu,
- przedstawia genezę i rozwój architektury sepulkralnej,
- omawia kanon świątynny oraz przedstawia rozwój architektury sakralnej,

- wyjaśnia pojęcie kanonu w sztuce egipskiej,
- charakteryzuje rzeźbę pełnoplastyczną i reliefową na wybranych przykładach,
- omawia malarstwo ścienne starożytnego Egiptu, tematykę, funkcję oraz wskazuje cechy charakterystyczne,
- definiuje terminy i pojęcia: *mastaba, piramida, architektura sakralna, architektura sepulkralna, kolumna, filar, sfinks, pylony, dziedziniec, hipostyl, komora, sarkofag, sanktuarium, kapitel (głowica), kolumna (hatorycka, palmowa, papirusowa, lotosowa), pespektywa odrzutowana, syntetyzm, hieratyzm, al secco, relief,*
- pokazuje na mapie położenie starożytnego Egiptu, podział na Górny Egipt i Dolny Egipt oraz główne ośrodki rozwoju sztuki,
- przypisuje kulturze starożytnego Egiptu dzieła (nieomawiane na lekcjach) na podstawie cech formalnych,
- formułuje logiczne wypowiedzi na temat warunków i charakteru sztuki starożytnego Egiptu,
- przeprowadza analizę dzieła oraz analizę porównawczą wybranych dzieł,
- rozpoznaje dzieła sztuki egipskiej (epoka, nazwa wraz z lokalizacją obiektów architektonicznych):
 - piramida faraona Dżesera w Sakkarze (bryła),
 - piramidy Cheopsa, Chefrena, Mykerinosa w Gizie,
 - paleta Narmera,
 - Wielki Sfinks w Gizie,
 - triada króla Mykerinosa,
 - faraon Mykerinos z małżonką,
 - Skryba z Sakkary,
 - świątynia Ramzesa II w Abu Simbel (fasada),
 - świątynia Hatszepsut w Deir el-Bahari,
 - świątynie w Karnaku i Luksorze,
 - świątynia Horusa w Edfu,

- malowidło: *Gęsi z Meidum*,
- *Polowanie na dzikie ptactwo* z grobu Menny,
- malowidło *Tancerka i dwie muzykantki* z grobowca Nachta w Tebach,
- złota maska Tutenchamona,
- popiersie Nefertiti,
- płaskorzeźba Echnatona z rodziną.

■ **Formy sprawdzania osiągnięć ucznia:**

- opis i analiza dzieła sztuki,
- odpowiedź i wypowiedź ustna,
- obserwacja pracy na lekcji,
- kartkówka,
- praca klasowa.

KLASA II

4. SZTUKA STAROŻYTNA II

SZTUKA MORZA EGEJSKIEGO W EPOCE BRĄZU

■ **Materiał nauczania:**

- ramy czasowe sztuki egejskiej, odkrycia archeologiczne,
- sztuka kretańska: pałac w Knossos, malarstwo freskowe, rzeźba ceramiczna,
- sztuka mykeńska: architektura pałacowo-obronna, cytadela, megaron,
- architektura sepulkralna, tzw. Grób Agamemnona.

■ Opis osiągnięć ucznia:

Uczeń

- określa ramy czasowe i zasięg terytorialny sztuki egejskiej,
- przedstawia wyniki odkryć archeologicznych z kręgu Morza Egejskiego, rekonstrukcji pałacu w Knossos Arthura Evansa, odkrycia Heinricha Schliemanna, w szczególności Mykeny,
- omawia sztukę kreteńską na przykładzie pałacu w Knossos, malarstwa freskowego i rzeźby ceramicznej,
- charakteryzuje sztukę mykeńską na podstawie megaronu z Myken i tzw. Grobu Agamemnona,
- definiuje pojęcia: *megaron*, *tolos*, *fresk (al fresco)*,
- interpretuje teksty literackie na temat odkryć archeologicznych XIX w. oraz dokonuje oceny rekonstrukcji i prac wykopaliskowych,
- przeprowadza analizę dzieła oraz analizę porównawczą wybranych dzieł,
- rozpoznaje dzieła sztuki Morza Egejskiego (epoka, kultura, nazwa dzieła):
 - pałac w Knossos,
 - *Paryżanka* – fresk z Knossos,
 - *Księżę wśród lilii* – fresk z Knossos,
 - waza kreteńska z ośmiornicą,
 - tzw. Grób Agamemnona w Mykenach,
 - złota maska grobowa z Myken, tzw. maska Agamemnona,
 - Lwia Brama w Mykenach.

■ Formy sprawdzania osiągnięć ucznia:

- opis i analiza dzieła sztuki,
- odpowiedź i wypowiedź ustna,
- obserwacja pracy na lekcji,
- kartkówka.

SZTUKA STAROŻYTNEJ GRECJI

■ **Materiał nauczania:**

- ramy czasowe poszczególnych okresów w sztuce greckiej,
- warunki rozwoju sztuki greckiej,
- poglądy estetyczne starożytnych Greków,
- wpływ wierzeń na rozwój sztuki,
- greckie malarstwo wazowe (style: geometryczny, orientalizujący, czarnofigurowy i czerwonofigurowy),
- architektura grecka: geneza świątyni greckiej, powstanie i struktura porządków architektonicznych, typy świątyń greckich, wygląd świątyni greckiej, budowle greckie o innym charakterze, historia i zabudowa Akropolu ateńskiego okresu klasycznego,
- teatr grecki na przykładzie Epidauros,
- rozwój miast okresu hellenistycznego na przykładzie Pergamonu,
- motywy spotykane w sztuce greckiej, atrybuty najważniejszych bóstw,
- rzeźba grecka: rzeźba okresu archaicznego (cechy rzeźby archaicznej, kora i kuros, przykłady zachowanych rzeźb),
- rzeźba okresu klasycznego (obserwacja natury i idealizacja, kanony matematyczne Polikleta i Lizypa, kunszt techniczny Fidiasza i Myrona, rzeźbiarze późnoklasycyści – Praksyteles, Lizyp i Skopas),
- geneza aktu kobiecego – od maniery „mokrej szaty” do Afrodyty z Knidos Praksytelesa,
- rzeźba okresu hellenistycznego (kompozycje wielofiguralne i układy piramidalne, *pathos* w rzeźbie hellenistycznej, rzeźba alegoryczna, dziecko w rzeźbie hellenistycznej).

■ Opis osiągnięć ucznia:

Uczeń

- określa ramy czasowe poszczególnych okresów w kulturze greckiej (archaicznego, klasycznego i hellenistycznego),
- wskazuje, w jaki sposób na charakter sztuki greckiej wpłynęły uwarunkowania kulturowe i religijne,
- wymienia i charakteryzuje cztery style malarstwa wazowego,
- omawia wygląd przykładowej świątyni greckiej,
- omawia i rozpoznaje podstawowe typy świątyń greckich,
- wymienia i omawia architektoniczne porządki greckie,
- przedstawia historię Akropolu ateńskiego w okresie klasycznym,
- na podstawie rysunków lub makiet przedstawiających rekonstrukcję Akropolu ateńskiego charakteryzuje budowlę: propyleje, Partenon, Erechtejon, świątynię Ateny Nike Apteros,
- omawia realizacje rzeźbiarskie związane z Akroplem ateńskim,
- wymienia najczęściej spotykane typy przedstawień oraz atrybuty bogów greckich,
- definiuje terminy i pojęcia: *mimesis*, *kyliks*, *krater*, *amfora*, *meander*, *firnis*, *kapitel*, *baza*, *trzon*, *półkolumna*, *kanelury*, czyli żłobkowanie, *echinus*, *abakus*, *woluta*, *gzymś*, *fryz*, *tryglif*, *metopa*, *architrav*, *fronton*, *tympanon*, *świątynia między antami*, *peripteros*, *prostylos*, *amfiprostylos*, *tolos*, *monopter*, *chryzelefantyna*, *kontrapost*, tzw. *marmury Elgina*,
- przedstawia przemiany i rozwój rzeźby greckiej w okresie: archaicznym klasycznym i hellenistycznym,
- przedstawia genezę aktu kobiecego,
- analizuje i porównuje wybrane rzeźby starożytnego Egiptu i starożytnej Grecji,
- analizuje i porównuje świątynie starożytnego Egiptu z okresu Nowego Państwa i świątynie starożytnej Grecji,
- na podstawie tekstów źródłowych określa wpływ filozofii greckiej na sztukę,

- konstruuje wypowiedzi (pisemne i ustne) określające wpływ kultury greckiej na rozwój cywilizacji europejskiej,
- przeprowadza analizę dzieła oraz analizę porównawczą wybranych dzieł,
- rozpoznaje dzieła sztuki starożytnej Grecji (epoka, kultura, okres sztuki greckiej, autor, nazwa obiektu, czas powstania/wiek – w przypadku dzieł okresu klasycznego, miejsce/lokalizacja budowli oraz wybranych dzieł plastycznych):
 - schemat porządków architektonicznych, nazwy elementów porządków,
 - ornament *meander*,
 - przykładowe wazy w stylach: geometrycznym, orientalizującym, czarnofigurowym i czerwonofigurowym,
 - czarnonofigurowa waza François,
 - Eksekias – waza czarnofigurowa z przedstawieniem Achillesa i Ajaksa grających w kości,
 - waza czerwonofigurowa: attycki dzbanek ze sceną porwania boginki morskiej Tetydy przez króla Peleusa z British Museum
 - plan Akropolu ateńskiego,
 - Partenon na Akropolu ateńskim (plan, bryła),
 - Erechtejon na Akropolu ateńskim (plan, bryła ogólnie i od strony ganku kor),
 - świątynia Ateny Nike Apteros na Akropolu ateńskim (bryła),
 - teatr w Epidauros (plan, widok ogólny),
 - posąg Kurosa z Anawisos (*Kroisos*),
 - Kora z Akropolis ateńskiej,
 - *Auriga (woźnica) z Delf*,
 - Fidiasz – posąg Ateny Partenos (na przykładzie rzymskiej kopii),
 - Fidiasz – *Procesja Panatenajska* – płaskorzeźba z Partenonu,
 - Fidiasz – metopy Partenonu ukazujące centaumachię,
 - *Nike zawiązująca sandał* – płaskorzeźba,

- Poliklet – *Doryforos*,
- Myron – *Dyskobol*,
- Praksyteles – *Hermes z małym Dionizosem*, *Afrodyta z Knidos*, *Apollo z jaszczurką*,
- Leochares – *Apollo Belwederski* (kopia rzymska z II w n.e.),
- Skopas – *Bachantka*,
- Lizyp – *Apoksyomenos*, *Odpoczywający Ares*,
- *Nike z Samotraki*,
- *Grupa Laokoona*,
- *Wenus z Milo* (Afrodyta z Melos),
- *Umierający Gal* oraz *Gal przebijający się mieczem po zabiciu żony*,
- *ołtarz pergameński* (plan, bryła, płaskorzeźby z fryzu).

■ **Formy sprawdzania osiągnięć ucznia:**

- opis i analiza dzieła sztuki,
- odpowiedź i wypowiedź ustna,
- obserwacja pracy na lekcji,
- praca pisemna na zadany temat,
- gry dydaktyczne lub quiz z ilustracji,
- kartkówka,
- praca klasowa.

SZTUKA ETRUSKÓW

■ **Materiał nauczania:**

- ramy czasowe i warunki rozwoju kultury Etrusków,
- architektura sakralna – na podstawie rekonstrukcji świątyni,
- architektura sepulkralna: tumulusy,

- rzeźba oraz rzemiosło artystyczne,
- malarstwo ściennie w grobowcach,
- przenikanie kultury etruskiej do sztuki starożytnych Rzymian.

■ Opis osiągnięć ucznia:

Uczeń

- określa ramy czasowe i warunki rozwoju kultury etruskiej,
- na dowolnych przykładach charakteryzuje sztukę Etrusków,
- omawia architekturę sakralną i sepulkralną,
- na wybranych przykładach omawia rzeźbę, malarstwo ściennie oraz rzemiosło artystyczne,
- wyjaśnia, jaki wpływ miała sztuka etruska na sztukę starożytnych Rzymian,
- rozpoznaje najważniejsze dzieła kultury etruskiej (epoka, kultura, nazwa obiektu):
 - schemat świątyni etruskiej (rekonstrukcja rysunkowa wg Witruwiusza),
 - sarkofag małżonków z Caere (Cerveteri),
 - *Apollo z Wejów*,
 - malowidła ściennie z grobowca Leopardów w Tarkwinii (np. *Grający na aulosie* lub *Uczta*),
 - Wilczyca kapitolńska.

■ Formy sprawdzania osiągnięć ucznia:

- opis i analiza dzieła sztuki,
- odpowiedź i wypowiedź ustna,
- obserwacja pracy na lekcji,
- kartkówka.

SZTUKA STAROŻYTNEGO RZYMU

■ **Materiał nauczania:**

- ramy czasowe i zasięg terytorialny sztuki Rzymu,
- zagadnienia urbanistyczne; rozwój miast rzymskich,
- architektura rzymska – konstrukcja (łuk, sklepienie kolebkowe i krzyżowe, kopuła), forma i materiały – beton rzymski; budowle inżynieryjne (mosty i akwedukty); budowle użyteczności publicznej (amfiteatry, teatry, cyrki, stadiony, termy, bazyliki); różne rodzaje świątyń rzymskich: Panteon w Rzymie – czas powstania, konstrukcja, bryła, plan, rola Panteonu w historii architektury, świątynia Westy w Tivoli, świątynia w Nemausus (dziś Nîmes), tzw. Maison Carrée; grobowce (mauzoleum Cecylli Metelli, mauzoleum Hadriana); architektura pomnikowa (łuki triumfalne i kolumny); architektura mieszkalna: typ domu rzymskiego bogatego patrycjusza, insula,
- rzeźba rzymska – tradycja rzeźby greckiej; rzeźba portretowa: piersie i rzeźba statuaryczna, weryzm portretowy; relief historyczny w pomnikach cesarskich (np. Ara Pacis) i styl kontynuacyjnej narracji na przykładach reliefów z łuków triumfalnych, kolumn cesarskich; pomnik konny na przykładzie posągu Marka Aureliusza,
- malarstwo rzymskie – malarstwo ścienne na przykładzie malarstwa pompejańskiego (cztery style: inkrustacyjny, architektoniczny, egipski, iluzjonistyczny lub architektury fantastycznej); pojęcie iluzjonizmu w malarstwie rzymskim; portrety fajumskie, technika enkaustyczna; mozaika rzymska (m.in. *Bitwa pod Issos*).

■ **Opis osiągnięć ucznia:**

Uczeń

- określa zasięg terytorialny oraz ramy czasowe poszczególnych okresów w kulturze rzymskiej,
- opisuje rozwój rzymskiego miasta,
- określa nowe rozwiązania techniczne w sztuce rzymskiej,

- rozpoznaje i opisuje porządki (style rzymskie: toskański i kompozytowy),
- wymienia typy budowli rzymskich, uwzględniając ich funkcje,
- opisuje formy świątyń i grobowców rzymskich,
- opisuje typ rzymskiego domu z wewnętrznym atrium i perystylem,
- wymienia techniki malarskie stosowane w starożytnym Rzymie,
- charakteryzuje malarstwo ścienne i portretowe w starożytnym Rzymie,
- omawia typy rzeźby w starożytnym Rzymie ze szczególnym uwzględnieniem portretu cesarskiego oraz reliefów przedstawiających triumfy władców,
- definiuje terminy i pojęcia: *kolumna toskańska, kolumna kompozytowa, mały porządek, spiętrzenie porządków, akwedukt, amfiteatr, cyrk, bazylika, termy, perystyl, atrium, impluvium, kompluwium, enkaustyka, mozaika, weryzm portretowy, styl kontynuacyjnej narracji, malarstwo pompejańskie,*
- analizuje i opisuje wybrane dzieła sztuki,
- dokonuje analizy porównawczej dzieł sztuki kultury starożytnej Grecji i Rzymu pod względem cech formalnych,
- rozumie i wyjaśnia, na czym polega nowatorstwo architektury starożytnego Rzymu,
- wyjaśnia, na czym polega dokumentalizm, historyzm i nowatorstwo sztuki starożytnego Rzymu,
- tworzy wypowiedzi na temat znaczenia spuścizny kultury starożytnego Rzymu dla rozwoju cywilizacji europejskiej,
- formułuje wnioski dotyczące funkcji sztuki okresu cesarstwa na podstawie tekstów kultury,
- rozpoznaje dzieła sztuki rzymskiej: (epoka, kultura, nazwa obiektu, czas powstania/wiek, miejsce/lokalizacja budowli oraz wybranych dzieł plastycznych):
 - Forum Romanum,
 - świątynia Westy w Tivoli (bryła),

- świątynia w Nemausus (dziś Nîmes) tzw. Maison Carrée,
- Panteon w Rzymie (plan, przekrój, fasada, wnętrze),
- Amfiteatr Flawiuszów (Koloseum w Rzymie),
- akwedukt – tzw. Pont-du-Gard w Nîmes,
- mauzoleum Cecylii Metelli przy via Apia,
- dom rzymski w Pompejach (przykładowy, np. rekonstrukcja),
- łuk Tytusa w Rzymie,
- łuk Konstantyna w Rzymie,
- Kolumna Trajana w Rzymie,
- Ołtarz Pokoju (Ara Pacis) w Rzymie (bryła, płaskorzeźby),
- Statua Barberini,
- posąg konny Marka Aureliusza w Rzymie,
- posąg cesarza Augusta z Prima Porta,
- *Flora* – tzw. Primavera, fresk z domu w Stabiach,
- freski z Domu Wettiuszów w Pompejach,
- mozaika *Bitwa pod Issos* z Domu Fauna w Pompejach,
- portret fajumski (np. *Portret młodzieńca* z Fajum z Altes Museum w Berlinie).

■ **Formy sprawdzania osiągnięć ucznia:**

- opis i analiza dzieła sztuki,
- odpowiedź i wypowiedź ustna,
- obserwacja pracy na lekcji,
- gry dydaktyczne lub quiz z ilustracji,
- kartkówka,
- praca klasowa,
- praca pisemna na zadany temat,
- test pomiarowy z zakresu sztuki starożytnej.

5. SZTUKA WCZESNOCHRZEŚCIJAŃSKA I ŚREDNIOWIECZNA

SZTUKA WCZESNOCHRZEŚCIJAŃSKA

■ Materiał nauczania:

- zasięg i chronologia sztuki pierwszych chrześcijan,
- charakterystyka sztuki wczesnochrześcijańskiej w Rzymie w kontekście historycznym,
- ideowa funkcja sztuki wczesnochrześcijańskiej,
- rola dziedzictwa antycznego w sztuce wczesnochrześcijańskiej,
- malarstwo katakumbowe (ikonografia i środki formalne, symbolika w malarstwie wczesnochrześcijańskim),
- znaczenie malarstwa wczesnochrześcijańskiego w rozwoju sztuki średniowiecznej i nowożytnej Europy,
- rzeźba *Dobry Pasterz* i płaskorzeźba sarkofagowa,
- bazylika – geneza i rozwój na wybranych przykładach (Bazylika św. Piotra w Rzymie),
- mauzoleum (omówienie planu budowli i konstrukcji na wybranych przykładach, np. mauzoleum Galii Placydii w Rawennie).

■ Opis osiągnięć ucznia:

Uczeń

- przedstawia chronologię i zasięg terytorialny sztuki wczesnochrześcijańskiej,
- opisuje ideowe funkcje sztuki wczesnochrześcijańskiej,
- dostrzega rolę dziedzictwa antycznego w sztuce wczesnochrześcijańskiej,
- rozpoznaje podstawowe motywy ikonograficzne i przedstawienia świętych: Piotra, Pawła i Wawrzyńca, czterech ewangelistów (św. Mateusz, św. Łukasz, św. Marek, św. Jan),

- wyjaśnia podstawowe symbole w malarstwie wczesnochrześcijańskim (krzyż, paw, ryba, winogrona, symbole ewangelistów, monogram Chi Rho),
- wyjaśnia znaczenie malarstwa wczesnochrześcijańskiego dla rozwoju sztuki średniowiecznej i nowożytnej Europy,
- omawia budowę bazyliki wczesnochrześcijańskiej na podstawie rekonstrukcji i planu Bazyliki św. Piotra w Rzymie,
- charakteryzuje inne budowle chrześcijańskie: mauzolea, baptysteria,
- definiuje pojęcia: *apsyda*, *bazylika konstantyńska*, *transept*, *narteks*, *prezbiterium*, *nawy*, *korpus nawowy*, *atrium*, *baptysterium*,
- rozpoznaje najważniejsze dzieła sztuki wczesnochrześcijańskiej: (epoka, kultura, nazwa obiektu, czas powstania/wiek, miejsce/ lokalizacja budowli oraz wybranych dzieł plastycznych):
 - rekonstrukcja i plan wczesnochrześcijańskiej Bazyliki św. Piotra w Rzymie,
 - *Chrystus – Dobry Pasterz* – rzeźba oraz fresk z katakumb Priscylli w Rzymie,
 - sarkofag Juniusa Bassusa z IV w.,
 - mauzoleum Galli Placydii w Rawennie,
 - mauzoleum Santa Costanza w Rzymie wraz z mozaikami,
 - *Dobry Pasterz* – mozaika z mauzoleum Galii Placydii w Rawennie.

■ **Formy sprawdzania osiągnięć ucznia:**

- opis i analiza dzieła sztuki,
- odpowiedź i wypowiedź ustna,
- obserwacja pracy na lekcji,
- gry dydaktyczne lub quiz na temat ilustracji,
- kartkówka,
- praca pisemna na zadany temat.

SZTUKA BIZANTYJSKA I BIZANTYNIZUJĄCA

■ Materiał nauczania:

- periodyzacja i zasięg terytorialny; wpływ kościoła i dworu cesarskiego na ikonografię i formę w sztuce bizantyńskiej,
- zasady estetyki i sposoby ukazywania rzeczywistości w sztuce bizantyńskiej,
- architektura (materiał, konstrukcja i forma na przykładach kościołów: Hagia Sophia w Konstantynopolu, San Vitale w Rawennie),
- ikona i jej ewolucja w wiekach późniejszych,
- najbardziej znane motywy ikonograficzne w sztuce bizantyńskiej i atrybuty niektórych świętych,
- mozaika bizantyńska (analiza ikonograficzna i formalna na przykładzie kościołów w Rawennie),
- wpływ sztuki bizantyjskiej na sztukę średniowieczną Europy Zachodniej,
- cerkiew jako nowy typ świątyni w krajach bałkańskich i na Rusi.

■ Opis osiągnięć ucznia:

Uczeń

- określa ramy czasowe i zasięg terytorialny sztuki bizantyńskiej,
- zna kontekst historyczny i religijny rozwoju sztuki bizantyńskiej,
- omawia architekturę bizantyńską na przykładzie kościoła Hagia Sophia w Konstantynopolu i San Vitale w Rawennie,
- na dowolnych przykładach charakteryzuje malarstwo i mozaikę bizantyńską,
- wymienia i rozpoznaje wątki ikonograficzne, takie jak: zwiastowanie, Boże Narodzenie, przemienienie na górze Tabor, ukrzyżowanie, *anastasis*, *deesis*, *Hodegetria*, *Eleusa*, *Pantokrator*, zaśnięcie i wniebowzięcie NMP, *veraikon*, starotestamentowa Trójca Święta,

- rozróżnia perspektywę rozumianą jako iluzję rzeczywistości od zwyczajowych konwencji widzenia w dawnych epokach (perspektywy intencjonalnej, odwróconej, izokefalii itp.),
- rozpoznaje świętych: Jana Ewangelistę, Jana Chrzciciela i Jerzego po sposobach przedstawiania i atrybutach,
- definiuje terminy i pojęcia: *pendentyw, empora, eksedra, cerkiew, ikonoklazm, ikonologia, ikonostas, izokefalia, deformacja, ikona, malarstwo tablicowe, tempera, iluminatorstwo*,
- wyjaśnia, na czym polegał wpływ sztuki bizantyńskiej na sztukę średniowieczną Europy Zachodniej,
- przedstawia, w jaki sposób kontynuowane były tradycje kultury bizantyńskiej,
- na podstawie tekstu źródłowego wyjaśnia, jakie były główne kryteria piękna w sztuce bizantyńskiej oraz wypowiada się na temat znaczenia budowli Hagia Sophia w Konstantynopolu,
- rozpoznaje najważniejsze dzieła sztuki bizantyńskiej: (epoka, kultura, autor, nazwa obiektu, czas powstania/wiek, miejsce/lokalizacja budowli oraz wybranych dzieł plastycznych):
 - Anthemios z Tralles, Izydor z Miletu – kościół Hagia Sophia w Konstantynopolu (bryła, plan, wnętrze),
 - mozaika przedstawiająca grupę *deesis* z kościoła Hagia Sophia,
 - kościół San Vitale w Rawennie (plan, wnętrze, mozaiki z prezbiterium: *Orszak Justyniana I Wielkiego* i *Orszak cesarzowej Teodory*),
 - wnętrze Sant'Apollinare Nuovo z mozaikami,
 - Pantokrator w kopule w Dafni – mozaika,
 - Pantokrator – ikona z klasztoru św. Katarzyny z góry Synaj
 - *Psalterz Paryski* – ilustracja z *Modlitwą proroka Izajasza*,
 - bazylika św. Marka w Wenecji (fasada i plan),
 - ikona Matki Boskiej Włodzimierskiej,
 - Teofan Grek – *Przemienienie na górze Tabor*,
 - Andriej Rublow – ikona *Trójca Święta*.

■ **Formy sprawdzania osiągnięć ucznia:**

- opis i analiza dzieła sztuki,
- wypowiedź ustna,
- obserwacja pracy na lekcji,
- gry dydaktyczne lub quiz na podstawie ilustracji,
- praca klasowa lub kartkówka,
- praca pisemna na zadany temat.

SZTUKA ISLAMU NA PÓŁWYSPIE IBERYJSKIM

■ **Materiał nauczania:**

- powstanie islamu i jego rozpowszechnienie,
- warunki rozwoju i specyfika kultury islamskiej,
- architektura i rola ornamentyki w sztuce islamu,
- architektura Omajjadów w Hiszpanii: Wielki Meczet w Kordobie,
- zespół pałacowy Alhambra w Grenadzie,
- wpływ sztuki islamu na rzemiosło artystyczne i budownictwo sakralne wczesnego średniowiecza – sztuka mozarabska.

■ **Opis osiągnięć ucznia:**

Uczeń

- charakteryzuje sztukę islamu, wyjaśniając warunki jej rozwoju,
- opisuje architekturę islamską na terenie Półwyspu Iberyjskiego na przykładzie meczetu w Kordobie i pałacu Alhambra,
- wyjaśnia terminy: *meczet, minaret, maureska i arabeska, łuk podkowiasty, horror vacui*,
- określa wpływ kultury islamu na sztukę Europy zachodniej w okresie średniowiecza.

■ **Formy sprawdzania osiągnięć ucznia:**

- wypowiedź ustna,
- obserwacja pracy na lekcji.

SZTUKA Wczesnośredniowieczna

■ **Materiał nauczania:**

- chronologia i zasięg terytorialny sztuki przedromańskiej,
- rzemiosło artystyczne, ornamentyka kultur germańskich i celtyckich,
- sztuka wczesnośredniowieczna jako wyraz kultury chrześcijańskiej,
- miniatura iroszkocka (ornament plecionkowy i zoomorficzny),
- sztuka karolińska oraz wpływy sztuki wczesnochrześcijańskiej i bizantyjskiej na sztukę czasów karolińskich (architektura, iluminatorstwo i rzemiosło artystyczne),
- budowle karolińskie na podstawie kaplicy pałacowej w Akwizgranie oraz planu klasztoru w Sankt Gallen,
- sztuka ottońska i początek architektury romańskiej na przykładzie kościoła św. Michała w Hildesheim oraz drzwi z Hildesheim; iluminatorstwo ottońskie.

■ **Opis osiągnięć ucznia:**

Uczeń

- charakteryzuje sztukę wczesnego średniowiecza,
- wyjaśnia wpływ ornamentyki plemion germańskich na sztukę wczesnego średniowiecza,
- przedstawia sztukę karolińską i ottońską na wybranych przykładach,
- rozróżnia na ilustracjach miniatury iroszkockie, karolińskie i ottońskie,

- przedstawia wpływ sztuki wczesnochrześcijańskiej i bizantyjskiej na sztukę wczesnego średniowiecza i sztukę przedromańską,
- przeprowadza analizę architektoniczną np. kaplicy Karola Wielkiego w Akwizgranie, kościoła św. Michała w Hildesheim,
- wyjaśnia terminy: *plecionka*, *ornament zoomorficzny*, *ewangeliarz*, *westwerk*, *krypta*, *wirydarz*, *kapitularz*, *refektarz*, *dormitorium*, *zakrystia*, *skryptorium*,
- rozpoznaje najważniejsze dzieła sztuki przedromańskiej: (epoka, kultura, nazwa obiektu, czas powstania/wiek, miejsce/lokalizacja budowli oraz wybranych dzieł plastycznych):
 - miniatura z *Księgi z Kells* – karta z monogramem Chi Rho,
 - kaplica pałacowa w Akwizgranie (bryła, plan, wnętrze),
 - posązek konny Karola Wielkiego,
 - *Chrystus Tronujący*, miniatura w *Ewangelistarzu Godeskalka*,
 - *Św. Łukasz*, miniatura w *Ewangeliarzu Ebbona*,
 - kościół św. Michała w Hildesheim (bryła, plan),
 - drzwi z kościoła św. Michała w Hildesheim (obecnie w katedrze Hildesheim),
 - ilustracja *Maiestas Domini* z *Sakramentarza tynieckiego*.

■ **Formy sprawdzania osiągnięć ucznia:**

- opis i analiza dzieła sztuki,
- wypowiedź ustna,
- obserwacja pracy na lekcji,
- gry dydaktyczne lub quiz na podstawie ilustracji,
- praca klasowa lub kartkówka.

SZTUKA ROMAŃSKA W EUROPIE ZACHODNIEJ I W POLSCE

■ **Materiał nauczania:**

- chronologia, zasięg terytorialny, tło historyczne, społeczne, religijne i kulturowe wczesnego średniowiecza,
- polemika opata Sugeriusza i św. Bernarda z Clairvaux w kształtowaniu się estetyki średniowiecznej,
- architektura romańska: konstrukcja i forma budowli, główne cechy kościoła romańskiego; rola opactwa Cluny w kształtowaniu się kultury średniowiecznej; kościoły pielgrzymkowe w Europie zachodniej na przykładzie Santiago de Compostela; uniwersalizm i regionalizm w architekturze na przykładach budowli – Francja: opactwo w Cluny, Tuluzie i Poitiers, Anglia: kościół w Durham, Włochy: Piza, Hiszpania: Santiago de Compostela, Niemcy: katedra cesarska w Spirze i opactwo Maria Laach,
- rzeźba i jej formy: rzeźba architektoniczna; kompozycyjna zasada prawa ramy; zakres ikonograficzny najwybitniejszych dzieł z Europy Zachodniej (np. portale w Arles, Vézelay, Autun, portal i kolumny w Moissac),
- rzemiosło artystyczne i jego rozwój (złotnictwo, emalierstwo, tkanina z Bayeux),
- funkcja religijna i propagandowa sztuki romańskiej,
- malarstwo romańskie ścienne i miniaturowe na przykładach fresków z Tahull i Biblii Winchester,
- sztuka romańska w Polsce: chrzest Polski i jego znaczenie dla rozwoju sztuki romańskiej w Polsce; tło społeczne i kulturowe, czas trwania; architektura (pierwsze budowle na przykładzie rotundy św. św. Feliksa i Adaukta w Krakowie na Wawelu i palatium z rotundą na Ostrowie Lednickim); omówienie architektury romańskiej w Polsce na przykładach: krypty św. Leonarda, kolegiaty w Tumie pod Łęczycą, kolegiaty w Kruszwicy, rotundy św. Prokopa w Strzelnie, kościoła św. Andrzeja w Krakowie; założenia cysterskie na przykładzie Wąchocka; rzeźba (ikonografia i forma na przykładach: kolumn w Strzelnie,

portalu z kościoła św. Elżbiety/Marii Magdaleny we Wrocławiu, płyty wiślickiej), tympanon fundacyjny z rotundy św. Prokopa w Strzelnie; rzemiosło artystyczne na przykładzie pateny kaliskiej i tzw. kielicha Dąbrówki z Trzemeszna oraz Drzwi Gnieźnieńskich.

■ Opis osiągnięć ucznia:

Uczeń

- określa warunki rozwoju, czas trwania i zasięg terytorialny sztuki romańskiej,
- omawia wygląd świątyni romańskiej na wybranych przykładach,
- określa regionalny charakter architektury romańskiej i podaje przykłady budowli romańskich w różnych krajach,
- definiuje terminy i pojęcia: *addycyjność*, *biforium*, *triforium*, *obejście (ambit)*, *system wiązany*, *przęsło*, *rozeta*, *katedra*, *kolegiata*, *mandorla (migdał)*,
- wymienia i rozpoznaje motywy ikonograficzne: ukrzyżowanie, Boże Narodzenie, zmartwychwstanie, sąd ostateczny, *Maiestas Domini*, pokłon Trzech Króli, rozesłanie apostołów, zesłanie Ducha Świętego, personifikacje i alegorie (np. cnoty i przywary, noc i dzień, znaki zodiakalne),
- wykazuje zgodność Starego Testamentu z Nowym na podstawie ikonografii średniowiecznej,
- wykazuje wpływ chrystianizacji Polski na rozwój sztuki średniowiecznej,
- wymienia i omawia przykłady architektury przedromańskiej i romańskiej w Polsce,
- omawia rozwój plastyki romańskiej w Polsce,
- wskazuje na ilustracjach dzieła sztuki przedromańskiej i romańskiej,
- rozpoznaje dzieła sztuki romańskiej: (epoka, styl, autor, nazwa obiektu, czas powstania/wiek, miejsce/lokalizacja budowli oraz wybranych dzieł plastycznych):

- katedra w Spirze (bryła i plan),
- opactwo Maria Laach w Eifel,
- katedra w Santiago de Compostela,
- kościół Cluny III (analiza obiektu na podstawie rekonstrukcji),
- kościół św. Fides w Conques,
- kościół Notre Dame w Poitiers (fasada),
- kościół w Tuluzie,
- zespół katedralny w Pizie,
- kościół w Durham,
- portale z francuskich kościołów w: Moissac, Arles, Vézelay,
- rzeźby architektoniczne z Autun (*Ewa z Autun*),
- *Ostatnia wieczerza* z Sant'Angelo in Formis,
- freski z Tahull (*Pantokrator* z kościoła San Clemente),
- miniatury z Biblii Winchester,
- tkanina z Bayeux,
- ołtarz z Klosterneuburga – emaliowe plakiety z wyobrażeniem zstąpienia Chrystusa do otchłani (*anastasis*) i zmartwychwstania autorstwa Mikołaja z Verdun,
- palatium z rotundą na Ostrowie Lednickim (plan),
- rotunda św. św. Feliksa i Adaukta w Krakowie,
- krypta św. Leonarda na Wawelu (wnętrze),
- kolegiata w Tumie pod Łęczycą,
- rotunda św. Prokopa w Strzelnie (bryła, plan),
- kolegiata w Kruszwicy (plan, bryła),
- kościół św. Andrzeja w Krakowie,
- założenia cysterskie na przykładzie Wąchocka,
- Drzwi Gnieźnieńskie,
- kolumny z kościoła Norbertanek w Strzelnie,

- tympanon fundacyjny kościoła św. Trójcy w Strzelnie,
- portal z kościoła św. Elżbiety/Marii Magdaleny we Wrocławiu,
- posadzka w podziemiach kolegiaty w Wiślicy tzw. płyta wiślicka,
- patena kaliska,
- tzw. Królewski kielich koronacyjny i patena z Trzemeszna.

■ **Formy sprawdzania osiągnięć ucznia:**

- opis i analiza dzieła sztuki,
- wypowiedź ustna,
- obserwacja pracy na lekcji,
- gry dydaktyczne lub quiz na podstawie ilustracji,
- kartkówka,
- praca klasowa,
- praca pisemna na zadany temat.

SZTUKA GOTYCKA W EUROPIE ZACHODNIEJ I W POLSCE

■ **Materiał nauczania:**

- zasięg terytorialny i czasowy, geneza stylu, warunki historyczne, społeczne i ideowe;
- rozwój uniwersytetów, gotyckie miasta i zamki na terenie Europy;
- narodziny stylu gotyckiego (Saint-Denis i opat Sugeriusz);
- architektura sakralna, jej konstrukcja, układ przestrzenny, bryła oraz znaczenie mistyki geometrii katedry gotyckiej (na przykładzie kościoła opackiego Saint-Denis, Sainte-Chapelle w Paryżu oraz katedr francuskich: Notre Dame w Paryżu i Chartres, Amiens, Reims, kościół Świętej Trójcy w Vendôme; katedr angielskich: Salisbury i Wells; kościołów włoskich: w Mediolanie, Sienie, Florencji; kościołów niemieckich: w Kolonii i Ulm, katedry w Pradze; gotycka architektura

użyteczności publicznej (ratusz we Florencji, Palazzo Pubblico w Sienie, Pałac Dożów w Wenecji, ratusz w Brukseli);

- rzeźba architektoniczna, nagrobna i wolnostojąca na wybranych przykładach z Francji, Hiszpanii, Niemiec, Anglii i Włoch; nurty w rzeźbie gotyckiej, ewolucja form (style: dolorystyczny, miękki <piękny> i łamany), warsztat Parlerów, twórczość Wita Stwosza;
- nowe i dawne motywy ikonograficzne;
- techniki malarstwa gotyckiego: malarstwo ścienne, miniaturowe, tablicowe i witrażowe na wybranych przykładach;
- sytuacja polityczna, gospodarcza i kulturalna Włoch XIII i XIV w., malarstwo sieneńskie XIV w.: Duccio, Simone Martini, bracia Lorenzetti,
- protorenesans w malarstwie florenckim w XIV w., twórczość Giotto, przemiany w malarstwie florenckim ok. XIII w. i początku XIV w. na przykładzie twórczości Cimabuego i Giotto, pojęcia *szkoła florencka* (Cimabue, Giotto) i *szkoła sieneńska* (Duccio, Simone Martini, Pietro i Ambrogio Lorenzetti) w sztuce *trecenta*,
- styl (gotyk) międzynarodowy w malarstwie na przykładzie dzieł braci Limbourg i Gentile da Fabriano;
- malarstwo niderlandzkie XV w. – między gotykiem a renesansem, charakterystyka „szkoły niderlandzkiego malarstwa” na przykładzie *Ołtarza z Mérode* Roberta Campina, twórczość i „rewolucyjność” malarstwa Jana van Eycka, charakterystyka wybranych dzieł Rogera van der Weydena, Hugo van der Goesa, Hansa Memlinga;
- malarstwo francuskie i niemieckie XV w. i początku XVI w., grafika Martina Schongauera, twórczość Matthiasa Grünewalda;
- malarstwo XV w. i początku XVI w. w Polsce;
- malarstwo Hieronima Boscha;
- gotyckie rzemiosło artystyczne, złotnictwo i tkanina;
- czas trwania, tło historyczne i społeczne sztuki gotyckiej w Polsce; architektura sakralna i jej cechy charakterystyczne dla budownictwa lokalnego w Polsce (kościół halowy i bazylikowy w północnej Polsce, system filarowo-skarpowy na południu Polski); omówienie konstrukcji i formy na wybranych przykładach (katedra wawelska,

kościół Mariacki w Krakowie, katedra i kościół na Piasku we Wrocławiu, katedra w Gnieźnie, kolegiata w Wiślicy, kościół św. Janów w Toruniu, kościół Mariacki w Gdańsku, kościół św. Anny w Wilnie); architektura świecka (zabudowa miast, gotyckie zamki polskie oraz na terenie Polski na przykładzie Chęcín i krzyżackie na przykładzie Malborka); rzeźba wolno stojąca drewniana i kamienna (styl Pięknych Madonn, piety i krucyfiksy ołtarzowe); ołtarz mariacki Wita Stwosza; rzeźba sepulkralna na przykładzie grobowców królewskich w katedrze wawelskiej; malarstwo ścienne i tablicowe na wybranych przykładach (w tym szkoła sądecka), wpływ malarstwa obcego; rzemiosło artystyczne na przykładzie relikwiarza puszkowego na głowę św. Stanisława ze skarbca katedry na Wawelu w Krakowie.

■ Opis osiągnięć ucznia:

Uczeń

- określa warunki rozwoju, czas trwania i zasięg terytorialny sztuki gotyckiej w Europie Zachodniej,
- opisuje miasto gotyckie,
- omawia architekturę gotycką na przykładzie typowego kościoła,
- porównuje wybrane kościoły gotyckie w poszczególnych krajach,
- wymienia i krótko charakteryzuje przykłady gotyckich budowli świeckich,
- rozpoznaje nowe i dawne motywy ikonograficzne, jak: pieta, zwiastowanie, nawiedzenie, zaśnięcie NMP, wniebowzięcie NMP, koronacja Marii, drzewo Jessego, wniebowstąpienie, zmartwychwstanie, Madonna z dzieciątkiem, św. Barbara, św. Katarzyna, św. Małgorzata, św. Dorota, św. Krzysztof, św. Wawrzyniec, św. Jan Chrzciciel,
- omawia style w rzeźbie na wybranych przykładach,
- definiuje terminy i pojęcia oraz rozpoznaje na fotografiach: *sklepienie krzyżowo-żebrowe, łuk ostry, sklepienia: gwiaździste, wachlarzowe, sieciowe, kryształowe, tzw. piastowskie itp., przypora, łuk*

przyporowy, system szkieletowy, maswerk, blenda, rozeta, pinakiel (fiala, sterczyna), wimperga, rzygacze, czołganki (żabki), kwiaton, zwornik, devotio moderna, mistycyzm, nurt dolorystyczny, styl (gotyk) międzynarodowy (piękny, dworski), barbakan, predella, retabulum (nastawa ołtarzowa), witraż, perizonium, snycerstwo, en grisaille, malarstwo olejne, perspektywa powietrzna,

- omawia sytuację miast włoskich w XIII i XIV w. oraz znaczenie malarstwa protorenesansowego, charakteryzuje i porównuje „szkoły” malarstwa florenckiego i sieneńskiego, wskazując na nowatorski charakter szkoły florenckiej,
- wskazuje wpływ Giotto di Bondone i malarzy *trecenta* na rozwój malarstwa renesansowego,
- przedstawia zagadnienia rzeźby protorenesansowej, określa wpływy antyku na rzeźbę protorenesansu,
- charakteryzuje malarstwo XV w. w Niderlandach, wykazuje cechy charakterystyczne dla tego środowiska, wykazuje innowacyjność i tradycyjność malarstwa niderlandzkiego XV w., omawia techniki malarskie mistrzów niderlandzkich, przedstawia twórczość malarzy Jan van Eycka, Rogera van der Weydena, Hugo van der Goesa, Hansa Memlinga na wybranych przykładach,
- charakteryzuje twórczość Hieronima Boscha, wyjaśniając jej symboliczny charakter, wskazuje cechy tradycyjne i innowacyjne w dziełach malarza,
- omawia malarstwo francuskie i niemieckie XV i początku XVI w.,
- przeprowadza analizę wybranych dzieł sztuki średniowiecznej,
- określa warunki rozwoju i ramy czasowe sztuki gotyckiej w Polsce,
- wyjaśnia wpływ materiału na formę architektury gotyckiej w Polsce,
- rozpoznaje dzieła sztuki gotyckiej: (epoka, styl, autor, nazwa obiektu, czas powstania/wiek, miejsce/lokalizacja budowli oraz wybranych dzieł plastycznych):
 - schemat rozkładu sił w kościele gotyckim,
 - elementy dekoracji gotyckiej (rozeta, maswerk, pinakiel, wimperga, żabka, kwiaton, sklepienia: krzyżowo-żebrowe, gwiazdździaste, kryształowe, sieciowe, wachlarzowe),

- chór katedry w Saint-Denis w Paryżu (plan, wnętrze),
- katedra w Laon (wnętrze),
- katedra Notre Dame w Paryżu (plan, bryła, wnętrze),
- katedra Notre Dame w Chartres (bryła, plan, wnętrze),
- katedra Notre Dame w Reims (bryła, plan),
- katedra Notre Dame w Amiens (bryła, plan,)
- Sainte-Chapelle w Paryżu (bryła, wnętrze kaplicy górnej),
- kościół Świętej Trójcy w Vendôme.
- katedra w Kolonii,
- katedra w Salisbury (bryła, plan),
- katedra w Wells (bryła, plan, wnętrze),
- opactwo westminsterskie,
- kaplica uniwersytecka w King's College w Cambridge,
- katedra Narodzin Najświętszej Marii Panny w Mediolanie,
- Pałac Dożów w Wenecji (elewacja),
- katedra w Sienie (fasada i wnętrze),
- katedra Santa Maria del Fiore we Florencji,
- Palazzo Vecchio we Florencji (bryła),
- Palazzo Pubblico w Sienie (bryła),
- ratusz w Brukseli,
- katedra w Ulm,
- katedra św. Wita w Pradze,
- katedra Najświętszej Marii Panny w Antwerpii,
- katedra św. Szczepana w Wiedniu,
- katedra św. Jana Chrzciciela we Wrocławiu (bryła),
- katedra wawelska,
- kościół Mariacki w Krakowie (bryła, plan, wnętrze z ołtarzem),
- Collegium Maius w Krakowie,

- Barbakan w Krakowie (bryła),
- ratusz we Wrocławiu (bryła),
- kościół Mariacki w Gdańsku (plan, bryła, wnętrze),
- katedra w Gnieźnie,
- Rynek Staromiejski w Toruniu,
- zamek w Malborku,
- portal królewski w Chartres,
- grupy rzeźbiarskie: *Nawiedzenia i Zwiastowania* oraz tzw. *Śmiejący się anioł* z katedry w Reims,
- Uta i Eckhardt – rzeźby fundatorów z Naumburga,
- kamienny posąg *Jeźdźca Bamberskiego*,
- Nicola Pisano – ambona z baptysterium w Pizie,
- Giovanni Pisano – ambona w katedrze w Sienie,
- autoportret Piotra Parlera z galerii tryforiów w katedrze praskiej,
- Giotto – freski z kaplicy Scrovegnich w Padwie (*Opłakiwanie, Pocałunek Judasza*), freski z Asyżu: *Kazanie do ptaków*,
- Duccio – *Maestà* z Katedry sieneńskiej,
- Simone Martini – *Zwiastowanie*,
- Pietro i Ambrogio Lorenzetti – *Alegoria dobrych i złych rządów* w Palazzo Pubblico w Sienie,
- Jan van Eyck – *Ołtarz Gandawski, Małżeństwo Arnolfinich, Madonna kanclerza Rolin*,
- Roger van der Weyden – *Zdjęcie z krzyża, Sąd Ostateczny*,
- Hugo van der Goes – *Ołtarz Portinari*,
- Hans Memling – *Sąd Ostateczny*,
- *Dyptyk z Wilton*,
- Mistrz z Wyższego Brodu, *Boże Narodzenie* – kwaterna ołtarza z Wyższego Brodu
- Bracia Limbourg – iluminacje z *Bardzo bogatych godzin* księcia *de Berry*,

- Gentile da Fabriano – *Pokłon Trzech Króli*,
- *Pieta z Avignon*,
- Stefan Lochner – *Madonna w krzewie różanym*,
- Martin Schongauer – *Madonna w krzewie różanym, Kuszenie św. Antoniego* (miedzioryt),
- Matthias Grünewald – *Ołtarz z Isenheim*
- *Pieta z Lubiąża*,
- *Madonna ze Skarbimierza*,
- *Krucyfiks mistyczny z kościoła Bożego Ciała we Wrocławiu*,
- *Piękna Madonna z Wrocławia*,
- *Madonna z Kruźlowej*,
- nagrobek Kazimierza Wielkiego z katedry wawelskiej,
- Wit Stwosz – *ołtarz mariacki, krucyfiks Slackerowski z kościoła Mariackiego w Krakowie, nagrobek Kazimierza Jagiellończyka, Epitafium Kallimacha, Zwiastowanie z kościoła św. Wawrzyńca w Norymberdze*,
- *Poliptyk Grudziądzki*,
- *Ucieczka do Egiptu* (poliptyk dominikański),
- *Św. Anna Samotrzecia ze Strzegomia*,
- *Epitafium Wierzbęty z Branic*,
- *Pieta z Tubądzina*,
- *Opłakiwanie z Chomranic*,
- *ołtarz św. Barbary z Wrocławia*,
- *Tryptyk Jerozolimski* (Muzeum Narodowe w Warszawie),
- Hieronim Bosch – *Ogród rozkoszy ziemskich, Wóz z sianem, Syn marnotrawny, Niesienie krzyża*,
- *tapiseria Dama z jednorożcem* – zmysł wzroku,
- *relikwiarz puszkowy na głowę św. Stanisława ze skarbcza katedry na Wawelu w Krakowie*,

■ **Formy sprawdzania osiągnięć ucznia:**

- opis i analiza dzieła sztuki,
- wypowiedź ustna,
- obserwacja pracy na lekcji,
- gry dydaktyczne lub quiz na podstawie ilustracji,
- kartkówka,
- praca klasowa,
- praca pisemna na zadany temat,
- test pomiarowy z zakresu sztuki średniowiecznej.

KLASA III

6. SZTUKA RENESANSOWA

SZTUKA QUATTROCENTA

■ **Materiał nauczania:**

- wprowadzenie do sztuki renesansu: ramy czasowe i zasięg terytorialny renesansu, znaczenie terminu *renesans*,
- powrót do antyku; zainteresowanie człowiekiem i jego możliwościami; sytuacja artysty w nowym układzie politycznym i społecznym,
- mecenas i jego znaczenie dla rozwoju sztuki,
- główne ośrodki sztuki renesansowej; Florencja jako kolebka renesansu w XV w.,
- architektura w XV w. (forma, konstrukcja i dekoracja architektoniczna), ewolucja architektury na przykładzie projektów Filippa Brunelleschiego, Michelozza, Leona Battisty Albertiego, *miasto idealne*,

- rzeźba quattrocenta (nawiązania do antyku, badanie przestrzeni i proporcji, techniki rzeźbiarskie, tematy i pomniki) na przykładzie twórczości: Lorenzo Ghibertiego, Donatella, Andrea del Verrocchia,
- malarstwo wczesnego renesansu (nurt intelektualny i dekoracyjny, sposoby przedstawiania przestrzeni w malarstwie, środki artystycznego wyrazu, techniki i tematyka prac) na przykładzie twórczości: Masaccia, Paola Ucella, Fra Angelica, Fra Filippa Lippiego, Piera della Francesci, Andrei Mantegni, Luca Signorelliego, Sandra Botticellego.

■ Opis osiągnięć ucznia:

Uczeń

- przedstawia główne ośrodki sztuki renesansowej we Włoszech,
- charakteryzuje architekturę quattrocenta na przykładach omawianych na lekcji,
- przedstawia koncepcję miasta idealnego,
- omawia wygląd renesansowego *palazzo*,
- dokonuje analizy kościoła renesansowego,
- porównuje kościoły gotyckie z renesansowymi,
- przedstawia znaczenie mecenatu artystycznego w epoce renesansu,
- definiuje terminy i pojęcia oraz rozpoznaje na ilustracjach: *sklepienie kolebkowe z lunetami, bęben, latarnię, palazzo, boniowanie, rustykę, pilastry w poszczególnych stylach, gzymsy dzielące i gzymsy wieńczące, perspektywę linearną i powietrzną, da sotto in su, ornament groteskowy*,
- omawia główne zagadnienia rzeźby wczesnego renesansu oraz przedstawia twórczość najwybitniejszych rzeźbiarzy epoki,
- wymienia założenia formalne malarstwa quattrocenta, między innymi sposoby przedstawiania przestrzeni w malarstwie quattrocenta oraz omawia tematykę tego malarstwa,

- charakteryzuje twórczość malarzy wczesnego renesansu,
- przedstawia życie i twórczość Sandra Botticellego,
- dokonuje analizy dzieł pod względem formy i treści,
- rozpoznaje dzieła sztuki (epoka, styl/kierunek, wiek, autor, nazwa obiektu, w przypadku budowli, pomnika i fresku – miejsce/miasto, gdzie się znajduje):
 - ornament groteskowy,
 - Filippo Brunelleschi – Florencja: Ospedale degli Innocenti, San Lorenzo, kopuła katedry we Florencji, kaplica Pazzich,
 - Leone Battista Alberti – Tempio Malatestiano w Rimini, Santa Maria Novella we Florencji,
 - Michelozzo – Palazzo Medici Riccardi we Florencji,
 - Lorenzo Ghiberti – II drzwi baptysterium florenckiego, (scena z *Ofiarowaniem Izaaka*), III drzwi do baptysterium florenckiego (tzw. *Rajskie Wrota*),
 - Donatello – *Dawid*, posąg konny Gattamelaty,
 - Andrea del Verrocchio – *Dawid*, posąg konny Colleonego, obraz *Chrzest Chrystusa*,
 - rodzina della Robbia – płaskorzeźby tonda z niemowlętami z Ospedale degli Innocenti,
 - Masaccio – *Wygnanie z raju*, *Grosz czynszowy*, *Trójca Święta*,
 - Fra Angelico – fresk *Zwiastowanie* z klasztoru św. Marka we Florencji,
 - Paolo Uccello – *Bitwa pod San Romano*,
 - Andrea Mantegna – iluzjonistyczny fresk z Camera degli Spozzi w Palazzo Ducale w Mantui, *Chrystus z Brerami*,
 - Domenico Ghirlandaio – *Narodziny Marii*, *Starzec z wnukiem*,
 - Piero della Francesca – *Zmartwychwstanie*, *Sen Konstancy*, *Biczowanie*, *Portret Federico da Montefeltra* i *Battisty Sforzy*,
 - Sandro Botticelli – *Powrót Judyty do Betulii*, *Madonna Magnificat*, *Primavera*, *Narodziny Wenus*, *Wenus i Mars*.

■ **Formy sprawdzania osiągnięć ucznia:**

- opis i analiza dzieła sztuki,
- wypowiedź ustna,
- obserwacja pracy na lekcji,
- kartkówka,
- praca klasowa,
- praca pisemna na zadany temat.

SZTUKA CINQUECENTA

■ **Materiał nauczania:**

- architektura XVI w. na przykładzie twórczości: Donata Bramante-go, Michała Anioła i Andrei Palladia,
- życie i twórczość wielkich twórców dojrzałego renesansu włoskiego: Leonarda da Vinci, Michała Anioła, Rafaela Santi,
- malarstwo weneckich kolorystów XVI w.: Giovanni Bellini, Giorgione, Tycjan, Paolo Veronese i Tintoretto,
- teoretyczne podstawy sztuki cinquecenta.

■ **Opis osiągnięć ucznia:**

Uczeń

- charakteryzuje architekturę XVI w. na przykładach dzieł Bramante-go i Michała Anioła,
- przedstawia twórczość Andrei Palladia oraz określa jego znaczenie dla architektury nowożytnej w Europie Zachodniej,
- omawia życie i twórczość Leonarda da Vinci, Michała Anioła, Rafaela Santi, Tycjana,
- wykazuje, jaki wpływ na sztukę miała twórczość mistrzów XVI w.,

- charakteryzuje malarstwo weneckie, wskazuje na specyfikę środowiska,
- wyjaśnia terminy: *sfumato*, *koloryzm (colore)*, *disegno*, *stanza*, *venusta*, *bella maniera*, *non finito*, *terribilità*, *figura serpentinata*, *serliana (motyw palladiański)*, *Sacra Conversazione*,
- charakteryzuje twórczość rodziny Bellinich, Giorgionego, Tycjana, Veronesego i Tintoretta,
- interpretuje teksty kultury dotyczące sztuki cinquecenta,
- dokonuje analizy wybranych dzieł,
- rozpoznaje dzieła sztuki (epoka, styl, wiek, autor, nazwa obiektu, w przypadku budowli, pomnika i fresku – miejsce/miasto, gdzie się znajduje):
 - Donato Bramante – Tempietto w Rzymie, plan Bazyliki św. Piotra,
 - Andrea Palladio – Teatro Olimpico, Vicenza, Il Redentore w Wenecji, San Giorgio Maggiore w Wenecji, Villa Rotonda, Vicenza,
 - Michał Anioł – plan i kopuła Bazyliki św. Piotra, Biblioteka Laurenziana, przebudowa placu Kapitolińskiego w Rzymie, *Dawid*, *Pieta* z bazyliki św. Piotra, *Mojżesz*, nagrobki Medyceuszy, *Pieta Rondanini*, freski na sklepieniu kaplicy Sykstyńskiej, *Sąd Ostateczny*,
 - Leonardo da Vinci – *Madonna w grocie (dwie wersje)*, *Ostatnia Wieczera*, *Dama z gronostajem*, *Mona Lisa*, *Święta Anna Samotrzecia*, *Salvator Mundi*,
 - Rafael Santi – *Piękna Ogrodniczka*, *Madonna Sykstyńska*, *Szkoła ateńska*, *Portret Leona X*, *Przemienienie na górze Tabor*,
 - Giovanni Bellini – *Sacra Conversazione*,
 - Giorgione – *Śpiąca Wenus*, *Burza*, *Trzej filozofowie*,
 - Tycjan – *Koncert wiejski*, *Miłość ziemską i niebiańską*, *Wenus z Urbino*, *Karol V na koniu*, *Portret papieża Pawła III z nepotami*, *Danae*, *Pieta* z 1576 r.
 - Tintoretto – *Ostatnia Wieczera*, *Przeniesienie ciała św. Marka*,
 - Paolo Veronese – *Uczta w Kanie Galilejskiej*, *Ostatnia wieczera/ Uczta w domu Lewiego*.

■ **Formy sprawdzania osiągnięć ucznia**

- opis i analiza dzieła sztuki,
- wypowiedź ustna,
- obserwacja pracy na lekcji,
- gry dydaktyczne lub quiz na podstawie ilustracji,
- kartkówka,
- praca klasowa,
- praca pisemna na zadany temat.

SZTUKA MANIERYSTYCZNA

■ **Materiał nauczania:**

- znaczenie terminu *manieryzm*; czas trwania i zasięg terytorialny,
- ogólna charakterystyka kierunku i jego cechy, ornamenty manierystyczne (okuciowy, chrząstkowo-małowinowy, zwijany),
- architektura manierystyczna na wybranych przykładach dzieł,
- rzeźba manierystyczna na przykładzie dzieł Giovanniego da Bologna, Benvenuta Celliniego,
- manierystyczne malarstwo we Włoszech (Parmigianino, Rosso Fiorentino, Jacopo da Pontormo, Tintoretto),
- twórczość El Greca (Domenicos Theotokopulos).

■ **Opis osiągnięć ucznia:**

Uczeń

- wyjaśnia termin *manieryzm* i wskazuje cechy stylu w malarstwie, rzeźbie i architekturze,
- określa charakter i czas trwania manieryzmu,

- charakteryzuje sztukę manierystyczną we Włoszech na podstawie przykładów omówionych na lekcjach – z architektury, rzeźby i malarstwa,
- omawia życie i twórczość El Greca,
- przedstawia ewolucję malarstwa renesansowego od protorenesansu do weneckich kolorystów,
- wyjaśnia, na czym polega postawa artysty manierystycznego,
- definiuje pojęcia: *anamorfoza*, *ornamenty: okuciowy, chrząstkowo-maźwinowy, zwijany*,
- dokonuje analizy dzieł,
- rozpoznaje dzieła sztuki (epoka, styl, wiek, autor, tytuł/nazwa dzieła):
 - Jacopo Pontormo – *Nawiedzenie, Zdjęcie z krzyża*,
 - Agnolo Bronzino – *Zwycięstwo czasu nad miłością*,
 - Parmigianino – *Madonna z długą szyją*,
 - Giuseppe Arcimboldo – *Lato (z 1563 r.), Rudolf II jako Wertumnus*,
 - Antonio Allegri zw. Correggio – *Wniebowzięcie Marii*, fresk z kopuły katedry w Parmie, *Danae*,
 - Giovanni da Bologna – *Porwanie Sabinek, Merkury*,
 - Benvenuto Cellini – *Perseusz z głową Meduzy, Solniczka Franciszka I*,
 - El Greco – *Pogrzeb hrabiego Orgaza, Widok Toledo, Laokoon, Ekstaza św. Franciszka* (z Muzeum Diecezjalnego w Siedlcach).

■ **Formy sprawdzania osiągnięć ucznia:**

- opis i analiza dzieła sztuki,
- wypowiedź ustna,
- obserwacja pracy na lekcji,
- gry dydaktyczne lub quiz na podstawie ilustracji,
- kartkówka,

- praca klasowa,
- praca pisemna na zadany temat.

SZTUKA RENESANSOWA I MANIERYSTYCZNA POZA ITALIĄ

■ **Materiał nauczania:**

- architektura rezydencjonalna w XVI-wiecznej Francji (zamki w dolinie Loary, zamek w Chambord),
- malarstwo manierystyczne we Francji na przykładzie tzw. szkoły z Fontainebleau,
- architektura manierystyczna w Niderlandach (ratusz w Antwerpii),
- twórczość niderlandzkiego malarza Pietera Bruegla (Starszego),
- życie i twórczość oraz rola Albrechta Dürera w rozwoju sztuki niemieckiej,
- malarstwo i grafika w dziełach artystów niemieckich (Lucasa Cranacha, Albrechta Altdorfera, Hansa Holbeina).

■ **Opis osiągnięć ucznia:**

Uczeń

- opisuje architekturę rezydencjonalną we Francji, przebudowę Luvru w okresie renesansu,
- charakteryzuje szkołę Fontainebleau,
- omawia architekturę manierystyczną w Niderlandach,
- charakteryzuje twórczość Albrechta Dürera,
- przedstawia twórczość innych artystów niemieckich: Lucasa Cranacha, Albrechta Altdorfera, Hansa Holbeina; przywołuje tradycję średniowieczną w twórczości Matthiasa Grünewalda,
- wyjaśnia, na czym polega osadzenie w tradycji dzieł malarzy niemieckich,

- wskazuje cechy renesansowo-manierystyczne na wybranych przykładach sztuki poza Italią,
- wyjaśnia, jaki wpływ na malarstwo miała sytuacja polityczno-religijna,
- na podstawie cech stylistycznych identyfikuje środowisko artystyczne i czas, w którym powstało dzieło,
- rozpoznaje i przeprowadza analizę dzieł sztuki (epoka, styl, wiek, autor, tytuł/nazwa dzieła, miejsce/lokalizacja, w przypadku wybranych obiektów):
 - szkoła Fontainebleau – *Diana łowczyni*,
 - François Clouet – *Franciszek I*,
 - zamek w Chambord,
 - Pierre Lescot – renesansowa przebudowa Luwru,
 - Cornelis Floris de Vriendt – ratusz w Antwerpii,
 - Pieter Bruegel (Starszy) – *Upadek Ikara, Kraina lenistwa, Ślepcy, Wesele chłopskie, Wieża Babel, Walka karnawału z postem*, cykl *Pory roku: Myśliwi na śniegu*,
 - Albrecht Dürer – *Autoportret (jako Chrystus), Melancholia*, graficzna wersja *Adama i Ewy, Czterech jeźdźców Apokalipsy, Zając*,
 - Hans Holbein (Młodszy) – *Portret Henryka VIII, Ambasadorowie*,
 - Lucas Cranach Starszy – *Wenus i Amor (akty), Portret Marcina Lutra*.

■ Formy sprawdzania osiągnięć ucznia.

- opis i analiza dzieła sztuki,
- wypowiedź ustna,
- obserwacja pracy na lekcji,
- gry dydaktyczne lub quiz na podstawie ilustracji,
- kartkówka,
- praca klasowa,
- praca pisemna na zadany temat.

SZTUKA RENESANSOWA I MANIERYSTYCZNA W POLSCE

■ **Materiał nauczania:**

- warunki rozwoju sztuki, mecenat artystyczny Jagiellonów,
- główne ośrodki sztuki renesansowej,
- renesans na Wawelu (dzieła Franciszka Florentczyka, Bartolomea Berrecciego, Benedykta z Sandomierza),
- charakterystyka architektury świeckiej (Sukiennice, ratusz w Poznaniu, zabudowa Zamościa, kamienice w Kazimierzu Dolnym); renesansowe zamki w Polsce,
- architektura sakralna (renesans lubelski),
- rzeźba sepulkralna Berrecciego, Santiogo Gucciego i Michałowicza z Urzędowa,
- portret na przykładzie konterfektu Stefana Batorego autorstwa Marcina Kobera,
- malarstwo miniaturowe na przykładzie Kodeksu Baltazara Behe-
ma oraz rzemiosło artystyczne na przykładzie arrasów wawelskich,
- architektura manierystyczna (kaplica Boimów we Lwowie),
- manierystyczne zamki (Krasieczyn, Baranów Sandomierski),
- architektura manierystyczna w Gdańsku, wpływy niderlandzkie.

■ **Opis osiągnięć ucznia:**

Uczeń

- przedstawia warunki rozwoju i czas trwania renesansu w Polsce,
- omawia rozwój renesansu w Polsce,
- charakteryzuje mecenat królewski oraz zabytki renesansowe na Wawelu,
- opisuje historię powstania, bryłę, plan dekorację kaplicy Zygmuntowskiej,

- omawia typy nagrobków na przykładach dzieł Berrecciego, Gucciego i Michałowicza,
- wskazuje wpływy sztuki włoskiej oraz niderlandzkiej i niemieckiej na sztukę polskiego renesansu,
- charakteryzuje renesansową architekturę świecką i sakralną na podstawie przykładów dzieł omawianych na lekcjach,
- przedstawia malarstwo portretowe i miniaturowe (m.in. *Kodeks Baltazara Behema*) oraz rzemiosło artystyczne rozwijające się głównie w kręgu mecenatu królewskiego,
- omawia architekturę rezydencjonalną i obronną na przykładzie m.in. Baranowa Sandomierskiego i Krasiczyna,
- przedstawia sytuację Gdańska w XVI i początku XVII w. oraz charakteryzuje sztukę Gdańska,
- wyjaśnia na przykładach pojęcie *niderlandyzm* w sztuce Gdańska na przełomie XVI i XVII w.,
- dokonuje analizy formalnej wybranych dzieł,
- rozpoznaje dzieła sztuki (epoka, styl, wiek, autor, tytuł/nazwa dzieła, w przypadku budowli, pomnika i fresku – miejsce/miasto, gdzie się znajduje):
 - Franciszek Florentczyk, Bartolomeo Berrecci – zamek na Wawelu (krużganki, renesansowe wnętrza),
 - Bartolomeo Berrecci – kaplica Zygmuntowska (bryła, plan, wnętrze), nagrobek Zygmunta Starego,
 - sale wawelskie – Sala poselska,
 - Santi Gucci – zamek w Baranowie (plan, bryła z zewnątrz, dziedziniec), nagrobek Stefana Batorego, Zygmunta Augusta, nagrobek Anny Jagiellonki,
 - Zamość (plan i widok ogólny na ratusz oraz kamienice),
 - Giovanni Battista di Quadro z Lugano – ratusz w Poznaniu (bryła),
 - kamienice braci Przybyłów w Kazimierzu Dolnym (elewacje),
 - Jan Maria Padovano – attyka krakowskich Sukiennic,
 - arrasy wawelskie z kolekcji Zygmunta Augusta,

- portrety Anny Jagiellonki i Stefana Batorego Marcina Kobra,
- *Kodeks Baltazara Behema* – miniatura *Ludwisarz*,
- Antoni van Obbergen – Wielka Zbrojownia w Gdańsku (fasada),
- Hans Vredemann de Vries, Izaak van den Blocke – Sala Czerwona w ratuszu gdańskim.

■ **Formy sprawdzania osiągnięć ucznia.**

- opis i analiza dzieła sztuki,
- wypowiedź ustna,
- obserwacja pracy na lekcji,
- gry dydaktyczne lub quiz na podstawie ilustracji,
- kartkówka,
- praca klasowa,
- praca pisemna na zadany temat.
- test pomiarowy z zakresu sztuki renesansu.

7. SZTUKA BAROKOWA I ROKOKO

SZTUKA BAROKOWA WE WŁOSZECH

■ **Materiał nauczania:**

- wiadomości wstępne: geneza i zasięg czasowy stylu, wpływ kontrreformacji na rozwój nowych form w sztuce,
- warunki rozwoju sztuki barokowej w Europie, tendencje i nurty w sztuce baroku w Europie,
- architektura jezuicka na przykładzie Il Gesù; **nowe formy w architekturze** na przykładzie dzieł Carla Maderna, Francesca Borrominiego i Giovanniego Berniniego oraz realizacje turyńskie Guarina

Guariniego; historia budowy Bazyliki św. Piotra od czasów Donata Bramantego do dekoracji wnętrza powstania placu przed Bazyliką św. Piotra Giovanniego Berniniego,

- malarstwo: Caravaggio i jego znaczenie dla malarstwa barokowego; malarstwo iluzjonistyczne (Andrea Pozzo); caravaggioniści włoscy (Artemisja Gentileschi); Akademia Carraccich w Bolonii; malarstwo weneckie XVIII w. na przykładzie twórczości Antonia Canalego, Francesca Guardiiego, Giambattisty Tiepola,
- rzeźba barokowa na przykładzie twórczości Berniniego.

■ Opis osiągnięć ucznia:

Uczeń

- wyjaśnia zagadnienia z zakresu klasyfikacji i genezy nazwy stylu,
- określa warunki rozwoju, czas trwania i zasięg terytorialny sztuki baroku,
- omawia architekturę sakralną baroku na przykładzie kościoła Il Gesù oraz innych kościołów włoskich,
- charakteryzuje ogólne trendy w estetyce XVII w.,
- przedstawia historię powstania i przemian nowożytnej Bazyliki św. Piotra, począwszy od planu Bramantego,
- charakteryzuje twórczość architektoniczną Berniniego i Borrominiego,
- omawia twórczość rzeźbiarską Berniniego,
- przedstawia życie i twórczość Caravaggia,
- wyjaśnia, jaką rolę odegrał Caravaggio w historii malarstwa,
- charakteryzuje caravaggionizm,
- omawia etapy rozwoju i wymienia przedstawicieli nowożytnego malarstwa iluzjonistycznego (od fresków Mantegny w Camera degli Sposi do fresków Andrei Pozzo w Sant'Ignazio w Rzymie i fresków Tiepola),

- definiuje terminy i pojęcia: *Gesamtkunstwerk*, *iluzjonizm*, *luminizm*, *chiaroscuro*, *maniera tenebrosa*, *caravaggionizm*, *weduta*, *trompe l'oeil*,
- charakteryzuje malarstwo wedutowe i freskowe weneckich mistrzów XVIII w., wykazuje ciągłość szkoły weneckiej (*colore*),
- porównuje wnętrza, fasadę i dekorację kościołów renesansowych i barokowych,
- rozróżnia znaczenia pojęcia baroku rozumianego jako styl, epoka i postawa artystyczna,
- odróżnia styl barokowy od klasycyzmu XVII-wiecznego,
- formułuje wnioski na podstawie tekstów źródłowych dotyczących sztuki barokowej,
- przeprowadza analizę dzieł barokowych,
- rozpoznaje dzieła sztuki (epoka, styl, wiek, autor, tytuł/nazwa dzieła, w przypadku budowli, pomnika i fresku – miejsce/miasto, gdzie się znajduje):
 - Jacopo Barozzi da Vignola, Giacomo della Porta – kościół Il Gesù (plan, przekrój, fasada),
 - Carlo Maderno – fasada Bazyliki św. Piotra w Rzymie,
 - Giovanni Bernini – kościół Sant'Andrea na Kwirynale (fasada, plan), plac i kolumnada przed Bazyliką św. Piotra w Rzymie (plan, bryły), *Scala Regia* w Watykanie, *Dawid*, *Apollo i Dafne*, *Konfesja nad grobem św. Piotra*, *Ekstaza św. Teresy*, *Tron św. Piotra*, *Nagrobek papieża Urbana VIII*, *Fontanna Czterech Rzek*,
 - Niccolò Salvi – fontanna di Trevi w Rzymie,
 - Francesco Borromini – kościół San Carlo alle Quattro Fontane (plan, fasada), kościół Sant'Ivo alla Sapienza w Rzymie (plan i fasada),
 - Baldassare Longhena – kościół Santa Maria della Salute w Wenecji (plan, bryła),
 - Michelangelo Merisi da Caravaggio – *Kosz z owocami*, *Chory Bachus*, *Lutnista*, cykl obrazów ze św. Mateuszem z kaplicy Contarelli w San Luigi dei Francesi w Rzymie, *Złożenie do grobu*, *Wieczera w Emaus*, *Śmierć Marii*, *Dawid z głową Goliata*, *Nawrócenie Szawła*, *Męczeństwo św. Piotra*,

- Artemisia Gentileschi – *Judyta zabijająca Holofernesa*,
- Annibale Carracci – *Triumf Bachusa i Ariadny* – fresk w Palazzo Farnese w Rzymie, *Jedzący fasolę*,
- Andrea Pozzo – freski z kościoła Sant’Ignazio w Rzymie,
- Pietro da Cortona – *Gloryfikacja rządów Urbana VIII* (fresk w Pałacu Barberini w Rzymie),
- Giambattista Tiepolo – freski w pałacu biskupim w Würzburgu,
- Antonio Canale – *Widok kościoła San Giorgio Maggiore*,
- Francesco Guardi – *Gondola na lagunie o zmierzchu*.

■ **Formy sprawdzania osiągnięć ucznia:**

- opis i analiza dzieła sztuki,
- wypowiedź ustna,
- obserwacja pracy na lekcji,
- gry dydaktyczne lub quiz na podstawie ilustracji,
- kartkówka,
- praca klasowa,
- praca pisemna na zadany temat.

SZTUKA BAROKOWA W HISZPANII

■ **Materiał nauczania:**

- *churrigueryzm* w architekturze hiszpańskiej,
- życie i twórczość Diega Velázquez, a,
- wybrane zagadnienia w twórczości José de Ribery, Bartolomé Estebana Murilla, Francisca de Zurbarána.

■ Opis osiągnięć ucznia:

Uczeń

- charakteryzuje termin *churrigueryzm* oraz *bodegones* na wybranych przykładach dzieł,
- omawia życie i twórczość Diega Velázquez, a,
- charakteryzuje malarstwo hiszpańskie na przykładach dzieł Ribery, Murilla, Zurbarána,
- na podstawie tekstów krytycznych interpretuje dzieła sztuki (np. *Las Meninas*),
- rozpoznaje dzieła sztuki (epoka, styl, wiek, autor, tytuł/nazwa dzieła, w przypadku budowli, pomnika i fresku – miejsce/miasto, gdzie się znajduje):
 - Escorial (plan, elewacja),
 - Churriguera – ołtarz w San Esteban w Salamance,
 - churrigueryzm – wnętrze zakrystii Kartuzów w Grenadzie,
 - Diego Rodríguez de Silva y Velázquez – *Stara kucharka, Infantka Małgorzata, Portret Filipa IV, Poddanie Bredy, Portret Innocentego X, Panny dworskie (Las Meninas), Wenus z lustrem, Przódki*,
 - José de Ribera – *Męczeństwo św. Filipa, Męczeństwo św. Sebastiana (MNW)*,
 - Francisco de Zurbarán – *Martwa natura z czterema naczyniami, Św. Franciszek cudem zabalsamowany*,
 - Bartolomé Esteban Murillo – *Immaculata*.

■ Formy sprawdzania osiągnięć ucznia:

- opis i analiza dzieła sztuki,
- wypowiedź ustna,
- obserwacja pracy na lekcji,
- gry dydaktyczne lub quiz na podstawie ilustracji,

- kartkówka,
- praca klasowa,
- praca pisemna na zadany temat.

SZTUKA BAROKOWA WE FRANCJI

■ **Materiał nauczania:**

- Vaux-le-Vicomte nowym przykładem rezydencji francuskich,
- nurt klasycyzujący w architekturze (styl Ludwika XIV, przebudowa Wersalu, wschodnia fasada Luwru, nowy typ ogrodu),
- rzeźba parku wersalskiego (Girardon),
- nurt barokowy w architekturze francuskiej (na przykładzie Val-de-Grâce),
- malarstwo (portret oficjalny Hyacinthe Rigauda, malarstwo klasycyzujące Nicolasa Poussina i Claude Lorraina, Philippa de Champagne; nurt barokowy w dziełach Georges'a de La Tour oraz braci Le Nain).

■ **Opis osiągnięć ucznia:**

Uczeń

- omawia założenie Vaux-le-Vicomte (jako przykładu nowej rezydencji francuskiej),
- charakteryzuje nurt klasycyzujący w architekturze czasów Ludwika XIV na przykładzie Wersalu oraz wschodniej fasady Luwru,
- wymienia i omawia cechy francuskich założeń ogrodowych,
- charakteryzuje na wybranych przykładach malarstwo i rzeźbę czasów Ludwika XIV,
- charakteryzuje malarstwo pejzażowe Poussina i Lorraina oraz twórczość Georges'a de la Tour,
- wyjaśnia pojęcia: *entre cour et jardin* (między dziedzińcem a ogrodem), *pejzaż idealny*, *sztafaż*, *portret reprezentacyjny*, *ogród francuski*,

- porównuje rzeźbę barokową Włoch i rzeźbę francuską epoki baroku,
- analizuje i interpretuje dzieła sztuki pod względem formy i treści,
- rozpoznaje dzieła sztuki (epoka, styl, wiek, autor, tytuł/nazwa dzieła, w przypadku budowli, pomnika i fresku – miejsce/miasto, gdzie się znajduje):
 - Charles le Brun, Louis Le Vau – pałac Vaux-le-Vicomte (plan, bryła),
 - Charles Le Brun, Louis Le Vau, André Le Nôtre, Jules Hardouin-Mansart – Wersal (pałac wraz z założeniem ogrodowym, plan, bryła, elewacja frontowa i ogrodowa, Galeria Zwierciadłana),
 - Jules Hardouin-Mansart – kościół des Invalides w Paryżu (plan, bryła),
 - Claude Perrault – wschodnia fasada Luwru,
 - Georges de La Tour – *Znalezienie ciała św. Sebastiana, Pracownia stolarska św. Józefa, Św. Maria Magdalena pokutująca (z lustrem)*,
 - Claude Lorrain – *Lądowanie Kleopatry w Tarsie, Odjazd św. Urszuli*,
 - Nicolas Poussin – *Et in Arcadia Ego, Pogrzeb Fokiona*,
 - Bracia Le Nain – *Portret rodziny chłopskiej*,
 - Philippe de Champaigne – *Portet kardynała Richelieu*,
 - Hyacinthe Rigaud – *Portret Ludwika XIV w stroju koronacyjnym*,
 - Pierre Puget – *Milon z Krotonu*,
 - François Girardon – *Apollo z nimfami* (Wersal, ogród),
 - Antone Coysevox – *Ludwik XIV przekraczający Ren* – relief z Salonu Wojny w Wersalu.

■ **Formy sprawdzania osiągnięć ucznia:**

- opis i analiza dzieła sztuki,
- wypowiedź ustna,
- obserwacja pracy na lekcji,

- gry dydaktyczne lub quiz na podstawie ilustracji,
- kartkówka,
- praca klasowa,
- praca pisemna na zadany temat.

SZTUKA BAROKOWA W EUROPIE PÓŁNOCNEJ (Flandria, Holandia, kraje niemieckie oraz Anglia)

■ **Materiał nauczania:**

- sytuacja polityczna, gospodarcza i religijna w Niderlandach, czynniki rozwoju malarstwa flamandzkiego i holenderskiego w XVII w.,
- nurt klasycyzujący w architekturze holenderskiej XVII w. na przykładzie ratusza w Amsterdamie Jacoba van Campena (wpływy palladiańskie),
- malarstwo flamandzkie (cechy charakterystyczne); życie i twórczość Petera Paula Rubensa; twórczość Antona van Dycka; marta natura i pejzaż w malarstwie flamandzkim (Frans Snyders, Jan Brueghel Aksamitny),
- wpływ religii protestanckiej na kształtowanie się sztuki holenderskiej,
- malarstwo holenderskie (cechy charakterystyczne); życie i twórczość Rembrandta van Rijna; twórczość Johannes Vermeera van Delft; malarstwo portretowe Fransa Halsy; scena rodzajowa, marta natura i pejzaż w twórczości malarzy holenderskich (na przykładach dzieł Jana Steena, Pietera de Hoocha, Gerarda ter Borchy, Willema Claesza Hedy i Jacoba Ruisdaela),
- symboliczne znaczenia motywów w malarstwie holenderskim i flamandzkim na wybranych przykładach (koncepcja *vanitas*, znaczenie rekwizytów),
- specyfika architektury angielskiej XVII w. na przykładzie twórczości Christophera Wrena,
- sytuacja polityczna w krajach niemieckich w XVII i XVIII w.; działalność Fischera von Erlacha na przykładach Schönbrunn i kościoła Karola Boromeusza w Wiedniu; architektura Johanna Balthasara

Neumanna na przykładach kościoła Vierzehnheiligen oraz pałacu biskupiego w Würzburgu,

- zespół pałacowy Zwinger w Dreźnie Augusta Mocnego oraz rezydencja Fryderyka II Wielkiego Sanssouci w Poczdamie.

■ Opis osiągnięć ucznia:

Uczeń

- charakteryzuje symbolizm w twórczości malarzy holenderskich i flamandzkich XVII i XVIII w., przedstawia koncepcję vanitatywną w twórczości malarzy baroku,
- wskazuje, w jaki sposób styl życia i religia wpłynęła na twórczość malarzy holenderskich i flamandzkich,
- przedstawia główne założenia architektury holenderskiej na przykładzie ratusza amsterdamskiego Jacoba van Campena,
- omawia życie i twórczość Petera Paula Rubensa oraz Antona van Dycka,
- charakteryzuje martwą naturę i pejzaż w malarstwie flamandzkim,
- charakteryzuje malarstwo holenderskie malarzy: Fransa Halsy, Willema Claesza Hedy, Pietera de Hocha, Gerarda ter Borchy, Jacoba van Ruisdaela,
- omawia życie i twórczość Rembrandta van Rijna oraz Johannesy Vermeera van Delft,
- na przykładzie katedry św. Pawła w Londynie omawia twórczość Wrena,
- przedstawia sytuację polityczną krajów niemieckich w XVII w.,
- przedstawia działalność Fischera von Erlach na przykładach Schönbrunn i kościoła Karola Boromeusza w Wiedniu,
- omawia architekturę Johanna Balthasara Neumanna na przykładach kościoła Vierzehnheiligen oraz pałacu biskupiego w Würzburgu,
- prezentuje omawiane na lekcji rezydencje i kościoły krajów niemieckich,

- porównuje i wyciąga wnioski dotyczące różnic stylistycznych i treściowych dzieł środowiska flamandzkiego i holenderskiego,
- omawia wpływ Caravaggia na malarstwo holenderskie (np. obraz *Król Dawid grający na harfie w otoczeniu aniołów* malarza utrechckiego Hendricka ter Brugghena),
- określa funkcję malarstwa barokowego w krajach Europy Północnej,
- tworzy wypowiedzi na temat rozwoju malarstwa w Zjednoczonych Prowincjach i Flandrii, uwzględniając wpływ wydarzeń historycznych, mecenatu i źródeł inspiracji,
- analizuje teksty kultury z zakresu estetyki baroku i formułuje wnioski,
- analizuje dzieła sztuki pod względem formy i treści,
- rozpoznaje dzieła sztuki (epoka, styl, wiek, autor, tytuł/nazwa dzieła, w przypadku budowli, pomnika i fresku – miejsce/miasto, gdzie się znajduje):
 - Pieter Paul Rubens – *Autoportret z Izabelą Brandt, Podniesienie krzyża, Zdjęcie z krzyża z Antwerpii, Porwanie córek Leukippa, Przybycie Marii Medycejskiej do Marsylii, Krajobraz z tęczą, Trzy Gracje, Helena Fourment w futrze,*
 - Jacob Jordaens – *Król pije,*
 - Anton van Dyck – *Portret Karola I na łowach,*
 - Frans Snyders – *Spiżarnia,*
 - Jan Brueghel Aksamitny – *Bukiet,*
 - Rembrandt van Rijn – *Lekcja anatomii doktora Tulpa, Wymarsz strzelców, Danae, Hendrickje kąpiąca się w rzece, Portret Tytusa, Autoportret – Rembrandt jako apostoł Paweł, Autoportret z Saskią na kolanach, Powrót syna marnotrawnego, Krajobraz z trzema drzewami (grafika), Pejzaż z miłośnym Samarytaninem, Ćwierć wołu, Dziewczyna w ramie obrazu i Uczony przy pulpicie (w Zamku Królewskim w Warszawie),*
 - Frans Hals – *Regentki domu starców w Haarlemie, Wesoły bibosz, Czarownica z Haarlemu (Stara pijaczka),*

- Johannes Vermeer van Delft – *Czytająca list (z Drezna), Kobieta ważąca perłę, Widok Delft, Alegoria malarstwa, Koronczarka, Nalewająca mleko, Dziewczyna z perłą, Uliczka,*
- Jan Steen – *Zwariowane gospodarstwo,*
- Pieter de Hooch – *Kobieta z dzieckiem,*
- Gerard ter Borch – *Ojcowskie napomnienie,*
- Jacob van Ruisdael – *Wiatrak w Wijk,*
- Willem van de Velde – *Wystrzał dział,*
- Willem Claesz Heda – *Martwa natura (Śniadanie),*
- Hendrick ter Brugghen – *Dawid grający na harfie,*
- Jacob van Campen – *ratusz w Amsterdamie,*
- Christopher Wren – *katedra św. Pawła w Londynie,*
- Johann Bernhard Fisher von Erlach – *kościół św. Karola Boromeusza w Wiedniu (fasada, plan, wnętrze), pałac Schönbrunn w Wiedniu,*
- Johann Lucas von Hildebrandt – *Belweder w Wiedniu,*
- Johann Balthasar Neumann – *kościół Vierzehnheiligen, pałac biskupi w Würzburgu,*
- Matthäus Daniel Pöppelmann – *Zwinger w Dreźnie,*
- Cosma Damian i Egid Quirin Asam – *kościół Jana Nepomucena w Monachium, ołtarz Wniebowzięcia NMP w kościele klasztornym w Rohr,*
- Georg von Knobelsdorff – *pałac Sanssuci w Poczdamie,*
- Dominikus Zimmermann – *kościół pielgrzymkowy w Wies.*

■ **Formy sprawdzania osiągnięć ucznia:**

- opis i analiza dzieła sztuki,
- wypowiedź ustna,
- obserwacja pracy na lekcji,

- gry dydaktyczne lub quiz na podstawie ilustracji,
- kartkówka,
- praca klasowa,
- praca pisemna na zadany temat.

PÓŹNY BAROK I ROKOKO W EUROPIE

■ **Materiał nauczania:**

- czas trwania oraz warunki społeczne i polityczne dla rozwoju sztuki,
- styl Ludwika XV,
- ogólna charakterystyka architektury i wystroju wnętrz, ornamentyka rokoka na wybranych przykładach (Hôtel de Soubise, Zwinger),
- malarstwo Jeana Antoine'a Watteau, François Bouchera, Jeana-Honoré Fragonarda we Francji, Jana Piotra Norblina w Polsce,
- Jean-Baptiste-Siméon Chardin – charakterystyka twórczości,
- rzeźba rokokowa (na przykładach dzieła Étienne'a Maurice'a Falconeta, Asamów, Günthera),
- malarstwo angielskie XVIII w. (na przykładowych dziełach Thomasa Gainsborougha, Joshua Reynoldsa, Williama Hogharta),
- malarstwo weneckie XVIII w. (przypomnienie wybranych dzieł Antonia Canalego, Francesca Guardiego, Giambattisty Tiepola).

■ **Opis osiągnięć ucznia:**

Uczeń

- przedstawia genezę i warunki społeczne i polityczne rozwoju rokoka,
- definiuje pojęcia i rozpoznaje następujące ornamenty: *rocaille*, *kołgucie grzebienie*,

- charakteryzuje styl Ludwika XV na przykładzie Hôtel de Soubise,
- charakteryzuje architekturę rokokową krajów niemieckich: np. Zwinger, wnętrze Vierzehnheiligen, kościół w Wies,
- charakteryzuje twórczość Jeana Antoine'a Watteau, François Bouchera, Jean-Honoré Fragonarda we Francji, Jana Piotra Norblina w Polsce,
- omawia twórczość Jeana-Baptiste'a-Siméona Chardina,
- przedstawia główne zagadnienia i cechy rzeźby rokokowej na przykładach dzieła Étienne'a Maurice'a Falconeta, Asamów, Günthera,
- przedstawia specyfikę portretowego malarstwa angielskiego XVIII w. na przykładowych dziełach Thomasa Gainsborougha, Joshuy Reynoldsa, Williama Hogharta,
- opisuje wedutowe i iluzjonistyczne malarstwo weneckie XVIII w. na wybranych dziełach Antonia Canalego, Francesca Guardiego, Giambattisty Tiepola,
- dokonuje analizy dzieł sztuki pod względem formy i treści,
- rozpoznaje dzieła sztuki (epoka, styl/nurt, wiek powstania, autor, tytuł/nazwa dzieła, w przypadku budowli, pomnika i fresku – miejsce/miasto, gdzie się znajduje):
 - ornament *rocaille*,
 - ceramika rokokowa np. z Miśni,
 - Gabriel Germain Boffrand – Hôtel de Soubise w Paryżu (wnętrze z Salonem księżnej),
 - Jean Antoine Watteau – *Odjazd na Cyterę, Szyld sklepu Gersainte'a, Gilles*,
 - François Boucher – *Diana po kąpeli, Toaleta Wenus*,
 - Jean-Honoré Fragonard – *Huśtawka*,
 - Jan Piotr Norblin – *Towarzystwo na wycieczce w parku*,
 - Jean-Baptiste Siméon Chardin – *Modlitwa przed posiłkiem, Stół kredensowy, Martwa natura z zabitym płaszczką*,
 - Étienne Maurice Falconet – pomnik Piotra I w Petersburgu,

- Ignaz Günther – *Zwiastowanie*,
- Thomas Gainsborough – *Robert Andrews z żoną, Błękitny chłopiec, Poranna przechadzka*,
- Sir Joshua Reynolds – *Portret Nelly O'Brien*,
- William Hogarth – *W salonie pani* z cyklu *Modne małżeństwo* (wersja olejna i graficzna).

■ **Formy sprawdzania osiągnięć ucznia:**

- opis i analiza dzieła sztuki,
- wypowiedź ustna,
- obserwacja pracy na lekcji,
- gry dydaktyczne lub quiz na podstawie ilustracji,
- praca klasowa,
- praca pisemna na zadany temat.

BAROK I ROKOKO W POLSCE

■ **Materiał nauczania:**

- ramy czasowe, warunki rozwoju sztuki,
- mecenat królewski, magnacki i kościelny,
- architektura: styl jezuicki (w kościołach św. św. Piotra i Pawła w Krakowie); rezydencje królewskie i magnackie (np. Podhorce i Łańcut); barok w architekturze warszawskiej (np. Zamek Królewski, pałac w Wilanowie, kościoły warszawskie); wpływy architektury Berniniego i Borrominiego w twórczości Kacpra Bażanki w Krakowie; nurt klasycyzujący w twórczości Tylmana z Gameren,
- barokowe wnętrza (np. kościoła św. Anny w Krakowie, pałacu w Wilanowie: antykamery i sypialnie króla i królowej),
- sarmatyzm i orientalizacja smaku,

- malarstwo: portret sarmacki, portret trumienny; twórczość Tomasa Dolabelli, Daniela Schultza, Jerzego Eleutera Siemiginowskiego, Bartłomieja Strobla, Michaela Lucasa Leopolda Willmanna,
- rzeźba na przykładzie Kolumny Zygmunta oraz dekoracji sztukatorskich w kościele św. Anny w Krakowie i kaplicy Pana Jezusa w Tarłowie.

■ Opis osiągnięć ucznia:

Uczeń

- przedstawia warunki rozwoju sztuki barokowej w Polsce,
- wymienia etapy rozwoju stylu barokowego w Polsce,
- wyjaśnia pojęcie sarmatyzmu,
- analizuje architekturę jezuicką na przykładzie kościoła św. św. Piotra i Pawła w Krakowie; rezydencjonalną na przykładach rezydencji Krzyżtopór w Ujeździe, w Podhorcach i Wilanowie,
- wykazuje wpływy włoskie w architekturze sakralnej: Borrominiego w kościele Pijarów w Krakowie (projektu Kacpra Bażanki) i fasady Franciszka Placidiego oraz wpływy Berniniego na przykładzie kościoła Misjonarzy na Stradomiu w Krakowie (projektu Kacpra Bażanki),
- charakteryzuje architekturę Warszawy czasów baroku i rokoka,
- omawia nurt klasycyzujący w wybranych dziełach Tylmana z Garmen,
- przedstawia typy portretów szlacheckich (sarmacki, trumienny),
- charakteryzuje i porównuje twórczość Daniela Schultza, Jerzego Eleutera Siemiginowskiego,
- przedstawia wybrane realizacje malarzy: Tomasza Dolabelli, Bartłomieja Strobla, Michaela Lucasa Leopolda Willmanna,
- omawia rzeźbę **barokową w Polsce na przykładzie Kolumny Zygmunta** oraz dekoracji sztukatorskich w kościele św. Anny w Krakowie, a także w kościele parafialnym św. Trójcy w Tarłowie,

- przeprowadza analizę dzieł kultury polskiej z epoki baroku,
- rozpoznaje dzieła sztuki (epoka, styl, wiek, autor, tytuł/nazwa dzieła, w przypadku budowli, pomnika i fresku – miejsce/miasto, gdzie się znajduje):
 - Giovanni Trevano – kościół św. św. Piotra i Pawła w Krakowie (fasada, bryła, plan), Zamek Królewski w Warszawie, Pałac Biskupów Krakowskich w Kielcach,
 - Tylman z Gameren – kościół św. Anny w Krakowie, kościół Sakramentek w Warszawie, pałac Krasińskich w Warszawie,
 - Karol Bay – kościół Wizytek w Warszawie,
 - zamek Ossolińskich – Krzyżtopór w Ujeździe,
 - zamek w Podhorcach,
 - Augustyn Wincenty Locci – pałac w Wilanowie (bryła, plan, wnętrza),
 - pałac Branickich w Białymstoku,
 - Constante Tencalla, Clemente Molli – Kolumna Zygmunta,
 - warsztat włoski – dekoracja sztukatorska kaplicy Pana Jezusa w Tarłowie z fragmentem *Rozmowa Śmierci ze szlachcicem* (taniec śmierci),
 - Baltazar Fontana – dekoracja sztukatorska wnętrza kościoła św. Anny w Krakowie,
 - Tomasz Dolabella – *Portret Stanisława Tęczyńskiego*,
 - anonim – *Portret trumienny Stanisława Woyszy*,
 - portret Łukasza Opalińskiego,
 - Bartłomiej Strobel – *Portret Władysława Dominika Zasławskiego-Ostrogskiego*,
 - Daniel Schultz – *Portret Jana Kazimierza* (popiersie),
 - Jerzy Eleuter Szymonowicz-Siemiginowski – *Jan III pod Wiedniem*, *Św. Anna Samotrzeć*, dekoracje malarskie w Wilanowie (plafony: *Zima*, *Lato*, *Jesień i Wiosna*),
 - anonim – *Taniec śmierci* (z kościoła Bernardynów w Krakowie).

■ **Formy sprawdzania osiągnięć ucznia:**

- opis i analiza dzieła sztuki,
- wypowiedź ustna,
- obserwacja pracy na lekcji,
- gry dydaktyczne lub quiz na podstawie ilustracji,
- kartkówka,
- praca klasowa,
- praca pisemna na zadany temat,
- test pomiarowy z zakresu sztuki baroku i rokoka.

KLASA IV

8. KLASYCYZM W SZTUCE EUROPEJSKIEJ II POŁOWY XIX WIEKU I POCZĄTKU XIX WIEKU

SZTUKA NEOKLASYCYZMU W EUROPIE ZACHODNIEJ

■ **Materiał nauczania:**

- geneza i czas trwania kierunku,
- definicja klasycyzmu i neoklasycyzmu,
- odkrycia archeologiczne i ich wpływ na sztukę,
- rozwój muzealnictwa, historii i krytyki sztuki,
- współistnienie neoklasycyzmu i romantyzmu,
- architektura: inspiracje antyczne; palladianizm i architektura angielska w II połowie XVIII i I połowie XIX w.; ogrody angielskie; architektura francuska wczesny klasycyzm i styl empire; „architekci rewolucyjni”; neoklasycyzm w architekturze Berlina (Karl Friedrich Schinkel, Carl Gotthard Langhans),

- cechy stylu neoklasycznego w malarstwie, twórczość Jacques'a-Louisa Davida, Jeana-Auguste'a-Dominique'a Ingres'a,
- rzeźba Antonia Canovy i Bertela Thorvaldsena.

■ Opis osiągnięć ucznia:

Uczeń

- określa charakter, czas trwania i zasięg terytorialny sztuki neoklasycznej,
- wykazuje, w jaki sposób odkrycia archeologiczne wpłynęły na sztukę neoklasyczną,
- przedstawia nowe teorie estetyczne,
- opisuje początki muzealnictwa i historii sztuki,
- wyjaśnia, na czym polegało współistnienie neoklasycyzmu i romantyzmu,
- charakteryzuje architekturę neoklasycystyczną we Francji (wczesny klasycyzm na przykładzie Petit Trianon, rewolucyjne projekty Claude'a-Nicolas'a Ledoux i Étienne-Louisa Boullée'ego, styl *empire*) oraz wybrane realizacje architektoniczne w Berlinie (Altes Museum, Nowy Odwach, Brama Brandenburska),
- charakteryzuje *palladianizm*, neoklasycystyczną architekturę angielską i założenia parkowe,
- charakteryzuje malarstwo neoklasyczne na przykładzie twórczości Jacques'a-Louisa Davida, Jeana-Auguste'a-Dominique'a Ingres'a,
- omawia główne założenia rzeźby neoklasycystycznej w twórczości Antonia Canovy i Bertela Thorvaldsena,
- na podstawie analizy dzieła sztuki wykazuje jego przynależność do kierunku,
- rozpoznaje dzieła sztuki (epoka, styl, wiek, autor, tytuł/nazwa dzieła, w przypadku budowli, pomnika i fresku – miejsce/miasto, gdzie się znajduje):
 - Gabriel Jacques-Ange – Petit Trianon (obie fasady) w Wersalu,

- Jacques-Germain Soufflot – kościół św. Genowefy w Paryżu (plan, bryła, fasada),
- Claude-Nicolas Ledoux – roгатki paryskie, założenie urbanistyczne Arc-et-Senans,
- Étienne-Louis Boullée – projekt mauzoleum Newtona,
- Charles Percier, Pierre François Léonard Fontaine – Łuk Triumfalny na placu Carrousel w Paryżu,
- Jean-François Chalgrin – łuk na placu Gwiazdy w Paryżu,
- Pierre Aleksandre Vignon – kościół św. Magdaleny w Paryżu,
- Karl Friedrich Schinkel – Nowy Odwach i Altes Museum (plan, fasada) w Berlinie,
- Carl Gotthard Langhans – Brama Brandenburska w Berlinie,
- lord Burlington (Richard Boyle) i William Kent – Chiswick House (willa wraz z parkiem),
- Sir Robert Smirke – British Museum w Londynie,
- Jacques-Louis David – *Przysięga Horacjuszy, Śmierć Marata, Porwanie Sabinek, Śmierć Sokratesa, Portret pani Récamier, Bonaparte na przełęczy św. Bernarda, Koronacja Napoleona, Portret konny Stanisława Kostki Potockiego (z Wilanowa),*
- Jean-Auguste-Dominique Ingres – *Źródło, Wielka odaliska, Łazienka turecka, Portret panny Caroline Rivière,*
- Antonio Canova – *Amor i Psyche, Paulina Borghese jako Wenus, Księżę Henryk Lubomirski jako Amor,*
- Bertel Thorvaldsen – pomnik księcia Józefa Poniatowskiego, pomnik Kopernika, *Ganimedes i orzeł.*

■ **Formy sprawdzania osiągnięć ucznia:**

- opis i analiza dzieła sztuki,
- wypowiedź ustna,
- obserwacja pracy na lekcji,

- gry dydaktyczne lub quiz z ilustracji,
- praca klasowa,
- praca pisemna na zadany temat.

STYL STANISŁAWOWSKI I KLASYCYZM W POLSCE

■ **Materiał nauczania:**

- styl Stanisława Augusta Poniatowskiego (rozbudowa Zamku Królewskiego i Łazienek),
- malarstwo Marcella Bacciarelliego, Canaletta, Antoniego Brodowskiego,
- architektura okresów Księstwa Warszawskiego i Królestwa Kongresowego,
- rezydencje magnackie i architektura ogrodowa (Puławy Czartoryskich, Arkadia Radziwiłłów),
- nowe typy budowli publicznych.

■ **Opis osiągnięć ucznia:**

Uczeń

- charakteryzuje sztukę czasów stanisławowskich i królewski mecenat,
- wymienia cechy i opisuje styl Stanisława Augusta Poniatowskiego,
- wymienia i opisuje budowle parku Łazienkowskiego oraz podaje nazwiska projektantów,
- przedstawia życie i twórczość architekta Warszawy – Dominika Merliniego,
- opisuje architekturę i założenia ogrodowe XVIII-wiecznych rezydencji magnackich w Polsce (Puławy, Arkadia pod Nieborowem),
- charakteryzuje ogólnie architekturę Warszawy czasów Księstwa Warszawskiego i Królestwa Kongresowego,

- opisuje wygląd i rozpoznaje na ilustracjach przykładowe polskie dwory z XVIII w.,
- rozpoznaje dzieła sztuki (epoka, styl, wiek, autor, tytuł/nazwa dzieła, w przypadku budowli, pomnika i fresku – miejsce/miasto, gdzie się znajduje):
 - Dominik Merlini – pałac Na Wodzie (fasada południowa, bryła, wnętrza), pałac Królikarnia (plan, elewacje), Sala Rycerska i Prospektowa w Zamku Królewskim,
 - Jan Chrystian Kamsetzer – teatr Na Wodzie w Łazienkach, fasada północna pałacu Na Wodzie,
 - Szymon Bogumił Zug – kościół ewangelicko-augsburski w Warszawie (plan, bryła, fasada), Świątynia Diany i park Arkadia k. Nieborowa,
 - Stanisław Zawadzki – pałac w Śmiełowie, pałac w Lubostroniu,
 - Chrystian Piotr Aigner – kościół św. Aleksandra w Warszawie, pałac i park w Puławach (Świątynia Sybilli),
 - Jakub Kubicki – Belweder w Warszawie (bryła),
 - Antonio Corazzi – Teatr Wielki w Warszawie, Pałac Towarzystwa Królewskiego Przyjaciół Nauk (tzw. Pałac Staszica), Pałac Komisji Rządowej Przychodów i Skarbu, Pałac Ministra Skarbu przy placu Bankowym w Warszawie,
 - Marcello Bacciarelli – *Portret Stanisława Augusta Poniatowskiego z klepsydrą*, *Stanisław August Poniatowski w stroju koronacyjnym*,
 - Bernardo Bellotto (zw. Canaletto) – *Kolumna Zygmunta od strony Wisły*, *Krakowskie Przedmieście*, *Widok Warszawy od strony Pragi*,
 - Antoni Brodowski – *Portret Karola Brodowskiego*,
 - Jakub Tatarkiewicz – *Psyche omdlewająca*.

■ **Formy sprawdzania osiągnięć ucznia:**

- opis i analiza dzieła sztuki,
- wypowiedź ustna,
- obserwacja pracy na lekcji,

- praca klasowa,
- praca pisemna na zadany temat.

9. SZTUKA XIX WIEKU

ROMANTYZM W SZTUCE EUROPEJSKIEJ

■ **Materiał nauczania:**

- geneza kierunku i czas trwania,
- charakterystyka kierunku,
- światopogląd romantyczny,
- związki plastyki z innymi dziedzinami sztuki (literatura i muzyka),
- życie i twórczość Francisca de Goi y Lucientes – artysty przełomu wieków,
- twórczość malarzy francuskich (Théodore Géricault i Eugène Delacroix),
- malarstwo angielskie (William Blake, Johann Heinrich Füssli, John Constable, William Turner),
- twórczość Caspara Davida Friedricha,
- Bractwo św. Łukasza i nazareńczycy,
- rzeźba w okresie romantyzmu (François Rude – *Marsylianka*).

■ **Opis osiągnięć ucznia:**

Uczeń

- określa genezę i czas trwania romantyzmu,
- charakteryzuje cechy romantyzmu,
- przedstawia światopogląd i tendencje filozoficzne, które wpłynęły na rozwój postawy romantyków,

- wymienia źródła inspiracji i zakres ikonograficzny malarstwa romantycznego,
- przedstawia życie i twórczość Francisca de Goi y Lucientes, charakteryzuje techniki graficzne, którymi się posługiwał, zwłaszcza techniki metalowe,
- charakteryzuje romantyzm i wymienia jego przedstawicieli w malarstwie francuskim.
- przedstawia życie i twórczość Eugène Delacroix oraz określa znaczenie jego malarstwa i działalności artystycznej,
- charakteryzuje twórczość przedstawicieli malarstwa romantycznego w Anglii i Niemczech: Johna Constable'a, Williama Turnera, Williama Blake'a, Johanna Heinricha Füssiego, Caspara Davida Friedricha,
- przedstawia główne założenia i omawia wybrane prace malarzy należących do Bractwa św. Łukasza i ugrupowania nazareńczyków,
- wymienia innych malarzy romantycznych i przykłady ich dzieł,
- omawia cechy rzeźby romantycznej na przykładzie *Marsylianki* François Rude'a,
- opisuje i przeprowadza analizę porównawczą obrazów romantycznych,
- wykazuje, w jaki sposób w romantyzmie łączyły się dyscypliny artystyczne i literatura,
- analizuje teksty kultury i formułuje wnioski,
- tworzy wypowiedzi na temat malarstwa romantycznego, uwzględniając kontekst historyczny,
- rozpoznaje dzieła sztuki (kierunek, określa do połowy wieku, autor, tytuł/nazwa dzieła, w wybranych przykładach miejsce przechowywania):
 - Francisco de Goya y Lucientes – *Maja naga*, *Maja ubrana*, *Gdy rozum śpi budzą się potwory* (akwaforta z akwatintą z cyklu *Kaprysy*), *Rozstrzelanie powstańców madryckich*, *Autoportret* (w wieku dojrzałym), portret *Księżna Alba* z 1785 r., *Rodzina Karola IV*, *Saturn pożerający swe dzieci*,

- Théodore Géricault – *Tratwa Meduzy, Oficer szaserów,*
- Eugène Delacroix – *Dante i Wergiliusz w Piekło, Wolność wiodąca lud na barykady, Śmierć Sardanapala, Masakra na Chios, Kobiety algierskie, Portret Fryderyka Chopina,*
- Caspar David Friedrich – *„Nadzieja” w lodach, Podróżnik po morzu chmur, Mężczyzna i kobieta zapatrzeni w księżyc, Opactwo w dąbrowie, Mnich nad brzegiem morza, Krzyż w górach, Skały kredowe na Rugii,*
- William Blake – *Przedwieczny,*
- Johann Heinrich Füssli – *Koszmar (Nocne mary),*
- William Turner – *Deszcz, para, szybkość, Ostatnia droga Téméraire’a, Burza śnieżna, Pożar Parlamentu londyńskiego,*
- John Constable – *Wóz z sianem, Katedra w Salisbury (wersja z 1823 r.),*
- Johann Friedrich Overbeck – *Italia i Germania,*
- François Rude – *Wymarsz ochotników (Marsylianka).*

■ **Formy sprawdzania osiągnięć ucznia:**

- opis i analiza dzieła sztuki,
- wypowiedź ustna,
- obserwacja pracy na lekcji,
- gry dydaktyczne lub quiz z ilustracji,
- praca klasowa,
- praca pisemna na zadany temat.

ARCHITEKTURA XIX WIEKU

■ **Materiał nauczania:**

- style historyczne i eklektyzm na podstawie wybranych przykładów europejskich,

- tendencje neogotyckie XVIII w. na przykładzie Strawberry Hill w Londynie Horace’a Walpole’a,
- działalność Eugène’a Emmanuela Viollet-le-Duc we Francji,
- neogotyckie realizacje: budynek parlamentu londyńskiego, kościół wotywny w Wiedniu, pałac w Kórniku,
- architektura neorenesansowa: Henri Labrouste – Biblioteka św. Genowefy w Paryżu,
- neoromanizm na przykładzie zamku Neuschwanstein Ludwika II Bawarskiego - wyraz romantycznego eklektyzmu,
- wpływy orientalne: Pawilon Królewski w Brighton Johna Nasha,
- neoromanizm inspirowany romanizmem rejonu Poitou (wpływy bizantyjskie): Paul Abadie – bazylika Sacré-Coeur w Paryżu,
- eklektyzm w architekturze na przykładzie gmachu opery w Paryżu Charles’a Garniera oraz Teatru im. Juliusza Słowackiego w Krakowie proj. Jana Zawiejskiego,
- nowe technologie w architekturze II połowy XIX w.,
- architektura inżynierska na wystawach światowych: Pałac Kryształowy Paxtona, wieża Eiffla i Hala Maszyn Ferdinanda Duterta i Victora Contamina; nowe technologie – Henri Labrouste: wnętrze czytelnicy przy Narodowej Bibliotece w Paryżu,
- Louis Sullivan i „szkoła chicagowska” jako nurt wczesnego modernizmu w architekturze Stanów Zjednoczonych.

■ Opis osiągnięć ucznia:

Uczeń

- charakteryzuje style historyczne w architekturze XIX w.,
- podaje przykłady realizacji neoromańskich, neogotyckich, neorenesansowych, neobarokowych oraz eklektycznych w Europie,
- samodzielnie odnajduje inspiracje we wskazanych obiektach,
- wykazuje tradycyjność i nowoczesność architektury XIX w.,
- określa wpływ nowych technologii na architekturę II połowy XIX w.,

- rozpoznaje dzieła sztuki (kierunek, określa do połowy wieku, autor, tytuł/nazwa obiektu, miasto i kraj, gdzie się znajduje):
 - Strawberry Hill w Londynie Horace’a Walpole’a,
 - Henri Labrouste – Biblioteka św. Genowefy w Paryżu,
 - John Nash – Pawilon Królewski w Brighton (bryła),
 - Charles Barry – gmach parlamentu w Londynie (bryła),
 - zamek Neuschwanstein (bryła),
 - Karl Friedrich Schinkel – pałac w Kórniku (bryła),
 - Charles Garnier – opera w Paryżu (bryła, fasada),
 - Paul Abadie – bazylika Sacré-Coeur w Paryżu,
 - Joseph Paxton – Pałac Kryształowy w Londynie (zdjęcia i rekonstrukcje),
 - Gustave Eiffel – wieża w Paryżu,
 - Franciszek Maria Lanci – Żółta Karczma na Służewie w Warszawie,
 - Henryk Marconi – Hotel Europejski w Warszawie,
 - Józef Pius Dziekoński – kościół św. Floriana na Pradze w Warszawie,
 - Jan Zawiejwski – Teatr im. Juliusza Słowackiego w Krakowie,
 - Louis Sullivan – Auditorium Building w Chicago.

■ **Formy sprawdzania osiągnięć ucznia:**

- opis i analiza dzieła sztuki,
- wypowiedź ustna,
- obserwacja pracy na lekcji,
- gry dydaktyczne lub quiz z ilustracji,
- kartkówka,
- praca pisemna na zadany temat.

AKADEMIZM I SZTUKA OFICJALNA W XIX WIEKU

■ **Materiał nauczania:**

- historia akademii i cechy akademizmu,
- akademizm w malarstwie i w rzeźbie,
- słynne akademie europejskie,
- rola akademizmu w sztuce XIX w.,
- pejoratywne znaczenia akademizmu.

■ **Opis osiągnięć ucznia:**

Uczeń

- przedstawia tło rozwoju akademizmu,
- określa cechy kierunku, przedstawia hierarchię tematów i decorum akademickie,
- wymienia najważniejsze akademie europejskie,
- wskazuje akademie artystyczne istotne z punktu widzenia kształcenia polskich artystów XIX w.,
- wymienia przedstawicieli akademizmu europejskiego,
- wyjaśnia, w jaki sposób funkcjonowanie akademii wpływało na kształtowanie się malarstwa tego okresu,
- rozpoznaje dzieła sztuki (kierunek, wiek, autor, tytuł dzieła):
 - Thomas Couture – *Rzymianie okresu upadku*,
 - Alexandre Cabanel – *Narodziny Wenus*,
 - William-Adolphe Bouguereau – *Narodziny Wenus*,
 - Henryk Siemiradzki – *Dirce chrześcijańska, Pochodnie Nerona*,
kurtyna Teatru im. Juliusza Słowackiego w Krakowie.

■ **Formy sprawdzania osiągnięć ucznia:**

- opis i analiza dzieła sztuki,
- wypowiedź ustna,
- obserwacja pracy na lekcji,
- gry dydaktyczne lub quiz z ilustracji,
- kartkówka.

PRERAFaelICI

■ **Materiał nauczania:**

- okoliczności powstania stowarzyszenia studentów,
- charakterystyka i działalność pierwszej grupy prerafaelitów,
- rola literatury i inspiracja naturą w malarstwie prerafaelitów,
- Bractwo Prerafaelitów a poglądy Johna Ruskina.

■ **Opis osiągnięć ucznia:**

Uczeń

- określa czas działalności i przyczyny zawiązania się grupy,
- wskazuje źródła inspiracji grupy prerafaelitów,
- wymienia przedstawicieli bractwa i przykłady ich dzieł,
- określa, jakie znaczenie miała działalność prerafaelitów dla odnowy sztuk plastycznych,
- rozpoznaje dzieła sztuki (kierunek, wiek, autor, tytuł dzieła):
 - John Everett Millais – *Ofelia, Chrystus w pracowni stolarskiej*,
 - Dante Gabriel Rossetti – *Zwiastowanie*,
 - William Holman Hunt – *Przebudzone sumienie*,
 - Edward Coley Burne-Jones – *Złote schody*.

■ **Formy sprawdzania osiągnięć ucznia:**

- opis i analiza dzieła sztuki,
- odpowiedź i wypowiedź ustna,
- gry dydaktyczne lub quiz z ilustracji.

REALIZM W MALARSTWIE EUROPEJSKIM

■ **Materiał nauczania:**

- charakterystyka kierunku i czas jego powstania,
- realizm w malarstwie francuskim (Gustave Courbet, Jean Baptiste Camille Corot, Jean-François Millet, twórczość barbizończyków),
- między romantyzmem a realizmem – twórczość Honoré Daumiera,
- realizm w malarstwie rosyjskim (Ilia Riepina i pieriedwiżnicy).

■ **Opis osiągnięć ucznia:**

Uczeń

- charakteryzuje realizm i wskazuje w historii sztuki jego przykłady,
- rozumie podwójne znaczenie terminu *realizm* (jako sposób obrazowania oraz jako kierunek w sztuce XIX w.),
- charakteryzuje twórczość barbizończyków,
- przedstawia twórczość Honoré Daumiera z uwzględnieniem jej satyrycznego charakteru,
- omawia twórczość Riepina i pieriedwiżników,
- rozpoznaje dzieła sztuki (kierunek, wiek, autor, tytuł dzieła):
 - Gustave Courbet – *Kamieniarze, Atelier malarza, Dzień dobry, panie Courbet, Pogrzeb w Ornans,*
 - Jean-Baptiste-Camille Corot – *Wspomnienie z Mortefontaine, Katedra w Chartres,*

- Jean-François Millet – *Anioł Pański, Kobiety zbierające kłosa, Siewca*,
- Théodore Rousseau – *Dęby w Apremont*,
- Józef Szermentowski – *Odpozynek oracza*,
- Honoré Daumier – *Pracznia, Ulica Transnonain w Paryżu*,
- Ilija Riepina – *Burłacy na Wołdze*.

■ **Formy sprawdzania osiągnięć ucznia:**

- opis i analiza dzieła sztuki,
- wypowiedź ustna,
- obserwacja pracy na lekcji,
- gry dydaktyczne lub quiz na podstawie ilustracji,
- kartkówka,
- praca klasowa,
- praca pisemna na zadany temat.

WOKÓŁ IMPRESJONIZMU

■ **Materiał nauczania:**

- czas trwania i charakterystyka kierunku,
- wpływ badań naukowych na powstanie impresjonizmu, nowe teorie optyczne,
- upowszechnienie fotografii a zmiana roli malarstwa,
- zagadnienia warsztatowe (dywizjonizm, kontrast barw, farby syntetyczne),
- nowa forma i nowa ikonografia,
- rola Édouarda Maneta dla rozwoju kierunku oraz „Salon Odrzuconych”,

- inspiracje grafiką japońską i twórczość Jamesa Abbotta McNeilla Whistlera,
- impresjonizm a malarstwo pejzażowe barbizończyków i artystów angielskich,
- Claude Monet jako przywódca duchowy kierunku,
- przedstawiciele impresjonizmu francuskiego i ich twórczość (Claude Monet, Camille Pissarro, Alfred Sisley, Pierre-Auguste Renoir, Edgar Degas, Berthe Morisot),
- cyganeria artystyczna Paryża i jej wzajemne inspiracje,
- znaczenie impresjonizmu dla malarstwa nowoczesnego.

■ Opis osiągnięć ucznia:

Uczeń

- określa genezę powstania i czas trwania impresjonizmu,
- przedstawia charakterystykę kierunku,
- charakteryzuje twórczość Édouarda Maneta i wyjaśnia znaczenie jego malarstwa dla impresjonistów,
- wyjaśnia, jaki wpływ na impresjonizm miały nowe odkrycia w zakresie optyki i rozpowszechnienie fotografii,
- określa rolę drzeworytów japońskich w rozwoju kierunku,
- omawia technikę malarską impresjonistów,
- wyjaśnia, na czym polega rewolucjonizm malarstwa impresjonistycznego,
- definiuje pojęcia: *dywizjonizm*, *kontrast dopełnieniowy*,
- przedstawia życie i twórczość Claude Moneta,
- charakteryzuje twórczość najwybitniejszych przedstawicieli kierunku,
- formułuje wypowiedź na temat rewolucyjności impresjonizmu,
- analizuje teksty kultury i formułuje wnioski,

- opisuje i dokonuje analizy dzieł impresjonistów,
- przeprowadza analizy porównawcze obrazów impresjonistów i realistów, wykazując różnorodność stylistyczną,
- rozpoznaje dzieła sztuki (kierunek, wiek, autor, tytuł dzieła):
 - Édouard Manet – *Olimpia*, *Śniadanie na trawie*, *Bar w Folies-Bergère*, *Atelier w łódce*, *Rozstrzelanie cesarza Maksymiliana* (1867–1868),
 - Claude Monet – *Impresja, wschód słońca*, *Dworzec Saint-Lazare* (przynajmniej dwie wersje), *Katedra w Rouen* (przynajmniej trzy wersje), *Stogi* (dwie wersje), *Nenufary* (dwie wersje), *Japoński mostek*,
 - Edgar Degas – *Primabalerina*, *Klasa tańca*, *Wyścigi konne (Jeźdźcy. Amatorzy)*,
 - Camille Pissarro – *Czerwone dachy*,
 - Pierre-Auguste Renoir – *Wielkie kąpiące się*, *Moulin de la Galette*, *Śniadanie wioślarzy*, *Huśtawka*, *Akt w słońcu*,
 - Berthe Morisot – *Kołyska*,
 - James Abbott McNeil Whistler – *Symfonia w bieli nr 2*, *Aranżacja szarości i czerni nr 1 (Matka Whistlera)*.

■ **Formy sprawdzania osiągnięć ucznia.**

- opis i analiza dzieła sztuki,
- wypowiedź ustna,
- obserwacja pracy na lekcji,
- gry dydaktyczne lub quiz na podstawie ilustracji,
- kartkówka,
- praca klasowa,
- praca pisemna na zadany temat.

POSTIMPRESJONIŚCI

■ Materiał nauczania:

- definicja terminu, czas trwania i geneza tendencji postimpresjonistycznych,
- neoimpresjonizm (*pointylizm*, malarstwo Georges’a Seurata i Paula Signaca),
- protoekspresjonizm i symbolizm w twórczości Vincenta van Gogha i Henriego de Toulouse-Lautreca,
- symbolizm syntetyczny w twórczości Paula Gauguina i artystów szkoły Pont-Aven,
- protokubizm w twórczości Paula Cézanne’a.

■ Opis osiągnięć ucznia:

Uczeń

- wymienia i charakteryzuje kierunki malarstwa postimpresjonistycznego,
- omawia życie i twórczość wybitnych postimpresjonistów,
- określa rolę postimpresjonistów w kształtowaniu nowoczesnych kierunków w sztuce,
- definiuje pojęcia: *pointylizm*, *cloisonizm*, *syntetyzm*, *litografia*, *plakat*,
- rozpoznaje dzieła sztuki (kierunek, wiek, autor, tytuł dzieła):
 - Georges Seurat – *Niedzielne popołudnie na wyspie Grande Jatte*, *Cyrk*,
 - Paul Cézanne – *Dom wisielca*, *Martwa natura z kuchennym stołem*, *Góra Sainte-Victoire* (kilka wersji), *Autoportret*, *Chłopiec w czerwonej kamizelce*, *Grający w karty*, *Wielkie kąpiące się*,
 - Vincent van Gogh – *Buty*, *Jedzący kartofle*, *Portret „Ojca” Tanquy*, *Nocna kawiarnia w Arles*, *Autoportret* (z 1888 r.), *Autoportret z zabandażowanym uchem*, *Droga z cyprysami*, *Słoneczniki* (przynaj-

mniej dwie wersje), *Pokój artyści w Arles*, *Kruki nad łanem zboża*, *Gwiaździsta noc*,

- Henri de Toulouse-Lautrec – *Moulin Rouge*, *Les Ambassadeurs*, *Aristide Bruant*, *Jane Avril w Jardin de Paris*, *Yvette Guilbert*, *W salonie*, *Divan Japonais*,
- Paul Gauguin – *Wizja po kazaniu czyli Walka Jakuba z aniołem*, *Autoportret z żółtym Chrystusem*, *Ta Matete*, *Manao Tupapau*, *Nevermore*, *Thaitańskie kobiety na plaży*, *Skąd przychodzimy? Kim jesteśmy? Dokąd zmierzamy?.*

■ **Formy sprawdzania osiągnięć ucznia:**

- opis i analiza dzieła sztuki,
- wypowiedź ustna,
- obserwacja pracy na lekcji,
- gry dydaktyczne lub quiz na podstawie ilustracji,
- kartkówka,
- praca klasowa,
- praca pisemna na zadany temat.

SYMBOLIZM XIX WIEKU

■ **Materiał nauczania:**

- różne znaczenia terminu symbolizm na przykładzie dzieł malarzy włoskich okresu renesansu i malarstwa holenderskiego,
- symbolizm jako postawa i kierunek w XIX w.,
- twórczość Gustave'a Moreau i Arnolda Böcklina, Pierre'a Puvis de Chavannes'a jako pomost między późnym romantyzmem a symbolizmem końca wieku,
- okoliczności powstania kierunku, manifest poetów francuskich, tworenie dzieła totalnego, kult „muzyczności” i korespondencja sztuk,

- wpływ filozofii i literatury na ukształtowanie kierunku,
- symboliści w sztuce europejskiej XIX w. (Pierre Puvis de Chavannes, Gustave Moreau, Odilon Redon, Arnold Böcklin, rzeźba Auguste'a Rodina, Paul Gauguin),
- nabiści; czas trwania i geneza kierunku; wpływ sztuki japońskiej i symbolizmu syntetycznego, charakterystyka kierunku i przedstawiciele; twórczość Maurice'a Denisa.

■ Opis osiągnięć ucznia:

Uczeń

- wyjaśnia termin *symbolizm* i podaje przykłady sztuki symbolicznej we wcześniejszych wiekach,
- charakteryzuje symbolizm jako postawę i kierunek w XIX w.,
- wyjaśnia znaczenie malarstwa Gustave'a Moreau, Arnolda Böcklina i Pierre'a Puvis de Chavannes'a dla symbolizmu końca XIX w.,
- przedstawia okoliczności powstania kierunku i manifest poetów francuskich,
- określa symbolizm jako akt tworzenia dzieła totalnego, kult „muzyczności” i korespondencji sztuk,
- wymienia przedstawicieli symbolizmu i podaje przykłady ich dzieł,
- określa czas działania, genezę i założenia grupy nabistów,
- interpretuje teksty artystów, wskazując ich wpływ na kształtowanie się sztuki,
- dokonuje opisu i analizy dzieł symbolistów,
- rozpoznaje dzieła sztuki (kierunek, wiek, autor, tytuł dzieła):
 - Gustave Moreau – *Edyp i Sfinks, Zjawa*,
 - Pierre Puvis de Chavannes – *Biedny rybak*,
 - Arnold Böcklin – *Wyspa umarłych* (wersja z 1880 r.),
 - Odilon Redon – *Oko jako dziwaczny balon* (litografia),
 - Paul Sérusier – *Talizman*,

- Pierre Bonnard – *Akt w kontrapoście*,
- Maurice Denis – *Muzy*.

■ **Formy sprawdzania osiągnięć ucznia:**

- opis i analiza dzieła sztuki,
- wypowiedź ustna,
- obserwacja pracy na lekcji,
- gry dydaktyczne lub quiz na podstawie ilustracji,
- kartkówka,
- praca pisemna na zadany temat.

ARTS & CRAFTS MOVEMENT

■ **Materiał nauczania:**

- powstanie ruchu artystycznego,
- idee Johna Ruskina jako inspiracja dla powstania stowarzyszenia,
- odrodzenie sztuk plastycznych i rzemiosła artystycznego,
- działalność Williama Morrisa,
- znaczenie ruchu dla secesji, wpływ Arts & Crafts na powstawanie i działalność podobnych ugrupowań artystycznych w Europie przełomu XIX i XX w. (Warsztaty Wiedeńskie i Warsztaty Krakowskie).

■ **Opis osiągnięć ucznia:**

Uczeń

- charakteryzuje ruch na rzecz odrodzenia sztuk plastycznych i rzemiosła artystycznego w Anglii w drugiej połowie XIX w.,
- przedstawia idee Johna Ruskina i określa ich wpływ na powstanie ruchu,

- charakteryzuje twórczość Williama Morrisa,
- wyjaśnia, jaki wpływ miała działalność artystów Arts & Crafts na rozwój secesji,
- czyta teksty kultury i formułuje wnioski,
- rozpoznaje dzieła sztuki (kierunek, wiek, autora, nazwę dzieła):
 - William Morris, Philip Speakman Webb – Red House w Londynie,
 - William Morris, Philip Speakman Webb – meble (wybrany przykład) oraz tapeta z motywem kwiatów polnych (1876 r.).

■ **Formy sprawdzania osiągnięć ucznia:**

- opis i analiza dzieła sztuki,
- wypowiedź ustna,
- obserwacja pracy na lekcji.

RZEŹBA XIX WIEKU

■ **Materiał nauczania:**

- droga od klasycyzmu do symbolizmu (przypomnienie dzieł Antonia Canovy i Bertela Thorvaldsena),
- wiek gliny – nowy proces tworzenia dzieł rzeźbiarskich i rola *bozzetto*,
- przełamanie neoklasycyzmu w twórczości rzeźbiarskiej François Rude'a,
- satyryczna twórczość Honoré Daumiera w rzeźbie *Ratapoil*,
- zerwanie z akademizmem i naturalizm w rzeźbach Jeana-Baptiste'a Carpeaux,
- nowe tematy i różnorodne materiały w twórczości Degasa,
- Auguste Rodin (życie i twórczość) jako reprezentant najważniejszych kierunków rzeźby XIX w.

■ Opis osiągnięć ucznia:

Uczeń

- przedstawia ewolucję rzeźby od klasycyzmu do XIX w.
- omawia proces powstawania rzeźb i funkcjonowanie warsztatu pracy,
- wskazuje na romantyczny charakter rzeźb François Rude'a,
- charakteryzuje wybrane prace innych twórców (Daumier, Degas, Carpeaux),
- omawia życie i twórczość Auguste'a Rodina oraz określa znaczenie jego twórczości,
- wskazuje na inspiracje tradycją oraz elementy nowatorskie rzeźb Rodina,
- dokonuje analizy formalnej i treściowej dzieł,
- rozpoznaje dzieła sztuki (kierunek, wiek, autor, tytuł dzieła):
 - François Rude – *Marsylianka* (rzeźba z Łuku Triumfalnego na placu Gwiazdy),
 - Honoré Daumier – *Ratapoil*,
 - Edgar Degas – *Czternastoletnia tancerka*,
 - Jean-Baptiste Carpeaux – *Taniec*,
 - Auguste Rodin – *Myśliciel*, *Katedra*, *Pocałunek*, *Ręka Boga*, *Mieszczanie z Calais*, *Danajda*,
 - Camille Claudel – *Fala*.

■ Formy sprawdzania osiągnięć ucznia:

- opis i analiza dzieła sztuki,
- wypowiedź ustna,
- obserwacja pracy na lekcji,
- gry dydaktyczne lub quiz z ilustracji.

ROMANTYZM, HISTORYZM I REALIZM W MALARSTWIE POLSKIM

■ **Materiał nauczania:**

- sytuacja polityczna i społeczna na ziemiach polskich w okresie zaborów, szkolnictwo artystyczne Warszawy i Krakowa, kształcenie zagraniczne, „kolonia monachijska”, działalność towarzystw wspierających sztuki piękne,
- specyfika malarstwa polskiego w okresie niewoli – rola malarstwa historycznego,
- romantyczna twórczość malarska Piotra Michałowskiego i Artura Grottgera,
- malarstwo historyczne Jana Matejki,
- twórczość Juliusza i Wojciecha Kossaków oraz batalistyczne obrazy Józefa Brandta,
- akademizm i malarstwo „biedermeieru” w twórczości Józefa Simmlera i Władysława Czachórskiego,
- realizm w twórczości Wojciecha Gersona, Józefa Szermentowskiego oraz Aleksandra Kotsisa; rozkwit malarstwa pejzażowego – odkrywanie pejzażu Polski (m.in. Tatry),
- realizm nowego pokolenia malarzy: twórczość Maksymiliana i Aleksandra Gierymskich oraz Józefa Chełmońskiego,
- krytyka artystyczna Stanisława Witkiewicza i rola czasopism artystycznych,
- portret w twórczości malarzy polskich.

■ **Opis osiągnięć ucznia:**

Uczeń

- charakteryzuje twórczość Piotra Michałowskiego i Artura Grottgera,
- wyjaśnia, jaką funkcję pełniło malarstwo historyczne w Polsce oraz przedstawia życie i twórczość Jana Matejki (z podziałem na fazę związaną z obrachunkiem sumienia i fazę „ku pokrzepieniu serc”),

- wymienia inne przykłady malarstwa romantycznego i historycznego,
- omawia charakterystyczne motywy twórczości Juliusza i Wojciecha Kossaków,
- charakteryzuje polskie malarstwo akademickie,
- przedstawia początki polskiego malarstwa pejzażowego,
- charakteryzuje malarstwo rodzajowe i realistyczne środowiska krakowskiego – na przykładzie twórczości Aleksandra Kotsisa – i warszawskiego – na przykładzie twórczości Wojciecha Gersona, Franciszka Kostrzewskiego, Józefa Szermentowskiego,
- omawia polskie malarstwo portretowe w XIX w. (m.in. Henryka Rodakowskiego),
- czyta teksty kultury i formułuje wnioski,
- opisuje i dokonuje analizy dzieła malarskiego,
- rozpoznaje dzieła sztuki: (kierunek, wiek, autor, tytuł dzieła, miejsce przechowywania wybranych obrazów):
 - Piotr Michałowski – *Seńko, Napoleon na siwym koniu, Bitwa pod Somosierrą* (wersja z ok. 1837 r.),
 - Artur Grottger – *Pożegnanie powstańca*, rysunki: *Kucie kos, Bój* (z cyklu *Lithuania*),
 - Jan Matejko – *Stańczyk, Rejtan – Upadek Polski, Kazanie Skargi, Hołd pruski, Bitwa pod Grunwaldem, Poczet królów polskich, Konstytucja 3 maja*,
 - Henryk Rodakowski – *Portret matki, Portret generała Henryka Dembińskiego*,
 - Józef Simmler – *Śmierć Barbary Radziwiłłówny*,
 - Juliusz Kossak – *Nauka polowania z sokołem, Stadnina na Podolu*,
 - Wojciech Kossak, Jan Styka – *Panorama Racławicka* (fragment z Kościuszką),
 - Józef Brandt – *Pojmanie na arkan*,
 - Aleksander Kotsis – *Ostatnia chudoba*,

- Wojciech Gerson – *Cmentarz w Zakopanem*,
- Józef Szermentowski – *Bydło schodzące do wodopoju*,
- Maksymilian Gierymski – *Patrol powstańczy*,
- Aleksander Gierymski – *W altanie* (oraz studia do obrazu), *Żydówka z pomarańczami*, *Święto Trąbek*, *Wieczór nad Sekwaną*, *Trumna chłopska*,
- Józef Chełmoński – *Czwórka*, *Bociany*, *Kuropatwy na śniegu*, *Ba-bie lato*.

■ **Formy sprawdzania osiągnięć ucznia:**

- opis i analiza dzieła sztuki,
- wypowiedź ustna,
- obserwacja pracy ucznia na lekcji,
- gry dydaktyczne lub quiz z ilustracji,
- praca klasowa,
- praca pisemna na zadany temat.

SECESJA I MODERNIZM

■ **Materiał nauczania:**

- czas trwania i geneza stylu; wpływ ruchu Arts & Crafts,
- cechy formalne i zakres tematyczny sztuki secesyjnej,
- ośrodki rozwoju stylu na terenie Anglii, Francji, Belgii, Hiszpanii, Austrii, terminologia (art nouveau, Jugendstil, Sezessionstil),
- znaczenia terminu *modernizm*,
- secesja jako kierunek integracji różnych dyscyplin artystycznych,
- architektura secesyjna na przykładzie twórczości Antoniego Gaudiego, Hectora Guimarda, Victora Horta, Josepha Marii Olbricha,
- wybrane realizacje sztuki secesyjnej w malarstwie i grafice (Alfons Mucha, Aubrey Beardsley, Gustav Klimt, Henry van den Velde),

- rozwój rzemiosła artystycznego i architektury wnętrz (Gallé),
- tendencje ekspresjonistyczne w malarstwie przełomu wieków (Edward Munch),
- sztuka Młodej Polski na wybranych przykładach; warunki rozwoju; integracja środowisk artystycznych, rola czasopism (warszawskiej „Chimery” i krakowskiego „Życia”, cechy modernizmu; różnorodność kierunków i tendencji w malarstwie polskim, recepcje impresjonizmu w malarstwie polskim (Władysław Podkowiński, Józef Pankiewicz, Jan Stanisławski, Leon Wyczółkowski, Olga Boznańska, Stanisław Wyspiański),
- wybitni przedstawiciele młodopolscy (Julian Fałat, Stanisław Wyspiański, Józef Mehoffer, Władysław Ślewiński, Jacek Malczewski, Jan Stanisławski, Olga Boznańska, Witold Wojtkiewicz, Konrad Krzyżanowski); rzeźba (Xawery Dunikowski, Konstanty Laszczka, Jan Szczepkowski),
- architektura modernizmu w Polsce i jej przedstawiciele.

■ Opis osiągnięć ucznia:

Uczeń

- określa czas trwania, genezę i europejskie nazwy secesji,
- charakteryzuje secesję jako styl, wymienia jej cechy,
- wskazuje przykłady dzieł secesyjnych w różnych ośrodkach,
- definiuje pojęcie: *modernizm*,
- określa genezę powstania Młodej Polski,
- przedstawia, w jaki sposób malarstwo impresjonistów i post-impresjonistów wpływało na twórczość malarzy polskich,
- wymienia nazwiska artystów polskich i przykłady ich dzieł, które powstały z inspiracji impresjonizmem,
- wymienia kierunki i tendencje artystyczne, które ujawniły się w tej epoce (symbolizm, secesja, protoekspresjonizm, ludomania),
- omawia twórczość najwybitniejszych przedstawicieli Młodej Polski,
- analizuje i interpretuje dzieła sztuki secesyjnej i modernistycznej,

- analizuje i interpretuje teksty filozofów, literatów lub artystów i wskazuje ich wpływ na charakter sztuki przełomu wieków,
- wypowiada się o twórczości artystów działających na przełomie wieków XIX i XX, uwzględniając konteksty historyczne, literackie i filozoficzne,
- rozpoznaje dzieła sztuki (kierunek, wiek, autor, nazwa/tytuł dzieła, w przypadku budowli miasto, w którym się znajduje):
 - Antonio Gaudí – **Casa Milà, Sagrada Família (fasada) w Barcelonie**,
 - Hector Guimard – wejścia do paryskiego metra,
 - Victor Horta – Maison Tassel (klatka schodowa) w Brukseli,
 - Joseph Maria Olbrich – Pawilon Secesji w Wiedniu (bryła),
 - James Abbott McNeill Whistler – Pawia sala (wystrój),
 - Émile Gallé – przykładowy wazon,
 - Aubrey Beardsley – *Pawia suknia, Salome*,
 - Gustav Klimt – *Pocałunek, Judyta z głową Holofernesa*,
 - Alfons Mucha – plakat reklamujący bibułki „Job”,
 - Edward Munch – *Krzyk, Madonna, Taniec życia*,
 - Stanisław Wyspiański – *Planty o świcie*, wystrój wnętrza domu Towarzystwa Lekarskiego w Krakowie, witraże i polichromie kościoła Franciszkanów w Krakowie, *Bóg Ojciec* (witraż), kartony do witraży wawelskich, *Staś, Mietek, Portret podwójny Elizy Pareńskiej*, autoportrety, cykl *Widok z okna pracowni artysty na Kopiec Kościuszki*,
 - Jacek Malczewski – *Melancholia, Introdukcja, Błędne koło, Krajobraz z Tobiaszem, Zatruta studnia* (1906, Poznań), *Thanatos* (1902, Warszawa),
 - Witold Wojtkiewicz – *Krucjata dziecięca*,
 - Józef Mehoffer – *Dziwny ogród*, witraże do katedry fryburskiej,
 - Józef Pankiewicz – *Japonka, Targ na kwiaty przed kościołem La Madeleine w Paryżu*,

- Władysław Podkowiński – *Dzieci w ogrodzie*,
- Leon Wyczółkowski – *Kopanie buraków* (jedna z wersji), *Rybacy* (jedna z wersji),
- Julian Fałat – *Krajobraz zimowy z rzeką*,
- Kazimierz Stabrowski – *Paw – portret Zofii z Jakimowiczów Borucińskiej*,
- Jan Stanisławski – *Topole nad wodą*,
- Konrad Krzyżanowski – *Chmury w Finlandii*, *Portret żony z kotem*,
- Stanisław Witkiewicz – *willa Pod Jedłami* (bryła),
- Franciszek Mączyński, Tadeusz Stryjeński – *Stary Teatr w Krakowie*,
- Franciszek Mączyński – *Pałac Sztuki w Krakowie*,
- Gustaw Landau-Gutenteger – *willa Pod Jabłoniami Kindermana w Łodzi*.

■ **Formy sprawdzania osiągnięć ucznia:**

- opis i analiza dzieła sztuki,
- wypowiedź ustna,
- obserwacja pracy ucznia na lekcji,
- gry dydaktyczne lub quiz z ilustracji,
- praca klasowa,
- praca pisemna na zadany temat,
- test pomiarowy – sztuka XIX w.

KLASA V

10. SZTUKA I POŁOWY XX WIEKU

FOWIŚCI

■ **Materiał nauczania:**

- czas trwania i geneza kierunku,
- estetyka fowistów w świetle tekstu Henri Matisse'a *O malarstwie*,
- charakterystyka kierunku (kolor jako podstawowy środek wyrazu),
- przedstawiciele kierunku i ich dzieła (Henri Matisse, André Derain, Maurice Vlaminck).

■ **Opis osiągnięć ucznia:**

Uczeń

- określa genezę powstania i czas trwania fowizmu,
- przedstawia ogólną charakterystykę kierunku,
- określa cechy sztuki fowistów,
- charakteryzuje twórczość najwybitniejszych przedstawicieli kierunku,
- analizuje i opisuje wybrane dzieła,
- czyta teksty kultury i formułuje wnioski,
- rozpoznaje i wymienia dzieła (kierunek, autor, wiek, tytuł dzieła, miejsce, w którym się znajduje):

- Henri Matisse – *Portret żony z zieloną pręgą, Kobieta w kapeluszu, Radość życia, Taniec, Harmonia w czerwieni,*
- André Derain – *Most Westminsterów w Londynie,*
- Maurice Vlaminck – *Czerwone drzewa.*

■ **Formy sprawdzania osiągnięć ucznia:**

- opis i analiza dzieła sztuki,
- wypowiedź ustna,
- obserwacja pracy na lekcji,
- gry dydaktyczne lub quiz z ilustracji.

EKSPRESJONIŚCI

■ **Materiał nauczania:**

- protoekspresjoniści,
- ekspresjonizm jako postawa artystyczna i jako kierunek w sztuce,
- czas trwania i geneza kierunku,
- główne założenia kierunku (subiektywizm i deformacja),
- ekspresjonizm w Niemczech (grupy Die Brücke i Der Blaue Reiter, ekspresjonizm w środowisku berlińskim – Der Sturm),
- życie i twórczość Wassilego Kandinskiego, twórczość Paula Klee, Franza Marca, Emila Nolde'a, Ernsta Ludwiga Kirchnera,
- inni ekspresjoniści (Oskar Kokoschka, Egon Schiele, Otto Dix, George Grosz).
- ekspresjonizm jako postawa w twórczości artystów Neue Sachlichkeit.

■ Opis osiągnięć ucznia:

Uczeń

- określa czas powstania, genezę i założenia ekspresjonizmu,
- wymienia najwybitniejszych przedstawicieli kierunku w Niemczech,
- porównuje twórczość artystów zgrupowanych w Die Brücke, Der Blaue Reiter oraz środowisku berlińskim (wokół galerii Der Sturm),
- analizuje i opisuje wybrane dzieła,
- czyta teksty kultury i formułuje wnioski,
- rozpoznaje i wymienia dzieła (kierunek, autor, tytuł dzieła, wiek):
 - Ernst Ludwig Kirchner – *Autoportret z modelką, Pięć kobiet na ulicy*,
 - Emil Nolde – tryptyk *Maria Egipcjanka, Ukrzyżowanie, Prorok* (drzeworyt),
 - Wassily Kandinsky – *Błękitny Jeździec, Kościół w Murnau, Pierwsza akwarela abstrakcyjna, Ostry, pełen spokoju kolor różowy*,
 - Franz Marc – *Żółta krowa, Wieża błękitnych koni*,
 - Paul Klee – *Maszyna do ćwierkania*,
 - Oskar Kokoschka – *Morderca, nadzieja kobiet*,
 - Egon Schiele – *Dziewczyna z zieloną pończochą, Autoportret z rozstawionymi palcami*,
 - Otto Dix – *Wojna*,
 - George Grosz – *Filary społeczeństwa*.

■ Formy sprawdzania osiągnięć ucznia:

- opis i analiza dzieła sztuki,
- wypowiedź ustna,
- obserwacja pracy na lekcji,
- gry dydaktyczne lub quiz z ilustracji,
- praca pisemna na zadany temat.

KUBIŚCI I TENDENCJE POSTKUBISTYCZNE

■ **Materiał nauczania:**

- twórczość Pabla Picassa przed kubizmem,
- geneza powstania kierunku, czas trwania i fazy kubizmu,
- kubistyczne dzieła Pabla Picassa i Georges'a Braque'a,
- orfizm i twórczość Roberta Delaunaya.

■ **Opis osiągnięć ucznia:**

Uczeń

- podaje przykłady sztuki protokubistycznej,
- omawia genezę, czas trwania i fazy kubizmu,
- przedstawia życie i twórczość Pabla Picassa,
- charakteryzuje twórczość Georges'a Braque'a,
- opisuje i analizuje wybrane dzieła,
- czyta teksty kultury i formułuje wnioski,
- rozpoznaje i wymienia dzieła (kierunek, wiek, autor, nazwa/tytuł dzieła, w przypadku budowli miasto, w którym się znajduje):
 - Pablo Picasso – *Życie, Rodzina kuglarzy, Portret Gertrudy Stein, Panny z Avinionu, Fabryka w Horta de Ebro, Portret Vollarda, Portret Kahnweilera, Martwa natura ze skrzypcami, Trzej muzykanci, Guernica, Panny dworskie* (wg Velázquez),
 - Georges Braque – *Domy w L'Estaque, Gitara i klarnet, Martwa natura na stole.*

■ **Formy sprawdzania osiągnięć ucznia:**

- opis i analiza dzieła sztuki,
- wypowiedź ustna,
- obserwacja pracy na lekcji,

- gry dydaktyczne lub quiz z ilustracji,
- praca klasowa,
- praca pisemna na zadany temat.

FUTURYŚCI

■ **Materiał nauczania:**

- estetyka futurystyczna Filippa Tommasa Marinettiego,
- geneza, czas trwania i założenia kierunku,
- stosunek do tradycji w sztuce futurystycznej,
- problem czwartego wymiaru w sztuce,
- przedstawiciele futuryzmu i ich dzieła.

■ **Opis osiągnięć ucznia:**

Uczeń

- przedstawia założenia teoretyczne kierunku na podstawie manifestów,
- charakteryzuje ogólnie futuryzm i wymienia jego przedstawicieli,
- charakteryzuje twórczość futurystów, wymienia cechy ich twórczości,
- opisuje i analizuje wybrane dzieła,
- czyta teksty kultury i formułuje wnioski,
- rozpoznaje i wymienia dzieła (kierunek, autor, nazwa/tytuł dzieła, wiek):
 - Umberto Boccioni – *Jedyne kształty ciągłości w przestrzeni, Ulica między domami*,
 - Giacomo Balla – *Dynamizm psa na smyczy, Dziewczynka biegnąca na balkonie*,
 - Gino Severini – *Dynamizm tancerki*.

■ **Formy sprawdzania osiągnięć ucznia:**

- opis i analiza dzieła sztuki,
- wypowiedź ustna,
- obserwacja pracy na lekcji,
- gry dydaktyczne lub quiz z ilustracji,
- kartkówka,
- praca pisemna na zadany temat.

ÉCOLE DE PARIS

■ **Materiał nauczania:**

- charakterystyka zjawiska,
- różne tendencje artystyczne w sztuce École de Paris,
- twórczość Amadea Modiglianiego, Marca Chagalla i Chaima Soutine'a,
- artyści polscy w École de Paris (Tadeusz Makowski, Louis Marcoussis, Moïse Kisling).

■ **Opis osiągnięć ucznia:**

Uczeń

- charakteryzuje ogólnie zjawisko École de Paris,
- omawia twórczość: Amadea Modiglianiego, Marca Chagalla, Tadeusza Makowskiego,
- opisuje i analizuje wybrane dzieła,
- rozpoznaje i wymienia dzieła (kierunek/szkoła, autor, tytuł, wiek):
 - Amedeo Modigliani – *Portret Jeanne Hébuterne, Akt leżący*,
 - Marc Chagall – *Ja i wieś, Autoportret z siedmioma palcami*,
 - Tadeusz Makowski – *Szewc, Kapela dziecięca*.

■ **Formy sprawdzania osiągnięć ucznia:**

- opis i analiza dzieła sztuki,
- wypowiedź ustna,
- obserwacja pracy na lekcji,
- gry dydaktyczne lub quiz z ilustracji.

ART DÉCO

■ **Materiał nauczania:**

- ogólna charakterystyka stylu i czas jego trwania,
- przykłady stylu w ramach różnych dyscyplin artystycznych,
- Międzynarodowa Wystawa Sztuki Dekoracyjnej i Wzornictwa w Paryżu w 1925 r.

■ **Opis osiągnięć ucznia:**

Uczeń

- charakteryzuje ogólnie styl, podając jego cechy,
- wymienia najwybitniejszych twórców art déco,
- opisuje i analizuje wybrane dzieła,
- rozpoznaje i wymienia dzieła (kierunek, autor, nazwa/tytuł dzieła, w przypadku budowli miasto, w którym się znajduje, wiek):
 - Tamara Łempicka – *Tamara w zielonym bugatti*,
 - Jan Szczepkowski – kapliczka Bożego Narodzenia,
 - Wojciech Jastrzębowski – wnętrze gabinetu ministra w Ministerstwie Wyznań i Oświecenia Publicznego w Warszawie.

■ **Formy sprawdzania osiągnięć ucznia:**

- opis i analiza dzieła sztuki,
- wypowiedź ustna,
- obserwacja pracy ucznia na lekcji.

AWANGARDA ROSYJSKA

■ **Materiał nauczania:**

- czas trwania, różnorodność kierunków,
- warunki społeczno-polityczne rozwoju sztuki rosyjskiej,
- instytucje i wydarzenia artystyczne związane z awangardą rosyjską I połowy XX w.,
- suprematyzm Kazimierza Malewicza i jego estetyka.

■ **Opis osiągnięć ucznia:**

Uczeń

- charakteryzuje krótko awangardę rosyjską,
- wymienia przedstawicieli kierunku,
- omawia warunki istnienia i tworzenia sztuki,
- charakteryzuje twórczość Kazimierza Malewicza,
- opisuje i analizuje wybrane dzieła,
- czyta teksty kultury i formułuje wnioski,
- rozpoznaje i wymienia dzieła (kierunek/szkoła, autor, tytuł, wiek):
 - Władimir Tatlin – projekt pomnika III Międzynarodówki,
 - Naum Gabo – *Wariacja sferyczna*,
 - El Lissitzky – *Czerwonym klinem uderz w białych*,
 - Kazimierz Malewicz – *Czarny kwadrat na białym tle, Kompozycja suprematystyczna* (z 1915 r.).

■ **Formy sprawdzania osiągnięć ucznia:**

- opis i analiza dzieła sztuki,
- wypowiedź ustna,
- obserwacja pracy ucznia na lekcji.

ABSTRAKCYJONIZM W EUROPIE ZACHODNIEJ

■ **Materiał nauczania:**

- geneza kierunku i termin powstania,
- klasyfikacja abstrakcjonizmu,
- Wassily Kandinsky i abstrakcja niegeometryczna (ekspresyjna),
- estetyka Kandinskiego,
- abstrakcja geometryczna w twórczości malarzy holenderskich (neoplastycyzm i De Stijl),
- estetyka neoplastycyzmu.

■ **Opis osiągnięć ucznia:**

Uczeń

- wyróżnia abstrakcjonizm ekspresyjny (liryczny) oraz geometryczny,
- wymienia kierunki i przedstawicieli abstrakcjonizmu,
- analizuje i opisuje wybrane dzieła,
- czyta teksty kultury i formułuje wnioski,
- rozpoznaje i wymienia dzieła (kierunek, autor, tytuł, wiek):
 - Wassily Kandinsky – *Pierwsza akwarela abstrakcyjna, Ostry, pełen spokoju kolor różowy*,
 - Piet Mondrian – *Kompozycja z czerwonym, żółtym i niebieskim, Broadway Boogie Woogie*,
 - Theo van Doesburg – *Kompozycja dysonansów*.

■ **Formy sprawdzania osiągnięć ucznia:**

- opis i analiza dzieła sztuki,
- wypowiedź ustna,
- obserwacja pracy na lekcji,
- gry dydaktyczne lub quiz z ilustracji,
- kartkówka,
- praca pisemna na zadany temat.

DADAIŚCI

■ **Materiał nauczania:**

- geneza powstania kierunku i czas jego trwania,
- dadaizm jako wyraz buntu przeciwko mieszczańskiej moralności, tradycyjnej kulturze i religii,
- nowa estetyka dadaizmu,
- ośrodki dadaistyczne,
- twórczość Marcela Duchampa, Man Raya, Kurta Schwittersa.

■ **Opis osiągnięć ucznia:**

Uczeń

- omawia genezę powstania i czas trwania dadaizmu,
- wymienia i charakteryzuje ośrodki, w których rozwijał się dadaizm,
- omawia twórczość najwybitniejszych przedstawicieli dadaizmu,
- definiuje pojęcie *ready made*,
- opisuje wybrane dzieła,
- czyta teksty kultury i formułuje wnioski,
- rozpoznaje i wymienia dzieła (kierunek, autor, tytuł, wiek):

- Marcel Duchamp – *Akt schodzący po schodach, L.H.O.O.Q, Fontanna, Choinka, Panna młoda rozebrana przez swych kawalerów, jednak...*,
- Man Ray – *Podarunek*,
- Kurt Schwitters – *Merzbild*.

■ **Formy sprawdzania osiągnięć ucznia:**

- opis i analiza dzieła sztuki,
- wypowiedź ustna,
- obserwacja pracy na lekcji,

SURREALIŚCI

■ **Materiał nauczania:**

- malarstwo metafizyczne Georgia de Chirico,
- początki surrealizmu; psychoanaliza Zygmunta Freuda, odniesienia prekursorów surrealizmu (Bosch, Bruegel, Redon),
- założenia kierunku i czas trwania,
- surrealistyczne metody i techniki,
- wydarzenia artystyczne z zakresu surrealizmu,
- wybitni przedstawiciele kierunku (Max Ernst, Salvador Dalí, René Magritte, Joan Miró i inni).

■ **Opis osiągnięć ucznia:**

Uczeń

- charakteryzuje malarstwo metafizyczne Georgia de Chirico,
- omawia powstanie i założenia surrealizmu,
- odnajduje źródła inspiracji w twórczości artystów dawnych epok tj. Hieronima Boscha, Pietera Bruegla, Odilona Redona,

- wymienia przedstawicieli kierunku,
- wyjaśnia pojęcia i charakteryzuje surrealistyczne metody badań i techniki (metoda paranoiczno-krytyczna, automatyzm psychiczny, *frottage*, *fumage*, *dekalkomania*, *grattage*),
- omawia i charakteryzuje różne sposoby wypowiedzi artystycznej surrealistów,
- opisuje i analizuje wybrane dzieła,
- czyta teksty kultury i formułuje wnioski,
- rozpoznaje i wymienia dzieła (kierunek, autor, tytuł, wiek):
 - Giorgio de Chirico – *Tajemnica i melancholia ulicy*, *Niepokojące muzy*,
 - Max Ernst – *Napoleon na odludziu*, *Ubieranie panny młodej*, *Las*, *Mała dziewczynka, która wstąpiła do Karmelu*,
 - Salvador Dalí – *Portret Mae West*, *Uporczywość pamięci*, *Płonąca żyrafa*, *Ostatnia wieczerza*, *Leda atomowa*,
 - Joan Miró – *Karnawał Arlekina*, *Wnętrze holenderskie II*,
 - René Magritte – *Terapeuta*, *Dola człowieka*, *Kochankowie*, *Madame Récamier wg Davida*.

■ **Formy sprawdzania osiągnięć ucznia:**

- opis i analiza dzieła sztuki,
- wypowiedź ustna,
- obserwacja pracy ucznia na lekcji,
- gry dydaktyczne lub quiz z ilustracji,
- kartkówka,
- praca klasowa,
- praca pisemna na zadany temat.

SZTUKA POLSKA DWUDZIESTOLECIA MIĘDZYWOJENNEGO

■ **Materiał nauczania:**

- formiści; założenia estetyczne grupy; czas trwania; źródła inspiracji i przedstawiciele,
- życie i twórczość Stanisława Ignacego Witkiewicza,
- kapiści (Jan Cybis, Hanna Rudzka-Cybisowa, Artur Nacht-Samborski, Piotr Potworowski, Zygmunt Waliszewski, Józef Czapski),
- konstruktywiści polscy: grupy Blok, Praesens, a.r. (założenia ogólne i przedstawiciele: Henryk Stażewski, Władysław Strzemiński, Katarzyna Kobro, Henryk Berlewi, Mieczysław Szczuka i Teresa Żarnowerówna),
- grupa Rytm,
- I Grupa Krakowska.

■ **Opis osiągnięć ucznia:****Uczeń**

- omawia założenia formizmu, genezę powstania i wymienia przedstawicieli,
- charakteryzuje twórczość Stanisława Ignacego Witkiewicza,
- analizuje wybrane dzieła,
- czyta teksty kultury i formułuje wnioski,
- rozpoznaje i wymienia dzieła (kierunek, autor, tytuł, wiek):
 - Leon Chwistek – *Szermierka, Uczta*,
 - Zbigniew Pronaszko – *Akt*,
 - Tytus Czyżewski – *Madonna z dzieciątkiem*,
 - Stanisław Ignacy Witkiewicz – *Marysia i Burek na Cejlonie, Autoportret w rozbitym lustrze, Portret Edwardy Szmuglarowskiej z 1030 r., Portret Marii Nawrockiej, Autoportret z 1938 r., Portret Neny Stachurskiej*,

- przywołuje termin *koloryzm*,
- omawia powstanie grupy kapistów i charakteryzuje twórczość jej najwybitniejszych przedstawicieli,
- analizuje i opisuje wybrane dzieła,
- rozpoznaje i wymienia dzieła (kierunek, autor, tytuł, wiek):
 - Jan Cybis – *Martwa natura z kwiatami*,
 - Hanna Rudzka-Cybisowa – *Portret Xawerego Dunikowskiego*,
 - Zygmunt Waliszewski – *Uczta renesansowa*,
 - Artur Nacht-Samborski – *Martwa natura z fikusem*,
 - Józef Czapski – *Opera leśna w Sopocie*.
- omawia i charakteryzuje: Blok, Praesens i a.r., wymienia ich przedstawicieli,
- analizuje wybrane dzieła,
- czyta teksty kultury i formułuje wnioski,
- rozpoznaje i wymienia dzieła (kierunek, autor, tytuł, wiek):
 - Władysław Strzemiński – *Kompozycja unistyczna*,
 - Katarzyna Kobro – *Kompozycja przestrzenna*,
 - Henryk Stażewski – *Relief nr 12*.
- charakteryzuje grupę Rytm, wymienia jej przedstawicieli,
- rozpoznaje i wymienia dzieła (kierunek, autor, tytuł, wiek):
 - Władysław Skoczylas – *Pochód zbójników*,
 - Zofia Stryjeńska – *Spotkanie z Synem z cyklu Pascha*,
- charakteryzuje I Grupę Krakowską i wymienia jej przedstawicieli.

■ **Formy sprawdzania osiągnięć ucznia:**

- opis i analiza dzieła sztuki,
- wypowiedź ustna,
- obserwacja pracy ucznia na lekcji,

- gry dydaktyczne lub quiz z ilustracji,
- kartkówka,
- praca pisemna na zadany temat,
- test pomiarowy z zakresu sztuki I połowy XX w.

ARCHITEKTURA I POŁOWY XX WIEKU

■ **Materiał nauczania:**

- wpływ najnowszych technologii na formę,
- pojęcie *modernizmu* w architekturze,
- styl międzynarodowy,
- Bauhaus – założenia szkoły, wybitni przedstawiciele i dyrektorzy,
- dom – maszyna do mieszkania,
- projekty Miesa van der Rohe, Le Corbusiera, Franka Lloyd Wrighta.

■ **Opis osiągnięć ucznia:**

Uczeń

- omawia architekturę I połowy XX w.,
- wyjaśnia, w jaki sposób nowe technologie wpłynęły na charakter formy architektonicznej,
- charakteryzuje szkołę: Bauhausu, wymienia przedstawicieli,
- opisuje estetykę Bauhausu,
- wyjaśnia termin: *styl międzynarodowy i modernizm* w architekturze,
- charakteryzuje twórczość Franka Lloyd Wrighta i Le Corbusiera,
- opisuje wybrane przykłady,
- czyta teksty kultury i formułuje wnioski,

- rozpoznaje i wymienia dzieła: (kierunek, autor, nazwa/tytuł dzieła, w przypadku budowli miasto, w którym się znajduje, wiek):
 - Gerrit Rietveld – willa Schröderów w Utrechcie,
 - Mies van der Rohe – pawilon niemiecki w Barcelonie (1929), budynki przy Lake Shore Drive w Chicago,
 - Le Corbusier – Villa Savoy, Jednostka mieszkalna w Marsylii,
 - Frank Lloyd Wrighta – Willa Kaufmanna (Dom nad wodospadem),
 - Walter Gropius i Adolf Meyer – fabryka Fagus,
 - Walter Gropius – siedziba Bauhausu w Dessau,
 - Erich Mendelssohn – wieża Einsteina,
 - Max Berg – Hala Stulecia we Wrocławiu.

■ **Formy sprawdzania osiągnięć ucznia:**

- opis i analiza dzieła sztuki,
- wypowiedź ustna,
- obserwacja pracy ucznia na lekcji,
- gry dydaktyczne lub quiz z ilustracji,
- praca klasowa,
- praca pisemna na zadany temat.

RZEŻBA I POŁOWY XX WIEKU

■ **Materiał nauczania:**

- przemiany w rzeźbie XX w.,
- wpływ kierunków awangardowych na kształtowanie się formy rzeźbiarskiej,
- nowe środki wyrazu,
- wybitni rzeźbiarze I połowy XX w. (Constantin Brâncuși, Henry Spencer Moore, Antoine Pevsner, Naum Gabo).

■ Opis osiągnięć ucznia:

Uczeń

- charakteryzuje rzeźbę I połowy XX w. i wymienia najwybitniejszych twórców,
- wyjaśnia pojęcie *rzeźby organicznej* na przykładzie twórczości Constantina Brâncușiego i Henry'ego Moore'a,
- analizuje i opisuje wybrane dzieła,
- rozpoznaje i wymienia dzieła (kierunek, autor, tytuł, wiek):
 - Henry Spencer Moore – *Postać spoczywająca, Król i królowa*,
 - Constantin Brâncuși – *Księżna X, Niekończąca się kolumna, Ptak, Pocałunek*.

■ Formy sprawdzania osiągnięć ucznia:

- opis i analiza dzieła sztuki,
- wypowiedź ustna,
- obserwacja pracy ucznia na lekcji,
- gry dydaktyczne lub quiz z ilustracji,
- kartkówka,
- praca klasowa,
- test pomiarowy z zakresu sztuki I połowy XX w.

11. SZTUKA II POŁOWY XX WIEKU

REALIZM SOCJALISTYCZNY W POLSCE

■ Materiał nauczania:

- przedwojenne korzenie realizmu socjalistycznego; geneza kierunku i źródło powstania, wybrane realizacje,

- ideologiczne podłoże kierunku,
- nowa ikonografia kierunku,
- wybrane realizacje sztuki socrealistycznej,
- przedstawiciele realizmu socjalistycznego w sztuce polskiej.

■ Opis osiągnięć ucznia:

Uczeń

- przedstawia przedwojenną genezę realizmu socjalistycznego na przykładzie wybranych dzieł artystów rosyjskich,
- wyjaśnia ideologiczne podłoże kierunku,
- wyjaśnia znaczenie słów: „sztuka narodowa w formie, socjalistyczna w treści”,
- opisuje i analizuje wybrane dzieła socrealistyczne,
- czyta teksty kultury i formułuje wnioski,
- rozpoznaje i wymienia dzieła, w tym dzieła rosyjskie powstałe przed II wojną światową (kierunek, autor, nazwa/tytuł dzieła, w przypadku budowli miasto, w którym się znajduje, wiek):
 - Isaak Brodski – *Lenin w Smolnym*,
 - Wiera Muchina – *Robotnik i kołchoźnica*,
 - Aleksander Kobzdej – *Podaj cegłę, Kamieniarze*,
 - Wojciech Fangor – *Postaci*,
 - Włodzimierz Zakrzewski – *Towarzysz Bierut wśród robotników*,
 - Marian Konieczny – pomnik Lenina w Nowej Hucie,
 - Lew Rudniew – Pałac Kultury i Nauki w Warszawie,
 - Marszałkowska Dzielnica Mieszkaniowa (MDM) – dzieło zbiorowe powstałe pod kierunkiem Józefa Sigalina i Stanisława Jan-kowskiego.

■ **Formy sprawdzania osiągnięć ucznia:**

- opis i analiza dzieła sztuki,
- wypowiedź ustna,
- obserwacja pracy ucznia na lekcji,
- gry dydaktyczne lub quiz z ilustracji,
- praca pisemna na zadany temat.

AMERYKAŃSKI EKSPRESJONIZM I ABSTRAKCYJONIZM PO II WOJNIE ŚWIATOWEJ

■ **Materiał nauczania:**

- sztuka abstrakcyjna w Stanach Zjednoczonych po II wojnie światowej, pojęcia *informel*, *color field painting*,
- wybitni przedstawiciele amerykańskiego ekspresjonizmu i ekspresjonizmu abstrakcyjnego: Arshile Gorky, Willem de Kooning, Jackson Pollock, Mark Rothko,
- nowe formy wypowiedzi – malarstwo gestu (*action painting*).

■ **Opis osiągnięć ucznia:**

Uczeń

- omawia rozwój sztuki abstrakcyjnej po II wojnie światowej (wraz z klasyfikacją),
- wyjaśnia genezę powstania ekspresjonizmu i ekspresjonizmu abstrakcyjnego w Ameryce,
- wymienia głównych przedstawicieli kierunków,
- definiuje pojęcia: *dripping*, *action painting*, *ekspresjonizm abstrakcyjny*,
- rozpoznaje i wymienia dzieła (kierunek, autor, tytuł, wiek):
 - Jackson Pollock – *Wilczyca*, *Kompozycja 1A* (1948),

- Willem de Kooning – *Kobieta I*,
- Franz Kline – *Obraz nr 2*,
- Mark Rothko – *Tryptyk w kaplicy uniwersyteckiej w Houston*.

■ **Formy sprawdzania osiągnięć ucznia:**

- opis i analiza dzieła sztuki,
- odpowiedź i wypowiedź ustna,
- obserwacja pracy na lekcji,
- gry dydaktyczne lub quiz z ilustracji.

INFORMEL W EUROPIE

■ **Materiał nauczania:**

- znaczenie nazwy nurtu,
- wybitni przedstawiciele europejskiej sztuki informel (Jean Fautrier, Jean Dubuffet, Lucio Fontana, Antoni Tàpies).

■ **Opis osiągnięć ucznia:**

Uczeń

- wyjaśnia znaczenie terminu *informel*,
- wymienia najwybitniejszych przedstawicieli nurtu,
- rozpoznaje i wymienia dzieła (kierunek, autor, tytuł, wiek):
 - Jean Fautrier – *Zakładnicy*,
 - Jean Dubuffet – *Ręka w plecaku*,
 - Wols – *Manhattan*,
 - Piotr Potworowski – *Zdarzenie*.

■ **Formy sprawdzania osiągnięć ucznia:**

- opis i analiza dzieła sztuki,
- wypowiedź ustna.

SZTUKA KINETYCZNA I ABSTRAKCYJONIZM GEOMETRYCZNY

■ **Materiał nauczania:**

- sztuka kinetyczna i optyczna (*optical art*) – znaczenie pojęć,
- Alexander Calder i jego *mobile*,
- twórczość Victora Vasarely'ego i Bridget Riley,
- minimal art – założenia i przedstawiciele – (Sol LeWitt),
- tendencja zerowa w sztuce.

■ **Opis osiągnięć ucznia:**

Uczeń

- omawia rozwój powojennej sztuki abstrakcyjnej nurtu geometrycznego w Europie,
- wyjaśnia terminy i pojęcia: *sztuka optyczna* (*optical art*), *minimalizm* (*minimal art*), sztuka kinetyczna, tendencja zerowa,
- opisuje wybrane dzieła wymienionych kierunków,
- rozpoznaje i wymienia dzieła (kierunek, autor, tytuł, wiek):
 - Victor Vasarely – *Kompozycja BOO* (1978),
 - Bridget Riley – *Prąd*,
 - Sol LeWitt – *Obraz bez tytułu* z 1992 r.

■ **Formy sprawdzania osiągnięć ucznia:**

- opis i analiza dzieła sztuki,
- odpowiedź i wypowiedź ustna,
- obserwacja pracy na lekcji.

SZTUKA POPULARNA (POP-ART)

■ **Materiał nauczania:**

- pop-art (założenia kierunku i źródła inspiracji),
- prekursorzy pop-artu,
- wybitni przedstawiciele kierunku: Robert Rauschenberg, Richard Hamilton, Andy Warhol, Roy Lichtenstein, Claes Oldenburg, Georges Segal.

■ **Opis osiągnięć ucznia:**

Uczeń

- omawia założenia pop-artu, wymienia przedstawicieli kierunku,
- opisuje i analizuje wybrane dzieła,
- czyta teksty kultury i formułuje wnioski,
- rozpoznaje i analizuje dzieła (kierunek, autor, tytuł, wiek):
 - Robert Rauschenberg – *Odaliska*,
 - Richard Hamilton – *Co sprawia, że nasze mieszkania są tak odmiennie, tak pociągające?*,
 - Jasper Johns – *Flagi, Cel z czterema twarzami*,
 - Claes Oldenburg – *Dwa Cheesburgery*,
 - Andy Warhol – *Wielka puszka zupy Campbell, Autoportret z cieniem, Marylin Monroe*,
 - Roy Lichtenstein – *A teraz moi mali, za Francją, M – Maybe*,
 - George Segal – *Cinema*.

■ **Formy sprawdzania osiągnięć ucznia:**

- opis i analiza dzieła sztuki,
- odpowiedź i wypowiedź ustna,
- obserwacja pracy na lekcji,
- gry dydaktyczne lub quiz z ilustracji,
- praca klasowa,
- praca pisemna na zadany temat.

NOWY REALIZM WE FRANCJI

■ **Materiał nauczania:**

- nowy realizm we Francji – charakterystyka kierunku,
- kompresje Césara,
- inni przedstawiciele nowego realizmu (Arman, Daniel Spoerri, Yves Klein, Niki de Saint Phalle).

■ **Opis osiągnięć ucznia:**

Uczeń

- charakteryzuje ogólnie kierunek,
- rozpoznaje, opisuje i analizuje wybrane dzieła (kierunek, autor, tytuł, wiek):
 - César – *Kciuk*,
 - Arman – *Akumulacja dzbanków*,
 - Yves Klein – *Antropometrie*,
 - Niki de Saint Phalle – *Nana*.

■ **Formy sprawdzania osiągnięć ucznia:**

- opis i analiza dzieła sztuki,
- odpowiedź i wypowiedź ustna.

DZIAŁANIA, AKCJE, DOKUMENTACJE

■ **Materiał nauczania:**

- działania, akcje, dokumentacje – jako nowe formy wypowiedzi,
- *happening, fluxus, performance* i działania z pogranicza sztuk plastycznych oraz teatru, *body art*),
- konceptualizm (założenia kierunku i przedstawiciele),
- land art i jego przedstawiciele,
- pojęcie: *emballage* (ambalaż).

■ **Opis osiągnięć ucznia:**

Uczeń

- charakteryzuje ogólnie akcjonizm i dokonuje jego klasyfikacji,
- relacjonuje przebieg kilku najsłynniejszych w świecie *happenin-gów*,
- wymienia przedstawicieli akcjonizmu, czyli sztuki akcji (Allan Kaprow, Jim Dine, Wolf Vostell, Joseph Beuys, Tadeusz Kantor) i wskazuje przykłady ich wystąpień,
- charakteryzuje konceptualizm,
- wyjaśnia pojęcia: *akcjonizm, happening, performance, fluxus, konceptualizm, land art, ambalaż*,
- rozpoznaje i wymienia dzieło (kierunek, autor, tytuł, wiek):
 - Joseph Kosuth – *Jedno i trzy krzesła*,
- omawia land art i wymienia jego przedstawicieli.

- rozpoznaje i wymienia dzieła (kierunek, autor, tytuł, wiek):
 - Robert Smithson – *Spiralna grobla*,
 - Christo & Jeanne-Claude – opakowanie Pont Neuf, opakowanie gmachu Reichstagu.

■ **Formy sprawdzania osiągnięć ucznia:**

- opis i analiza dzieła sztuki,
- odpowiedź i wypowiedź ustna,
- obserwacja pracy na lekcji,
- kartkówka.

NEOFIGURACJA I SZTUKA FIGURATYWNA

■ **Materiał nauczania:**

- neofiguracja – znaczenie terminu,
- twórczość Francisa Bacona,
- ruch Neue Wilde,
- hiperrealizm – założenia kierunku i przedstawiciele.

■ **Opis osiągnięć ucznia:**

Uczeń

- wyjaśnia znaczenie terminu *neofiguracja*,
- omawia twórczość Bacona,
- rozpoznaje dzieła (kierunek, autor, tytuł, wiek, w którym powstało dzieło):
 - Francis Bacon – *Portret papieża Innocentego X według Velázquez*, *Trzy studia postaci na podstawie tematu Ukrzyżowanie*,
 - charakteryzuje neoekspresjonizm lat 80.,

- charakteryzuje hiperrealizm, wymienia jego przedstawicieli,
- rozpoznaje i wymienia dzieła (kierunek, autor, tytuł, wiek):
 - Duane Hanson – *Turyści, Kobieta z wózkiem na zakupach*,
 - Richard Estes – *East River*.

■ **Formy sprawdzania osiągnięć ucznia:**

- opis i analiza dzieła sztuki,
- odpowiedź i wypowiedź ustna,
- obserwacja pracy na lekcji,
- gry dydaktyczne lub quiz z ilustracji.

ARCHITEKTURA PO II WOJNIE ŚWIATOWEJ

■ **Materiał nauczania:**

- architektura po II wojnie światowej – ogólna charakterystyka,
- kontynuacja modernizmu,
- postmodernizm i neomodernizm w architekturze.

■ **Opis osiągnięć ucznia:**

Uczeń

- wyjaśnia pojęcia: *postmodernizm, neomodernizm, dekonstruktywizm*,
- omawia przemiany w architekturze II połowy XX w.,
- przedstawia sposoby kontynuacji architektury modernistycznej,
- rozpoznaje i wymienia dzieła (kierunek, autor, nazwa/tytuł dzieła, w przypadku budowli miasto, w którym się znajduje, wiek):
 - Le Corbusier – kaplica Nôtre Dame du Haut w Ronchamp,
 - Frank Lloyd Wright – Muzeum Guggenheima w Nowym Yorku,

- Renzo Piano i Richard Rogers – Centrum Pompidou w Paryżu,
- Jørn Utzon – gmach opery w Sydney,
- Charles Moore – Piazza d’Italia w Nowym Orleanie,
- Eero Saarinen – budynek terminalu TWA (port lotniczy JFK) w Nowym Jorku,
- Norman Foster – „Ogórek” w Londynie, kopia Reichstagu w Berlinie,
- Frank Gehry – Muzeum Guggenheima w Bilbao.

■ **Formy sprawdzania osiągnięć ucznia:**

- opis i analiza dzieła sztuki,
- odpowiedź i wypowiedź ustna,
- obserwacja pracy na lekcji,
- gry dydaktyczne lub quiz z ilustracji,
- kartkówka,
- praca pisemna na zadany temat.

RZEŻBA PO II WOJNIE ŚWIATOWEJ

■ **Materiał nauczania:**

- ogólna charakterystyka przemian,
- nowe formy wypowiedzi (*environment*, instalacje, *asamblaż*, *ambalaż*).

■ **Opis osiągnięć ucznia:**

Uczeń

- omawia twórczość najwybitniejszych rzeźbiarzy II połowy XX w.,
- wyjaśnia terminy: *environment*, *instalacja*, *asamblaż*, *ambalaż*,

- łączy działania rzeźbiarskie z odpowiednimi kierunkami sztuki II połowy XX w.,
- rozpoznaje i wymienia dzieła (autor, tytuł, wiek), dokonuje analizy dzieł:
 - Alberto Giacometti – *Idący człowiek*,
 - Alexander Calder – *Mobile*.

■ **Formy sprawdzania osiągnięć ucznia:**

- opis i analiza dzieła sztuki,
- odpowiedź i wypowiedź ustna,
- obserwacja pracy na lekcji,
- gry dydaktyczne lub quiz z ilustracji.

GRAFFITI I STREET ART

■ **Materiał nauczania:**

- charakterystyka sztuki postgaleryjnej, geneza graffiti,
- zjawisko *street artu* na wybranych przykładach (np. dzieł Banksy'ego).

■ **Opis osiągnięć ucznia:**

Uczeń

- charakteryzuje sztukę postgaleryjną,
- na wybranych przykładach wyjaśnia terminy: *street art*, *graffiti*.

WYBRANE ZAGADNIENIA ZE SZTUKI POLSKIEJ PO II WOJNIE

■ **Materiał nauczania:**

- przemiany w sztuce polskiej po wojnie światowej,
- kontynuacja awangardy przedwojennej,
- wystawa w Arsenale jako ważne wydarzenie artystyczne,
- II grupa Krakowska i teatr Cricot,
- różnorodność postaw artystycznych lat 70. i 80.,
- pojęcia *sztuki krytycznej* i *sztuki zaangażowanej*,
- architektura Polski powojennej,
- rzeźba w Polsce powojennej.

■ **Opis osiągnięć ucznia:**

Uczeń

- wykazuje się znajomością twórczości najwybitniejszych współczesnych artystów polskich,
- wymienia najwybitniejszych twórców polskich II połowy XX w. i charakteryzuje ich sztukę,
- wypowiada się krytycznie „za i przeciw” określonym postawom artystycznym,
- formułuje opinie o wartości sztuki i omawia swoje preferencje artystyczne,
- opowiada o swoich zainteresowaniach estetycznych,
- analizuje wybrane dzieła,
- czyta teksty kultury i formułuje wnioski,
- rozpoznaje dzieła (autor, nazwa/tytuł, wiek), dokonuje ich analizy formalnej i ewentualnie treściowej:
 - Maria Jarema – *Filtry XIII, Godziny*,
 - Piotr Potworowski – *Krajobraz z Łagowa, Getto warszawskie*,

- Tadeusz Brzozowski – *Pludry*,
- Andrzej Wróblewski – *Ukrzesłowanie, Rozstrzelanie V*,
- Jerzy Krawczyk – *Przesyłka bez wartości*,
- Zdzisław Beksiński – kompozycja bez tytułu z 1983 r. z katedrą z piszczeli,
- Tadeusz Kantor – *Multiple parasolowe, Umarła klasa* (scenografia, fragment spektaklu), *Panoramiczny happening morski, Lekcja anatomii wedle Rembrandta*,
- Jerzy Nowosielski – *Pantokrator z Szafirowego ikonostasu*,
- Władysław Hasior – *Wyszywanie charakteru*, pomnik: *Dzieciom Zamojszczyzny, Ogniste ptaki, Sztandar – Pani Domu*,
- Bronisław Wojciech Linke – *Autobus*,
- Magdalena Abakanowicz – *Abakan czerwony, Katharsis*,
- Alina Szapocznikow – *Portret wielokrotny, Popiersie bez głowy*,
- Gustaw Zemła – pomnik Powstańców Śląskich w Katowicach,
- Jerzy Duda-Gracz – *Hamlet polny, Babel 2, Mazurek nr 4 b-moll op. 4 Chopina*,
- Zbigniew Libera – *Jak tresuje się dziewczynki*,
- Katarzyna Kozyra – *Piramida zwierząt, Olimpia*,
- Roman Opałka – 1965/1-∞ (*Obraz liczony*),
- Mirosław Bałka – *Pamiętka Pierwszej Komunii Świętej, How It Is* (instalacja),
- Igor Mitoraj – *Wenus, Zwiastowanie*.

■ **Formy sprawdzania osiągnięć ucznia:**

- opis i analiza dzieła sztuki,
- odpowiedź i wypowiedź ustna,
- obserwacja pracy na lekcji,
- prezentacje uczniowskie wybranych zagadnień,

- gry dydaktyczne lub quiz z ilustracji,
- kartkówka,
- praca pisemna na zadany temat,
- test sprawdzający wiedzę z zakresu sztuki II połowy XX w.

VII. WYBRANE PUBLIKACJE BIBLIOGRAFICZNE Z ZAKRESU DYDAKTYKI

- Arends R.I., *Uczymy się nauczać*, WSiP, Warszawa 1995.
- Bowkett S., *Wyobraź sobie, że...* Ćwiczenia rozwijające twórcze myślenie uczniów, WSiP, Warszawa 2000.
- Czeczot-Gawrak Z., *Filmowe spotkania ze sztuką. Malarstwo. Rzeźba. Grafika. Architektura*, WSiP, Warszawa 1994.
- Dziejczak A., Kozłowska W., *Drama na lekcjach historii*, Warszawa 1999.
- Gagne R., Briggs L.J., Wager, *Zasady projektowania dydaktycznego*, WSiP, Warszawa 1992.
- Gęsiński J., *Jak nie zwariować w szkole?*, WSiP, Warszawa 1999.
- Hamer H., *Klucz do efektywności nauczania. Poradnik dla nauczyciela*, Veda, Warszawa 1994.
- Janowski A., *Uczeń w teatrze życia szkolnego*, WSiP, Warszawa 1995.
- Komorowska H., *O programie prawie wszystko*, WSiP, Warszawa 1999.
- Królikowski J., Królikowska-Tołwińska E., *Metody nauczania [w:] Europa na co dzień – pakiet edukacyjny*, CODN, Warszawa.
- Kruszewski K. (red.), *Sztuka nauczania. Czynności nauczyciela*, PWN, Warszawa 2004.
- Kupisiewicz Cz., *Podstawy dydaktyki ogólnej*, Warszawa 1984.
- Mikina A., *Jak skonstruować grę dydaktyczną*, WSiP, Warszawa 1997.
- Mikina A., *Jak wykonywać zadania metodą projektu*, WSiP, Warszawa 1997.

- Mikina A., Zając B., *Jak wdrażać metodę projektów*, Impuls, Kraków 2004.
- Niemierko B., *Pomiar wyników kształcenia*, WSiP, Warszawa 1999.
- Read H., *Wychowanie przez sztukę*, Ossolineum, Wrocław 1976.
- Rylke H., *W zgodzie z sobą i uczniem*, WSiP, Warszawa 1993.
- Way B., *Drama w wychowaniu dzieci i młodzieży. Poradnik metodyczny dla nauczyciela gimnazjum*, WSiP, Warszawa 1997.

VIII. WYBRANA LITERATURA PRZEDMIOTU

1. OPRACOWANIA OGÓLNE

- Białostocki J., *Sztuka cenniejsza niż złoto*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2003.
- Białostocki J., *Pięć wieków myśli o sztuce. Studia i rozprawy z dziejów teorii i historii sztuki*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1976.
- Białostocki J. (wybór i oprac.), *Myśliciele, kronikarze i artyści o sztuce od starożytności do 1500*, PWN, Warszawa 1978.
- Białostocki J. (wybór i oprac.), *Teoretycy, pisarze i artyści o sztuce 1500–1600*, Wydawnictwo Naukowe PWN Warszawa 1985.
- Białostocki J. (wybór i oprac.), *Teoretycy, historiografowie i artyści o sztuce 1600–1700*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2012.
- Chrzanowski T., *Sztuka w Polsce*, t. 1-2, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008.
- Dobrowolski T., *Malarstwo polskie ostatnich dwustu lat*, Ossolineum, Wrocław 1976.
- Dulewicz A., *Słownik sztuki francuskiej*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1986.
- Eco U., *Historia brzydoty*, Rebis, Poznań 2012.
- Eco U., *Historia piękna*, Rebis, Poznań 2005.
- Fride R., Carrassat P., Mercade I., *Style i kierunki w malarstwie; leksykon wydawnictwa Larousse*, Warszawa 1999.

- Gombrich E., *O sztuce*, Arkady, Warszawa 1997.
- Grabska E., Morawska H. (wybór i oprac.), *Artyści o sztuce. Od van Gogha do Picassa*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1977.
- *Historia sztuki*, t. 1-20, praca zbiorowa, Biblioteka Gazety Wyborczej, Warszawa 2010.
- *Historia sztuki świata*, t. 1-8, praca zbiorowa, Muza, Warszawa 1998.
- Honour H., Fleming J., *Historia sztuki świata*, Arkady, Warszawa 2002.
- Janson H.W., *Historia sztuki: od czasów najdawniejszych po dzień dzisiejszy*, Alfa, Warszawa 1993.
- Kęłowski J., *Dzieje sztuki polskiej*, Arkady, Warszawa 1987.
- Koch W., *Style w architekturze*, Świat Książki, Warszawa 1996.
- Kopaliński W., *Słownik mitów i tradycji kultury*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 2001.
- Kopaliński W., *Słownik symboli*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1999.
- Kowalska B., *Od impresjonizmu do sztuki konceptualnej*, Arkady, Warszawa 1989.
- Levey M., *Od Giotto do Cezanna. Zarys historii malarstwa zachodnioeuropejskiego*, Arkady, Warszawa 1988.
- Miłobędzki A., *Zarys dziejów architektury w Polsce*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1988.
- Morawińska A., *Malarstwo polskie od gotyku do współczesności*, Oficyna Wydawnicza Auriga, Warszawa 1984.
- *Od Maneta do Pollocka. Słownik malarstwa nowoczesnego*, Arkady, Warszawa 1995.
- Olszewski A.K., *Dzieje sztuki polskiej 1890–1980*, Interpress, Warszawa 1988.
- Osińska B., *Sztuka i czas*. t. 1-2, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 2005.

-
- Pevsner N., Fleming J., Honour H., *Encyklopedia architektury*, Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1997.
 - Pevsner N., *Historia architektury europejskiej*, Arkady, Warszawa 2012.
 - Poprzęcka M., *Arcydzieła malarstwa polskiego*, Arkady, Warszawa 2000.
 - Porębski M., Piwocki K., *Dzieje sztuki w zarysie*, t. 1-3, Arkady, Warszawa 1988.
 - Ryszkiewicz A., *Malarstwo polskie. Romantyzm. Historyzm. Realizm*, Oficyna Wydawnicza Auriga, Warszawa 1989.
 - Rzepińska M., *Historia koloru w dziejach malarstwa europejskiego*, t. 1-2, Arkady, Warszawa 1989.
 - Rzepińska M., *Siedem wieków malarstwa europejskiego*, Ossolineum, Wrocław 1979.
 - *Słownik terminologiczny sztuk pięknych*, praca zbiorowa, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2003.
 - *Sztuka Polska*, t. I-IV, praca zbiorowa, Arkady, Warszawa 2009–2013.
 - *Sztuka świata*, t. 1-13, praca zbiorowa, Arkady, Warszawa 1994–1996.
 - Tatarkiewicz W., *Dzieje sześciu pojęć*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2012.
 - Tatarkiewicz W., *Historia estetyki*, t. 1-3, Warszawa 1988–1991.
 - Watkin D., *Historia architektury zachodniej*, Arkady, Warszawa 2006.
 - *Wielcy malarze. Ich życie, inspiracje i dzieło*, wydawnictwo ciągłe Eaglemoss Polska.
 - Zwolińska K., Malicki Z., *Mały słownik terminów plastycznych*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1990.
 - Zwolińska K., *Mała historia sztuki*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1995.

2. STAROŻYTNOŚĆ

- *Encyklopedia sztuki starożytnej*, praca zbiorowa, Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1998.
- Lipińska J., *Sztuka starożytnego Egiptu*, Arkady, Warszawa 2008.
- Makowiecka E., *Sztuka grecka*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2007.
- Makowiecka E., *Sztuka Rzymu, od Augusta do Konstantyna*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2010.
- Michałowski K., *Nie tylko piramidy, Sztuka dawnego Egiptu*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1966.
- Rutkowski B., *Sztuka egejska*, Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe, Warszawa 1987.
- Sadurska A., *W cieniu Panteonu. O sztuce starożytnego Rzymu*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1965.
- *Słownik kultury antycznej*, red. L. Winniczuk, Wiedza Powszechna, Warszawa [1991].

3. ŚREDNIOWIECZE

- DUBY G., *Czasy katedr. Sztuka i społeczeństwo 980–1420*, Wydawnictwo Cyklady, Warszawa 2006.
- Kajzer L., Kołodziejcki S., Salm J., *Leksykon zamków w Polsce*, Arkady, Warszawa 2001.
- Kęmbłowski J., *Polska sztuka gotycka*, Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe, Warszawa 1976.
- Mroczko T., *Polska sztuka przedromańska i romańska*, Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe, Warszawa 1978.
- Skubiszewski P., *Sztuka Europy łacińskiej od VI do IX wieku*, Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2001.

- *Sztuka gotyku, architektura, rzeźba, malarstwo*, praca zbiorowa, red. T. Rolf, Könemann 2000.
- *Sztuka romańska, architektura, rzeźba, malarstwo* – praca zbiorowa, redakcja Toman Rolf, Könemann 2000.

4. NOWOŻYTNOŚĆ

- *Barok, architektura, rzeźba, malarstwo*, praca zbiorowa, red. T. Rolf, Könemann 2000.
- Jaroszewski T.S., *Księga Pałaców Warszawy*, Interpress, Warszawa 1985.
- Karpowicz M., *Barok w Polsce*, Arkady, Warszawa 1988.
- Karpowicz M., *Sztuka polska XVIII wieku*, Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe, Warszawa 1985.
- Levey M., *Wczesny renesans*, PWN, Warszawa 1978.
- Levey M., *Dojrzały renesans*, PWN, Warszawa 1980.
- Ligocki A., *Sztuka renesansu*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1973.
- Miłobędzki A., *Architektura polska XVII wieku*, t. 1-2, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1980.
- Murray P., *Architektura włoskiego renesansu*, Wydawnictwo Via, Toruń 1999.
- *Renesans w sztuce włoskiej, architektura, rzeźba, malarstwo, rysunek*, praca zbiorowa, red. T. Rolf, Könemann 2000.
- Rzepińska M., *Malarstwo cinquecenta*, Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe, Warszawa 1976.
- Sherman J., *Manierizm*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1970.
- Skubiszewski P., *Sztuka Europy łacińskiej od VI do IX wieku*, Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2001.

- Tomkiewicz W., *Piękno wielorakie. Sztuka baroku*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1971.
- Tomkiewicz W., *Rokoko*, Arkady, Warszawa 2005.

5. WIEK XIX

- Cassou J., *Encyklopedia symbolizmu*, Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe, Warszawa 1992.
- Claudon F., *Encyklopedia romantyzmu*, Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe, Warszawa 1997.
- Dobrowolski T., *Sztuka Młodej Polski*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1963.
- Fahr-Becker G., *Secesja*, h. f. Ullmann 2007.
- Guze J., *Impresjoniści*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1986.
- Hofstatter H.H., *Symbolizm*, Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe, Warszawa 1980.
- Honour H., *Neoklasycyzm*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1972.
- Juszcak W., *Postimpresjoniści*, Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe, Warszawa 1974.
- Kępiński Z., *Impresjonizm*, Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe, Warszawa 1974.
- Lorentz S., Rottermund A., *Klasycyzm w Polsce*, Arkady, Warszawa 1984.
- Nochlin L., *Realizm*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1974.
- Pevsner N., *Pionierzy współczesności*, Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe, Warszawa 1978.
- Poprzęcka M., *Akademizm*, Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe Warszawa 1989.
- Revald J., *Historia impresjonizmu*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1989.

- Ryszkiewicz A., *Malarstwo polskie. Romantyzm. Historyzm. Realizm*, Oficyna Wydawnicza Auriga, Warszawa 1989.
- Sérullaz M., *Encyklopedia impresjonizmu*, Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe, Warszawa 1997.
- Wallis M., *Secesja*, Arkady, Warszawa 1984.

6. WIEK XX

- Baranowicz Z., *Polska awangarda artystyczna 1918–1939*, Wydawnictwa Artystyczne i filmowe, Warszawa 1975.
- Bassie A., *Ekspresjonizm*, Warszawa 2006
- Chrzanowska-Pieńkos J., Pieńkos A., *Leksykon polskiej sztuki XX wieku. Sztuki plastyczne*, Poznań 1996.
- Czartoryska U., *Od pop-artu do sztuki konceptualnej*, Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe, Warszawa 1973.
- Działowski G., *Awangarda po awangardzie. Od neoawangardy do postmodernizmu*, Wydawnictwo Humaniora, Poznań 1995.
- Ferrari S., *Sztuka XX wieku. Kierunki, twórcy, kontrowersyjne zjawiska artystyczne, nowe środki wyrazu*, Arkady, Warszawa 2002.
- Giżycki M., *Słownik kierunków, ruchów i kluczowych pojęć sztuki drugiej połowy XX wieku*, Słowo, Obraz, Terytoria, Gdańsk 2002.
- Janicka K., *Malarstwo surrealistyczne 1940–1970*, Arkady, Warszawa 1978.
- Janicka K., *Surrealizm*, Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe, Warszawa 1973.
- Kotula A., Krakowski P., *Malarstwo, rzeźba, architektura, wybrane zagadnienia plastyki współczesnej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1978.
- Kotula A., Krakowski P., *Rzeźba współczesna*, Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe, Warszawa 1980.
- Kotula A., Krakowski P., *Sztuka abstrakcyjna*, Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe, Warszawa 1977.

- Kowalska B., *Od impresjonizmu do sztuki konceptualnej*, Arkady, Warszawa 1989.
- Kuryluk E., *Hiperrealizm – nowy realizm*, Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe Warszawa 1983.
- Lionel R., *Encyklopedia ekspresjonizmu*, Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe, Warszawa 1996.
- Lista G., *Futuryzm*, Arkady, Warszawa 2002.
- Naylor G., *Bauhaus*, Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe, Warszawa 1988.
- Overy P., *De Stijl*, Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe, Warszawa 1979.
- Passeron R., *Encyklopedia surrealizmu*, Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe, Warszawa 1993.
- Pawłowski T. *Happening*, Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe, Warszawa 1988.
- Porębski M., *Kubizm*, Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe, Warszawa 1986.
- Richter H. *Dadaizm. Sztuka i antysztuka*, Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe, Warszawa 1986.
- Rottenberg A., *Sztuka w Polsce 1945–2005*, Wydawnictwo Piotra Marciszuka STENTOR, Warszawa 2005.
- Sérullaz M., *Encyklopedia impresjonizmu*, Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe, Warszawa 1997.
- *Słownik sztuki XX wieku*, Arkady, Warszawa 1998.
- Tietz J., *Historia architektury XX wieku*, Könemann 2001.
- Turowski A., *W kręgu konstruktywizmu*, Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe, Warszawa 1979.
- Włodarczyk W., *Sztuka polska 1918–2000*, Arkady, Warszawa 2000.